

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

RIZIKOVÉ VPLYVY VIRTUÁLNEHO PRIESTORU U ŽIAKOV ZŠ
A MOŽNOSTI ICH PREVENČIE V ŠKOLSKOM PROSTREDÍ
RIGORÓZNA PRÁCA

c6c10ad9-3c85-4174-a0e3-7f7faff7029a

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

**RIZIKOVÉ VPLYVY VIRTUÁLNEHO PRIESTORU U ŽIAKOV ZŠ
A MOŽNOSTI ICH PREVENCIE V ŠKOLSKOM PROSTREDÍ**

Rigorózna práca

c6c10ad9-3c85-4174-a0e3-7f7faff7029a

Študijný odbor: Pedagogika

Pracovisko: Katedra pedagogiky

Vedúci rigorózneho práce: prof. PhDr. Ingrid Emmerová, PhD.

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Vyhlasujem, že som rigoróznú prácu spracovala samostatne na základe konzultácií pod odborným vedením mojej konzultantky prof. PhDr. Ingrid Emmerovej, PhD. a použila som literatúru, ktorú uvádzam v zozname použitej literatúry.

V Banskej Bystrici, 08.05.2017

POĎAKOVANIE

Chcem sa poďakovať mojej odbornej konzultantke prof. PhDr. Ingrid Emmerovej, PhD. za cenné rady, informácie, konzultácie, ktoré mi poskytla počas vypracovávania mojej rigoróznej práce a profesionálny prístup. Osobitné poďakovanie patrí mojej rodine za podporu, povzbudenie a oporu.

ABSTRAKT

BLAHOVÁ, Beáta: Rizikové vplyvy virtuálneho priestoru u žiakov ZŠ a možnosti ich prevencie v školskom prostredí. [Rigorózna práca]. – Univerzita Mateja Bela. Pedagogická fakulta; Katedra pedagogiky. – Školiteľ: prof. PhDr. Ingrid Emmerová, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: doktor (PhDr.). Banská Bystrica : PF UMB, 2017. 82 s.

Rigorózna práca je zameraná na rizikové vplyvy virtuálneho priestoru u žiakov ZŠ a možnosti ich prevencie v školskom prostredí. Rigorózna práca má teoreticko-empirický charakter. Teoretická časť sa delí na 4 kapitoly. V prvej kapitole sa zaoberáme teoretickým rozpracovaním problematiky. V druhej kapitole charakterizujeme kyberpriestor a pozornosť venujeme aj virtuálnemu svetu, virtuálnej realite a vytváraniu identity vo virtuálnom svete. Tretia kapitola je zameraná na rizikové vplyvy virtuálneho priestoru, kde charakterizujeme kyberšikanovanie, kybergrooming, opisujeme happy slapping, pozornosť venujeme aj sextingu, nebezpečenstvu sociálnych sietí na internete a uvádzame aj iné riziká virtuálneho priestoru. V štvrtej kapitole sa zaoberáme prevenciou rizikových vplyvov virtuálneho priestoru v školách, kde uvádzame aj preventívne programy a projekty zamerané na prevenciu rizikového vplyvu virtuálneho priestoru. Cieľom empirickej časti rigorózneho práce bolo zistiť a analyzovať, do akej miery je používanie sociálnych sietí rozšírené medzi žiakmi základných škôl, zistiť, ktoré z rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa žiakov najčastejšie dotýkajú a aké formy prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa zo strany koordinátorov prevencie na základných školách realizujú. Výskum rigorózneho práce je kvantitatívne zameraný a na získanie údajov sme použili dotazníkovú metódu. Výskum sme realizovali v troch základných školách v mestách Filákov, Lučenec a Sliač.

Kľúčové slová:

kyberšikanovanie, virtuálny priestor, internet, sociálne siete, žiaci, základné školy, prevencia, koordinátor prevencie.

ABSTRACT

BLAHOVÁ, Beáta: Risk influences of virtual space among elementary school pupils and possibilities of their prevention in the school environment [Doctoral thesis]. – Matej Bel University. Faculty of education, Department of Pedagogy. – Tutor: prof. PhDr. Ingrid Emmerová, PhD. Professional qualification: doctor (PhDr.). Banská Bystrica : PF UMB, 2017. 82 s.

Doctoral thesis focuses on the risk influences of virtual space among elementary school pupils and the possibilities of their prevention in the school environment. Doctoral thesis has a theoretical-empirical character. The theoretical part is divided into 4 chapters. In the first chapter we deal with the theoretical elaboration of the issue. In the second chapter we characterize the cyberspace and we also focus on the virtual world, virtual reality and identity creation in the virtual world. The third chapter is focused on the risk impacts of the virtual space where we characterize cyberbullying, cybergrooming, we describe happy slapping, our attention is also devoted to sexting, to the danger of social networking on the Internet and other risks of virtual space. In the fourth chapter we are dealing with the prevention of the risk influences of virtual space in schools, where we also mention preventive programs and projects aimed at the preventive impact of the virtual space. The aim of the empirical part of the doctoral thesis was to find out and analyze the extent to which social networking is widened among elementary school pupils, to find out which of the risk influences of the virtual space most often affect the pupils and what forms of prevention of the risk influences of virtual space are implemented by the coordinators of prevention at elementary schools. The research of the doctoral thesis is quantitatively focused and we used the questionnaire method to obtain the data. We conducted the research in three elementary schools in the towns Filakovo, Lucenec and Sliac.

Key words:

cyberbullying, cyberspace, internet, social networks, pupils, elementary schools, prevention, coordinator of prevention.

PREDHOVOR

V našej práci sa venuje rizikovým vplyvom virtuálneho priestoru u žiakov základných škôl a možnostiam ich prevencie v školskom prostredí.

Dôvodom výberu danej problematiky bola jej aktuálnosť a zvyšujúci sa výskyt tohto fenoménu už medzi žiakmi v základných školách. Napriek tomu, že sa kyberšikanovanie a iné riziká, ktoré prináša virtuálny priestor, neodohrávajú tvárou v tvár, prinášajú vážnejšie následky. Predmetom výskumu rigorózneho práce sú rizikové vplyvy virtuálneho priestoru u žiakov základných škôl a možnosti ich prevencie v školskom prostredí.

Cieľom výskumu rigorózneho práce je zistiť a analyzovať, do akej miery je používanie sociálnych sietí rozšírené medzi žiakmi základných škôl, zistiť, ktoré z rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa žiakov najčastejšie dotýkajú, aké formy prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa zo strany koordinátorov prevencie na základných školách realizujú. Výskum rigorózneho práce je kvantitatívne zameraný a na získanie informácií sa použil dotazník vlastnej konštrukcie. Závery a odporúčania pre prax v rigorózneho práci budú určené najmä riaditeľom vybraných základných škôl a koordinátorom prevencie pôsobiacich na vybraných základných školách. Problematika je v odbornej literatúre veľmi dobre spracovaná u nás aj v zahraničí.

OBSAH

ÚVOD

1 SÚČASNÝ STAV TEORETICKÉHO ROZPRACOVANIA PROBLEMATIKY ..12

2 KYBERPRIESTOR – JEHO CHARAKTERISTIKA A MOŽNÉ RIZIKÁ17

2.1 Charakteristika kyberpriestoru 17

2.2 Virtuálny svet, virtuálna realita, vytváranie identity vo virtuálnom svete a ich
možné riziká19

3 RIZIKOVÉ VPLYVY VIRTUÁLNEHO PRIESTORU22

3.1 Kyberšikanovanie ako novodobá forma šikanovania22

3.1.1 Definícia kyberšikanovania22

3.1.2 Typológia, formy a prostriedky kyberšikanovania23

3.1.3 Aktéri kyberšikanovania26

3.2 Nebezpečenstvo sociálnych sietí na internete28

3.3 Happy slapping a sexting ako riziká virtuálneho priestoru..31

3.4 Kybergrooming a iné riziká virtuálneho priestoru32

4 PREVENCIA RIZIKOVÝCH VPLYVOV VIRTUÁLNEHO PRIESTORU V ŠKOLÁCH34

4.1 Prevencia rizikových vplyvov virtuálneho priestoru v školskom prostredí34

4.2 Úlohy školy v prevencii rizikových vplyvov virtuálneho priestoru35

4.3 Koordinátor prevencie ako realizátor prevencie v školách37

4.4 Preventívne programy a projekty zamerané na prevenciu rizikového vplyvu
virtuálneho priestoru39

5 PROJEKT VÝSKUMU41

5.1 Predmet a cieľ výskumu41

5.2 Výskumný problém a výskumné otázky41

5.3 Úlohy výskumu41

5.4 Hypotézy výskumu42

5.5 Charakteristika výskumnej vzorky a lokality42

5.6 Charakteristika výskumných metód44

6 INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU46

6.1 Mladiství vo virtuálnom svete46

6.2 Rizikové správanie vo virtuálnom priestore50

6.3 Prevencia rizikového správania vo virtuálnom priestore	67
6.4 Aktuálny stav realizácie prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru z pohľadu koordinátorov prevencie pôsobiacich vo vybraných základných školách	70
7 ZÁVERY A ODPORÚČANIA PRE PRAX	74
ZÁVER	78
POUŽITÁ LITERATÚRA	79
PRÍLOHY	

ÚVOD

Moderné technológie sa stali bežnou súčasťou nášho každodenného života. Doma, vo vlaku, v škole, na ulici, v obchode, v autobuse, v knižnici, v kaviarni, počas prechádzky, prakticky kto má dnes mobil sa môže všade pripojiť na internet. Reálny svet tak prechádza do virtuálneho sveta a upadajú sociálne väzby medzi ľuďmi. Vytráca sa komunikácia bežnou rečou, ktorú nahrádza komunikácia prostredníctvom internetu a sociálnych sietí. Ľudia si v dnešnej dobe nevedia predstaviť život bez internetu a moderných informačno-komunikačných technológií. Sme svedkami úpadku spoločnosti, ktorá sa výrazne dotýka už aj detí a mládeže. Deti a mládež, ktorí sa bez akéhokoľvek vedenia a dozoru dostávajú do virtuálneho priestoru príliš skoro, sú vo väčšej miere ohrozovaní jeho nástrahami a nebezpečenstvami.

Tému rigoróznejšej práce sme si zvolili na základe jej aktuálnosti, keďže internet a moderné technológie sú prístupné už skoro každému. Je zvýšená potreba venovať sa najmä deťom a mládeži, ktorí si často svoje správanie a konanie vo virtuálnom prostredí neuvedomujú. Rigorózna práca má teoreticko-empirický charakter a je rozdelená do 7 kapitol. V teoretickej časti sa venujeme teoretickému rozpracovaniu problematiky u nás i v zahraničí, charakterizujeme kyberpriestor a virtuálnu realitu, popisujeme kyberšikanovanie a ďalšie riziká virtuálneho priestoru a pozornosť venujeme aj prevencii rizikových vplyvov virtuálneho priestoru v školách. V empirickej časti popisujeme projekt výskumu, interpretujeme výskumné zistenia a uvádzame závery a odporúčania pre prax. Záver našej práce tvoria prílohy, v ktorých uvádzame vzory dotazníkov, ktoré sme distribuovali žiakom i koordinátorom prevencie.

1 SÚČASNÝ STAV TEORETICKÉHO ROZPRACOVANIA PROBLEMATIKY

Kyberšikanovanie a ďalšie riziká virtuálneho priestoru zaradujeme medzi nové formy agresívneho správania sa. Mnohí, najmä mladí ľudia si myslia, že virtuálny priestor je bezpečný a neuvedomujú si riziká, ktoré so sebou prináša. Táto problematika sa dotýka všetkých, ktorí prichádzajú do styku s internetom. Problematika kyberšikanovania a ďalších rizík virtuálneho priestoru je pomerne dobre rozpracovaná, existuje viacero slovenských i zahraničných literárnych prameňov a iných zdrojov. V Slovenskej republike sa tejto problematike venujú mnohí poprední odborníci i predstavitelia spoločenských vied.

Hlavnou autorkou publikácií *Sociológia výchovy a sociálna patológia* (2016), *Sociálna patológia pre sociálnych pedagógov* (2014) a *Preventívna sociálno-výchovná činnosť v škole* (2013) je J. Hroncová. Publikácia *Sociológia výchovy a sociálna patológia* (2016) sa delí na dve časti, prvá časť je orientovaná na Sociológiu výchovy a druhá časť je orientovaná na Sociálnu patológiu. V druhej časti autori podávajú úvod do sociálnej patológie, vymedzujú delikvenciu a kriminalitu detí a mládeže. Charakterizujú aj iné patologické závislosti a nežiaduce návyky u detí a mládeže, opisujú šikanovanie, kyberšikanovanie i agresivitu u detí a mládeže, vymedzujú iné sociálne deviácie v školskom prostredí a svoju pozornosť venujú aj úlohám školy a rodiny v prevencii sociálno-patologických javov. V publikácii *Sociálna patológia pre sociálnych pedagógov* (2014) I. Emmerová charakterizuje kyberšikanovanie, popisuje formy kyberšikanovania a svoju pozornosť venuje aj kyberstalkingu. V publikácii *Preventívna sociálno-výchovná činnosť v škole* (2013) kyberšikanovanie ako problém súčasnosti popisuje v piatej kapitole.

I. Emmerová v publikácii *Základy mediálnej výchovy pre sociálnych pedagógov a pedagógov* (2015) vymedzuje základný terminologický aparát, opisuje historický vývoj médií v spoločnosti a zaoberá sa médiami a ich vplyvom v súčasnosti. Vo svojej publikácii *Preventívna a sociálno-výchovná práca s problémovými deťmi a mládežou* (2012) opisuje elektronické šikanovanie a jeho formy. V publikácii *Základy mediálnej výchovy pre sociálnych pedagógov a pedagógov* (2015) kolektív autorov charakterizuje návykové správanie detí a mládeže ako dôsledok nadmerného používania informačných a komunikačných technológií a iné formy online rizikového správania. venuje mediálnej

výchove ako prierezovej téme a prevencii mediálnych závislostí a deviantných foriem správania vo virtuálnom svete.

Autorkou monografie *Aktuálne problémy pri realizácii primárnej prevencie sociálno-patologických javov v školách* (2012) je L. Kamarášová, v ktorej venuje pozornosť elektronickému šikanovaniu v jednej kapitole. Charakterizuje kyberšikanovanie, rozdiel medzi šikanovaním a kyberšikanovaním, popisuje dôsledky kyberšikanovania, podáva typológiu kyberšikanovania a v poslednej podkapitole sa venuje prevencii kyberšikanovania.

V diele *Riziko vzniku mediálnych závislostí u žiakov základných a stredných škôl a možnosti ich prevencie z aspektu profesie sociálneho pedagóga* (2012) autor M. Dulovics opisuje moderné technológie a spoločnosť, mediálne závislosti u žiakov základných a stredných škôl a svoju pozornosť venuje aj profesii sociálneho pedagóga vo vzťahu k mediálnym závislostiam.

A. Hudecová v spolupráci s K. Kurčíkovou vydali publikáciu *Kyberšikanovanie ako rizikové správanie* (2014). Publikácia je zameraná na teoretické aspekty kyberšikanovania, autorky opisujú elektronické šikanovanie, jeho formy, prostriedky kyberšikanovania, aktérov kyberšikanovania, príčiny a dôsledky kyberšikanovania a tiež sa zameriavajú na prevenciu šikanovania a kyberšikanovania.

E. Poláková a kol. v publikácii *Internetová komunikácia, príležitosti a riziká* (2013) venujú pozornosť teoretickej analýze vzťahu príležitostí a rizík online komunikácie a internetu.

V *Zborníku vedeckovýskumných prác Katedry pedagogiky (8)*, ktorý bol vydaný v Banskej Bystrici v roku 2012 venuje kyberšikanovaniu osobitnú pozornosť L. Kamarášová v príspevku *Kyberšikanovanie, jeho nové formy a prevencia v školskom prostredí*. Autorka v príspevku charakterizuje kyberšikanovanie, kyberšikanovanie a legislatívne východiská a v závere sa venuje aj prevencii tohto javu.

Veľkú pozornosť problematike kyberšikanovania venuje najmä autorka K. Hollá vo svojich publikáciách *Sexting a kyberšikana* (2016), *Kyberšikana* (2013) a *Elektronické šikanovanie – nová forma agresie* (2010). V diele *Kyberšikana* (2013) autorka vymedzuje základnú terminológiu, opisuje aktérov kyberšikany v školskom prostredí, opisuje faktory vzniku kyberšikany u žiakov, dôsledky kyberšikanovania a svoju pozornosť venuje aj prevencii a riešeniu kyberšikany. V monografii *Elektronické šikanovanie – nová forma agresie* (2010) autorka charakterizuje elektronické šikanovanie, typológiu, formy

a prostriedky kyberšikanovania, popisuje aj elektronické šikanovanie ako sociálny a edukačný problém a v závere sa venuje aj prevencii.

V monografii *Mediálna výchova: teoretické východiská a trendy* (2013) autor N. Vrabec opisuje mediálnu výchovu vo vybraných krajinách, pozornosť venuje mediálnej výchove a mediálnej gramotnosti, kde popisuje mediálnu gramotnosť v kontexte kľúčových kompetencií a mediálnu výchovu v kontexte celoživotného vzdelávania.

Medzi ďalšie diela v oblasti kyberšikanovania môžeme zaradiť i publikáciu *Nedospelé deti – je dobré povedať o sebe všetko?* (2015) od autorky J. Géciová a kol. Kolektív autorov tu popisuje, či je správne povedať o sebe všetko, že dospievanie nie je jednoduché, ako sa nechytiť do virtuálnej pasce, čo je to informačná bezpečnosť a záver je venovaný šikane a iným prejavom agresívneho správania detí vo vzťahu k zneužitiu osobných údajov.

Publikácia *Deti v sieti - ako chrániť seba a naše deti na internete* (2013), ktorej autormi sú M. Gregussová a M. Drobný, vznikla ako súčasť projektov eSlovensko o.z.: Zodpovedne.sk, OVCE.sk, Pomoc.sk a Stopline.sk, ktoré sa primárne zameriavajú na šírenie osvetu o zodpovednom používaní moderných technológií a možnostiach prevencie a pomoci. V publikácii je pozornosť venovaná netolerancii na internete, hrám a gamblingu, autori popisujú internetové podvody, internetové známosti, čo je to kyberšikanovanie, aký je nevhodný obsah na internete, čo je to nevyžiadaný obsah, vysvetlenie zneužitia osobných údajov, sexualita na internete a v závere sa píše, kde hľadať pomoc.

Pozornosť kyberšikanovaniu a iným rizikovým vplyvom virtuálneho prostredia venujú aj zahraniční autori.

M. Kožíšek a V. Písecký vydali publikáciu *Bezpečne na internetu* (2016), v ktorej sa orientujú na problematiku internetových rizík, autori upozorňujú na súčasné trendy a na najväčšie nebezpečenstvá, ktoré sa vo virtuálnom priestore vyskytujú. Svoju pozornosť venujú aj tomu, ako rozpoznať nástrahy online komunikácie a nebezpečenstvá skryté pod falošnými identitami.

N. Morgan vo svojej monografii *Stres nepriateľ nástrojných* (2016) opisuje šikanovanie a kyberšikanovanie a tiež charakterizuje sociálne siete a mobily.

V diele *Online závislosti* (2015) L. Blinka a kol. podávajú úvod do štúdia závislostí na internete, popisujú látkové a nelátkové závislosti, závislosť na internete, popisujú diagnostiku a meranie online závislosti a tiež sa venujú prevencii a liečbe závislosti a nadmerného užívania internetu.

E. Lucas vo svojej publikácii *Cyberphobia – identity, trust, security and the Internet* (2015) odhaľuje spôsoby, v ktorých kyberpriestor nie je taký bezpečný ako si myslíme, odhaľuje nebezpečenstvo na internete a taktiež skúma aj kybernetické stratégie.

S. Hinduja a J. W. Patchin venujú pozornosť kyberšikanovaniu a iným rizikovým vplyvom virtuálneho priestore najmä v publikáciách *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying* (2015), *Words Wound: Delete Cyberbullying and Make Kindness Go Viral* (2014), *School Climate 2.0: Preventing Cyberbullying and Sexting One Classroom at a Time* (2012), *Cyberbullying Prevention and Response: Expert Perspectives* (2012).

V publikácii *Agresivita a kriminalita školní mládeže* (2015) Z. Martínek sa zaoberá faktormi vzniku zvýšenej agresivity u detí a mládeže a svoju pozornosť venuje aj tomu, ako pracovať s problémovými deťmi.

Autor J. Šmahaj v diele *Kyberšikana jako společenský problém* (2014) sa venuje internetu, jeho vývoju a jeho špecifikám, charakterizuje kyberpriestor, popisuje fakty o šikanovaní, v osobitnej kapitole sa venuje ak kyberšikanovaniu a popisuje rozdiely medzi šikanovaním a kyberšikanovaním.

A. Černá a kol. v publikácii *Kyberšikana – průvodce novým fenoménem* (2013) charakterizujú kyberšikanovanie ako typ agresívneho správania sa, jeho formy, popisujú prečo deti a mladí kyberšikanujú, aké sú problémy pri definovaní kyberšikany, aké je prepojenie s klasickým šikanovaním, ako kyberšikanovanie u dieťaťa spozorovať, opisuje aktérov kyberšikany, dôsledky kyberšikany a v závere ponúka stratégie zvládania kyberšikanovania a možnosti prevencie a intervencie.

Autorkou diela *Internetová kriminalita páchaná na dětech – psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality* (2012) je L. Hulanová. Autorka svoju pozornosť venuje internetu, charakterizuje internet od minulosti až po súčasnosť, popisuje niektoré psychologické aspekty kyberpriestoru a on-line komunikácie, zameriava sa na internetovú kriminalitu páchanú na deťoch, kde autorka zaraďuje aj kyberšikanovanie, vymedzuje rizikové faktory v kyberpriestore, podáva príklady trestných činov, ktoré sú priamo zamerané na počítačové siete alebo zariadenia a v závere popisuje internetovú kriminalitu a budúcnosť.

Problematikou kyberšikanovania a jej prevenciou sa zaoberá aj autor N. Hunter v diele *Cyberbullying* (2011).

T. A. Jacobs v publikácii *Teen Cyberbullying Investigated: Where Do Your Rights End and Consequences Begin?* (2010) opisuje kyberšikanovanie u mládeži, tiež popisuje rôzne formy kyberšikanovania.

V. Rogers v diele *Kyberšikana – pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty* (2011) charakterizuje čím sa kyberšikana líši, aké sú jej druhy a prostriedky, dáva dôležité rady a pravidlá správania sa a ako sa rozprávať o kyberšikanovaní. V publikácii nájdeme rôzne rozcvičky a aktivity k problematike kyberšikanovania.

Problematike kybernetickej kriminality sa venuje aj autor V. Jirovský v publikácii *Kybernetická kriminalita: nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství* (2007). Autor opisuje vznik kyberpriestoru, pozornosť venuje aj nelegálnym aktivitám v kyberpriestore.

V diele *Mediální zlo – mýty a realita* (2007) M. Suchý vymedzuje agresiu, teórie a typológiu agresie, popisuje nebezpečné mediálne násilie a možnosti kontroly regulácie a prevencie.

V Smoleniciach sa v roku 2014 konala medzinárodná vedecká konferencia pod názvom „Megatrendy a médiá 2014: Komunikačné polia v mediálnom priestore“, z ktorej v roku 2014 vyšiel zborník príspevkov pod názvom *Perspektívy ochrany mediálneho publika*. Zostavovateľmi tohto zborníka sú D. Petranová a N. Vrabec. Zborník obsahuje príspevky o médiách a ochrane mediálneho publika.

Medzi účinné spôsoby prevencie kyberšikanovania v školskom prostredí zaradujeme aj realizáciu preventívnych aktivít a programov ako napríklad: v rámci združenia eSlovensko *Zodpovedne.sk*, *OVCE.sk*, *Stoptline.sk*, ďalej *Kybersikanovanie.sk*, „*Spoločne proti kyberšikane*“, preventívne projekty realizované príslušníkmi Policajného zboru v okrese Galanta pod názvom „*Kyberšikana*“ a „*Stop násiliu a šikane!*“.

2 KYBERPRIESTOR - JEHO CHARAKTERISTIKA A MOŽNÉ RIZIKÁ

Aby sme pochopili súčasný vzťah spoločnosti a moderných technológií, je potrebné si uvedomiť, že rýchlosť, ktorou sa moderné komunikačné technológie začali rozvíjať bola mimo doterajších zaužívaných praktík spoločnosti, ktorá bola zvyknutá na relatívne pomalší rozvoj a kvôli tomu reagovala s oneskorením (Jirovský, 2007, s. 15). Kyberpriestor ponúka množstvo šancí i príležitostí, no na druhej strane môže byť aj veľmi nebezpečný. Internet je technológiou, ktorá sa rýchlo vyvíjala z hľadiska dostupnosti a rozmanitosti použitia. Internet je z technologického hľadiska najľahšie pochopiteľný ako globálna sieť miliónov počítačov (mobilných alebo pevných platforiem) prepojených prostredníctvom súboru protokolov a širokej škály elektronických, bezdrôtových a optických sieťových technológií (Cantijoch, Gibson, Ward, 2014, s. 5). Jediné najväčšie nebezpečenstvo, ktorému čelíme vo virtuálnom priestore, je naša identita a povesť. To je to, čo nás robí ľuďmi. Meno je najdôležitejším atribútom človeka. Reputácia je to, čo si ľudia myslia o nás, je našou „menou“ v spoločnosti. Počítače, pre všetky výhody, ktoré priniesli v iných ohľadoch, ale narušili integritu oboch (Lucas, 2015, s. 55).

2.1 Charakteristika kyberpriestoru

Médiá produkujú rôzne obsahy v určitom rytme a za istých okolností a týmto svojím konaním vyvolávajú isté účinky, čím ovplyvňujú príjemcu a publikum (Jiráček, Köpplová, 2003, s. 171). Významnú zmenu do života spoločnosti priniesol internet. O internete sa nedá hovoriť ako o človeku, že je dobrý alebo je zlý. Je to najmä účinný komunikačný nástroj, ktorý sa postupne menil z nástroja na získavanie informácií na nástroj komunikácie vo virtuálnom priestore (Poláková a kol., 2013, s. 13).

Vzájomná interakcia sa stala podstatou počítačovej komunikácie, ľudia si vytvorili svoj vlastný kybernetický svet, ktorý sa stal pre nich príjemnejším ako reálny svet. Do kyberpriestoru sa prenášajú všetky rysy súčasnej spoločnosti, ale aj napriek tomu život v kyberpriestore si udáva svoje vlastné pravidlá. Ak chce spoločnosť v kyberpriestore prežiť, musí svoje staré pravidlá prispôbiť novej situácii a vytvoriť si nové pravidlá, ktoré jej pomôžu v modernej dobre existovať (Jirovský, 2007, s. 16). Komunikácia vo virtuálnom priestore je typická tzv. „disinhibičným efektom“, ktoré môžeme vymedziť ako stratu zábran (Poláková a kol., 2013, s. 14). Príčiny disinhibície v súvislosti s komunikáciou prostredníctvom internetu sú často vysvetľované zníženým alebo

zvýšeným zameraním sa na seba (Hajdúková, Bacigál, 2015, s. 14). Za kyberpriestor môžeme považovať existujúce počítačové siete a vo všeobecnosti všetky telekomunikačné siete. Príkladom kyberpriestoru môžu byť systémy virtuálnej reality, ďalšie druhy virtuálnych a počítačom simulovaných prostredí, ale aj rôzne druhy počítačových hier a tiež internet (Jirovský, 2007, s. 17). Medzi základné znaky kyberpriestoru patrí globálne pokrytie. Celkové prenikanie internetu sa líši v jednotlivých krajinách, ale dopad na správanie sa spoločnosti je celosvetový. Internet vytvára prostredie, ktoré nie je rozdelené hranicami medzi štátmi alebo medzi kontinentmi. Prítomnosť v kyberpriestore je možná kdekoľvek a kedykoľvek, rýchly presun medzi vzdialenými miestami, to všetko dáva legálnym i nelegálnym aktivitám úplne iné možnosti. A tým sa aktivity, či už legálne alebo nelegálne, veľmi ťažko lokalizujú. Vede k vzniku rôznych subkultúr, umožňuje komunikáciu medzi nimi, prezentáciu i koordináciu. Ďalšou veľmi podstatnou vlastnosťou kyberpriestoru je jeho decentralizovanosť. Fungovanie internetu je dané od jeho správcov i užívateľov, ktorí sa svojím správaním snažia prispôsobiť väčšine. Týmto spôsobom dochádza k splneniu ďalších požiadaviek na kyberpriestor a to ten, že je riadený len svojimi užívateľmi (Jirovský, 2007, s. 33-35). „Kyberpriestor je označenie virtuálneho sveta, ktorý vytvárajú moderné technológie. Je to priestor, v ktorom pomocou sietí vstupujeme do on-line prostredia (Hulanová, 2012, s. 27).“ Musíme ale podotknúť, že virtuálny svet sa veľmi líši od toho reálneho. Správanie sa ľudí v kyberpriestore býva väčšinou odlišné od ich reálneho správania sa. V kybernetickom priestore sa mení nielen vnímanie iných ľudí, ale najmä vnímanie seba samého.

Z riadenia a používania internetu plyní aj otvorenosť internetu, to znamená, že každý, kto splní určité predpísané pravidlá sa môže na internet pripojiť a tým sa presunúť do kybernetického sveta. V tomto priestore sa môže voľne pohybovať, písať si s inými užívateľmi, nadväzovať nové sociálne kontakty. Otvorenosť kyberpriestoru vedie k tomu, že sa v ňom nachádza veľké množstvo informácií. Každý používateľ kyberpriestoru má možnosť informácie o sebe uložiť a voľne prezentovať. Kyberpriestor sa často stáva priestorom s množstvom rôznorodých informácií, kedy v niektorých situáciách si užívateľ len ťažko nájde pravdivé informácie. Internet respektíve kyberpriestor svojím relatívne nepriehľadným prostredím sa môže stať miestom pre vznik rôznych nelegálnych aktivít. Nepriehľadné prostredie je dané technologickou zložitou internetu a často vzbudzuje falošný dojem anonymity, kedy sa páchatel cíti bezpečne, vzdialený od miesta činu a pozná len svoju fiktívnu elektronickú identitu (Jirovský, 2007, s. 34-35).

Komunikácia prostredníctvom internetu a masových médií sa od interpersonálnej komunikácie líši v mnohých oblastiach. Bežná komunikácia „tvárou v tvár“ je pevne situačne a kontextovo zakotvená, v určitej podobne umožňuje dialóg a ponúka priebežnú možnosť reakcie, čiže okamžitú spätnú väzbu. Počas komunikácie prostredníctvom internetu a masových médií vznikajú zásadné odlišnosti najmä v tom, že sa stráca bezprostredný a tzv. „hmatateľný“ kontakt a účastníci nevidia svoje reakcie (Jirák, Köpplová, 2009, s. 41). Zo psychologického hľadiska sa internet stal prostriedkom interpersonálnej komunikácie, ktorý ovplyvňuje správanie, konanie, postoje a emócie ľudí a spoločnosti (Hulanová, 2012, s. 27).

Anonymita, pseudonymita, deindividualizácia, inhibícia a strata kontroly sú charakteristické pre virtuálne prostredie a vo významnej miere ovplyvňujú on-line správanie a konanie človeka. Uvedené faktory virtuálneho prostredia sú úzko späté s agresiou. Práve anonymita výrazne ovplyvňuje správanie sa agresora v kyberpriestore. Zabezpečuje mu ochranu pred odhalením a tiež aj možnosť zmeny identity používateľov sociálnych sietí a podobne (Hollá, 2016, s. 15).

2.2 Virtuálny svet, virtuálna realita, vytváranie identity vo virtuálnom svete a ich možné riziká

Virtuálne prostredie je označované ako „kyberpriestor“, v anglickom jazyku „cyberspace“, ktoré je výsledkom aktívneho spojenia informačno-komunikačných technológií s človekom (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 13). Slovo „virtuálny“ môžeme tiež definovať ako účinný, možný, schopný, zdanlivý alebo domnelý (<http://www.cudzieslova.sk/hladanie/virtu%C3%A1lny>). „Internet ako médium zaznamenal enormný rozvoj a stal sa globálnym informačným systémom (Schellmann, Gaida, Gläser, Kegel, 2004, s. 62).“ Využívaním informačno-komunikačných technológií, zvlášť internetu, sme vtáňovaní do priestoru, v ktorom sa menia názory a predstavy o realite, o čase, o priestore, mení sa naša identita, menia sa aj vzťahy a samotná komunikácia (Gálik a kol., 2014, s. 9). Virtuálny svet môžeme považovať za svet imaginárny, ktorý súčasná mladá generácia nedokáže rozoznať od skutočnej reality. Na témy, ktoré sa týkajú informačno-komunikačných technológií a ich využívania, existujú dve skupiny pohľadov. Prvá je kritická a odmieta moderné informačno-komunikačné technológie. Druhá si myslí, že človek sa im bez problémov dokáže prispôbiť. Podstatné je podotknúť, že existuje skupina medzi týmito dvomi skupinami, ktorá vníma moderné informačno-komunikačné technológie ako pokrok, ale tiež si uvedomuje riziká, ktoré so

sebou prináša. V kyberpriestore sa mení nielen vnímanie iných ľudí, ale najmä vnímanie seba samého. Kyberpriestor mení bežnú komunikáciu. V komunikácii tvárou v tvár existujú určité pravidlá, ktoré vychádzajú z istých noriem a dodržiavajú sa. Virtuálny priestor takúto komunikáciu mení, pretože v ňom neplatia pravidlá a normy tu strácajú svoju platnosť. Komunikujúci vo virtuálnom priestore strácajú plachosť, zábrany a často dochádza aj k porušovaniu zákonov. Komunikácia sa vyznačuje odviazanosťou, ktorá môže viesť až k extrémom. Uskutočňuje sa voľnejšie a otvorenejšie, vo väčšine prípadov na úkor slušnému správaniu sa (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 12-13). Internetová virtuálna realita zasahuje spirituálnu aj intelektuálnu oblasť ľudského poznania a skúsenosti (Kormošová, 2015, s. 112). Internet, ako aj iné médiá menia zmysly a majú vplyv na naše kognitívne schopnosti, najmä na našu predstavivosť, myslenie, vnímanie, tiež poznávanie, konanie človeka a tak isto aj na organizáciu spoločnosti (Gálik a kol., 2014, s. 10, 17). Anonymita komunikujúceho spôsobuje, že sa cíti chránený pred ostatnými užívateľmi. Vo virtuálnom prostredí môžu naplno prejavovať svoje ja, v krajných prípadoch môžu svoje virtuálne ja prispôbiť momentálnym potrebám a požiadavkám (Poláková a kol., 2013, s. 15).

„Reálna aj virtuálna identita zahŕňajú v sebe aspekt osobnej a sociálnej identity. Osobná identita určuje kým sme alebo čím je naša virtuálna reprezentácia. Sociálna identita určuje, kam vo virtuálnom svete naša reprezentácia patrí a kam sa zaraďuje (Poláková a kol., 2013, s. 90).“

Prostredníctvom internetu prežívame rôzne stupne virtuálnych realít, ktoré sú do istej miery aj skutočnou realitou, pretože nás ovplyvňujú. Komunikácia vo virtuálnom prostredí (t.j. naše názory, myšlienky, predstavy aj životný štýl) istým spôsobom vstupuje do našej skutočnej reality a ovplyvňuje ju (Gálik a kol., 2014, s. 18). Pre stabilitu a psychickú rovnováhu každého jedinca je potrebné budovať si a udržiavať jedinu identitu a to poznať sám seba, svoje ciele, hodnoty, životné motivácie i osobnostné črty. V elektronickom prostredí si istým spôsobom vytvárame obraz o sebe, no nie vždy môže zodpovedať realite. Virtuálna identita je správanie, prostredníctvom ktorého sa na internete prezentujeme, vyvolávame o sebe v iných dojmy a názory, ktoré závisia najmä od ich fantázie (Poláková a kol., 2013, s. 90). Vplyv internetu a médií na jedinca považujeme za nespochybniteľné, kde aj na základe empirických zistení autorov J. Bryant a S. Thompson (2002, s. 214) sa uvádza, že médiá pôsobia na prežívanie a na emocionálnu stránku u jedincov a môžu vyvolávať rôzne silné citové odozvy, od slabších až po silnejšie.

Virtuálny svet má svoje možnosti, no aj nebezpečenstvá. Virtuálna realita môže byť chápaná ako obohatenie nášho života o ďalšie virtuálne svety ale možnosť ďalšej a širšej komunikácie. Negatívom môže byť nedostatočné rozlišovanie respektíve miešanie realít. Negatívnym účinkom môže byť aj častý únik do virtuálnej reality ako únik pred problémami v reálnom svete alebo prehnaná identifikácia sa s osobou alebo formou z virtuálnej reality. Z hľadiska času a priestoru pozitívom môže byť rýchla až okamžitá komunikácia bez čakania. Negatívom môže byť vyradenie vzťahu k minulosti, no najmä k budúcnosti. Mládež žije v súčasnosti, nezaujíma sa o minulosť a nezaoberá sa budúcnosťou a toto vo veľkej miere posilňuje komunikácia prostredníctvom internetu. S príchodom informačno-komunikačných technológií pribudli aj nové informácie. Spoločnosť sa prispôsobuje práci s informáciami, čo má pozitívny dopad na poznávanie vo všetkých spoločenských oblastiach. Negatívom je slabá diferenciácia medzi informáciami (Gálik a kol., 2014, s. 21-22).

„Internet už dávno nie je iba prostriedkom vonkajšej masovej komunikácie, možnosti rýchleho získavania informácií, ale že principiálne vytvára novú oblasť sociálnej interakcie, medziľudských vzťahov, vnútorného sveta jedinca, ktorého život aj sféru reálneho života virtuálny svet veľmi hlboko ovplyvňuje. Závislosť na internete predstavuje rozvrátenie psychiky, ktoré je sprevádzané problémami pri koncentrácii, správaní sa a vo všeobecnosti v neschopnosti človeka včas odísť z virtuálneho priestoru, neschopnosti vypnúť počítač alebo iné médium a neustálej nutkavej túžbe vojsť do neobmedzenej internetovej siete (Kormošová, 2015, s. 78, 81).“

Virtuálny svet je chápaný ako miesto pre oddych a zábavu, no prináša množstvo rizík, ktoré môžu mať vážny dopad na celkový vývin jedinca.

3 RIZIKOVÉ VPLYVY VIRTUÁLNEHO PRIESTORU

Žijeme v pretechnizovanom svete, ktorý má vážny dopad nielen na dospelých, ale najmä na deti a mládež. Dôsledky pretechnizovaného sveta pociťujú najmä deti a mládež, ktorým sa rodičia prestali venovať a zaujímať sa o ne a na ich výchovu prakticky neostáva žiadny čas. Na základe tohto faktu sa deti v skorom veku stretávajú s internetom a modernými technológiami a svoj voľný čas tak začínajú tráviť vo virtuálnom prostredí. S ich užívaním ale vnikajú rôzne riziká, ktoré si málokedy uvedomujú.

3.1 Kyberšikanovanie ako novodobá forma šikanovania

S príchodom moderných technológií do nášho života sa v našej spoločnosti objavil nový fenomén, ktorý označujeme pojmom kyberšikanovanie. Klasické šikanovanie, ktoré sa odohráva väčšinou verejne, bezprostredne tvárou v tvár sa teraz presúva do virtuálneho priestoru. Stalo sa oveľa pohodlnejším šikanovať anonymne, prostredníctvom rôznych sociálnych sietí, kde sa agresor nemusí pozeráť do tváre obete a tým pádom pociťuje aj menšiu zodpovednosť za svoje konanie.

3.1.1 Definícia kyberšikanovania

Deti vyrastajú v domovoch bohatých na moderné technológie a prichádzajú do každodenného kontaktu s nimi. Klasické hranie sa na dvore alebo pred čínžiakom s kamarátmi nahrádza hranie hier na internete a komunikácia prostredníctvom informačno-komunikačných technológií.

„Novou formou šikanovania je kyberšikanovanie, pri ktorej agresor voči svojej obeti využíva moderné technológie umožňujúce prenos textového, obrazového alebo obrazovo-zvukového obsahu prostredníctvom verejných elektronických komunikačných služieb, hlavne prenos dát verejnou sieťou internet a mobilnými telekomunikačnými sieťami. Jeho výskyt má neprimerane vysokú mieru spoločenskej tolerancie, či už vo forme násilného verbálneho správania, ponižovania, zosmiešňovania či vydierania (Hajdúková, Bacigál, 2015, s. 24).“ Gálik a kol. (2014, s. 65-67) uvádza, že šírenie kyberšikanovania je možné zaznamenať rôznymi spôsobmi. Najčastejšie je to prostredníctvom textových správ, instantných správ, prostredníctvom e-mailu, môže prebiehať v číťovacích miestnostiach, prostredníctvom trash polling stránky (sú to webové stránky, ktoré sú zasvätené hlasovaniu za osoby s určitými črtami) a tiež aj prostredníctvom blogov.

Šikanujúce správanie vo virtuálnom prostredí môže byť výsledkom zle odhadnutej situácie. Najčastejšie sa stáva u detí, ktoré nedokážu správne vyhodnotiť situáciu a jej následky (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 63). Kybernetické alebo elektronické šikanovanie má spoločné znaky s klasickým šikanovaním a to snahu uplatniť sa na úkor ostatných členov a tým si upevniť svoje postavenie v určitej skupine (Hajdúková, Bacigál, 2015, s. 24).

„Kyberšikana zahŕňa použitie informačných a komunikačných technológií, ako je e-mail, mobilný telefón a textové správy, instantné správy, hanlivé osobné webové stránky, osobné hlasovacie webové stránky, ktoré podporujú zámerné, opakované a hostilné správanie jednotlivca alebo skupiny, ktoré je určené k ubližovaniu druhým“ (Gálik a kol., 2014, s. 64). „Kyberšikana je akékoľvek správanie, ktorého zámerom je vyviesť z rovnováhy, ublížiť, zastrašiť alebo inak ohroziť obeť za pomoci moderných informačných technológií. Obeť je napádaná cielene a opakovane jedincom alebo skupinou. Kyberšikana zahŕňa niekoľko foriem útoku, ktorými môžu byť verbálne útoky, strážňovanie šírením fotografie, videa alebo zvukovej nahrávky, vyhrážanie a zastrašovanie, krádež identity, prienik na účet s cieľom dehonestovať obeť, vydieranie alebo i obťažovanie vyzváňaním (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 62).“

Ako uvádzajú autori Hajdúková a Bacigál (2015, s. 25), kyberšikanovanie sa vyznačuje určitými odlišnosťami oproti klasickému šikanovaniu a to anonymitou virtuálneho priestoru, veľkým počtom používateľov internetu, ktoré je pre agresora istým povzbudením, fyzická sila zo strany agresora nie je podstatná, pretože agresorovi nehrozí priame osobné stretnutie a psychické ubližovanie obeti spôsobuje dlhodobejšie a traumatizujúcejšie následky.

Pri on-line šikanovaní fyzická sila agresora, jeho popularita i sociálna sieť ustupujú do úzadia, dôležitou sa stáva schopnosť a spôsobilosť používať počítač, mobilný telefón alebo internet. Takáto forma šikanovania už nie je viazaná na bezprostredné stretnutie obete a agresora, preto môže mať oveľa hlbší dosah ako klasické šikanovanie (Poláková a kol., 2013, s. 87).

3.1.2 Typológia, formy a prostriedky kyberšikanovania

Kyberšikanovanie je jav, ktorý má svojich účastníkov a odohráva sa vo virtuálnom prostredí. Toto správanie sa delí na rôzne druhy a formy a keďže sa kyberšikanovanie odohráva prostredníctvom niečoho, rozoznávame aj jeho prostriedky.

Typológia kyberšikanovania:

1. *Provokovanie* (flaming) – môžeme označiť ako prejavy agresorov, ktorí rozposielajú správy a komentáre s vulgárnym podtextom a ich cieľom je vyprovokovať objekt k ich vyjadreniu. Môže ísť o ohnivé a krátkodobé hádky, ktoré prebiehajú medzi dvoma alebo viacerými osobami. Provokovanie alebo flaming zahrňuje využívanie hrubého a vulgárneho jazyka (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 30). Týka sa ostrej výmeny medzi dvoma alebo viacerými jednotlivcami, prebieha najčastejšie v četovacom priestore (Gálik a kol., 2014, s. 67)
2. *Obťažovanie* (harassment) – je to opakované posielanie správ v on-line prostredí s nenávisným, urážlivým a drzým podtónom. Tieto urážlivé správy sú doručované obeti pomocou SMS správ, četov, sociálnych sietí alebo aj prostredníctvom telefónu (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 31)
3. *Poníženie* (denigration) – ide o nepriame šikanovanie, kedy obeť o čine nemusí byť informovaná. Ide o ohováranie, očierňovanie a rozširovanie nepravdivých, krutých a vymyslených informácií o obeti (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 31). Vystupuje v podobe škodlivej informácie prostredníctvom textovej správy alebo webovej stránky s cieľom poškodiť obeť (Gálik a kol., 2014, s. 67)
4. *Vylúčenie* (exclusion) – ide o vylúčenie osoby zo zoznamu priateľov alebo z on-line skupiny. V jednoduchosti znamená izoláciu obete (Gálik a kol., 2014, s. 68). Vylúčenie zo skupiny môže mať silný emočný dôsledok (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 31-32).
5. *Zosobnenie* (impersonation, masquerading) – agresor sa vydáva za obeť kyberšikanovania. Ide o zneužitie mena a iných identifikačných údajov o obeti. Agresor za použitia cudzej, falošnej identity môže rozposielať výhražné až nepriateľské správy (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 32). V dnešnej dobe ľudia disponujú mnohými rôznymi prístrojmi s prístupom na internet, na ktorý sa vedľa pripojiť odkiaľkoľvek. Vo väčšine prípadov prístupové heslá a údaje sú uložené napevno. Prípadný agresor (zlodej) tak veľmi ľahko získa prístup k informáciám (Petrowski, 2014, s. 69)
6. *Odhalenie* (outing) – je to nový pojem, pri ktorom ide o fotografovanie a natáčanie obete kyberšikanovania v nepríjemných a intímnych situáciách a následné zverejnenie týchto materiálov, najčastejšie prostredníctvom internetu (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 32)
7. *Podvod* (trickery) – ide o klamstvo a odhaľovanie informácií, tajomstiev a neistých informácií vtedy, keď agresor získa určité informácie o obeti pod klamlivým prisľubom zachovania súkromia (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 33)

8. *Kyberprenasledovanie* (cyberstalking) – v preklade sledovanie, sledenie alebo prenasledovanie. Obeť je v tomto prípade prenasledovaná prostredníctvom informačno-komunikačných technológií v podobe spamov, zanechanými správami, komentármi ale aj vírusmi, ktoré majú vydierajúci, výhražný a extrémne útočný charakter (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 33)
9. *Priame hrozby a stresujúci materiál* (cyberthreats) – patrí medzi priame hrozby, kedy ide o prehlásenie o zámere niekomu inému ublížiť alebo aj spáchať samovraždu. Tento stresujúci materiál je zverejnený na internete a navádza obeť k emocionálnemu rozrušeniu a v dôsledku toho môže zraniť iné osoby, samú seba alebo dokonca aj spáchať samovraždu (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 33).

Kyberšikanovanie prebieha väčšinou skryte prostredníctvom internetu a informačno-komunikačných technológií. Aby bolo ľahšie identifikovateľné, rozoznávame niekoľko foriem kyberšikanovania:

1. Urážanie a nadávanie prostredníctvom komentárov ku fotografiám a videám najčastejšie na nástenkách na sociálnych sieťach alebo aj prostredníctvom SMS správ a e-mailov,
2. Opakované obťažovanie telefonátmi, prezváňaním, nechcenými správami prostredníctvom mobilného telefónu alebo cez sociálnu sieť,
3. Vyhrážanie sa ublížením na zdraví alebo aj smrťou obete alebo jej blízkych
4. Ukradnutie účtu a následné vydieranie,
5. Zverejňovanie nechcených videí a fotografií – môže ísť aj o fotky vyrobené fotomontážou,
6. Šírenie osobných údajov, nepravdivých informácií a klebiet,
7. Krádež identity, vytváranie falošných profilov a nenávistných skupín, kde agresor obete zosmiešňujú alebo im inak ubližujú,
8. Kybernetické prenasledovanie obete s cieľom získať nad obeťou úplnú kontrolu a moc
(http://neviem-meno.webnode.sk/kybersikana/formy-kybersikany/?utm_source=copy&utm_medium=paste&utm_campaign=copypaste&utm_content=http%3A%2F%2Fneviem-meno.webnode.sk%2Fkybersikana%2Fformy-kybersikany%2F).

Na to, aby kyberšikanovanie mohlo prebiehať sú podstatné prostriedky kyberšikanovania. Sú nimi informačno-komunikačné technológie, alebo aj inak nazývané elektronické médiá. Medzi najpoužívanéjšie patria:

1. Osobný počítač – je určený na osobné použitie, teda na použitie jednotlivcom, v súčasnosti má už podobu notebooku alebo tabletu,
2. Mobilný telefón – je to malý prenosný telefón, ktorý slúži najmä na komunikáciu prostredníctvom telefónnej siete, je možné sa cez neho pripojiť aj na internet, prijímať textové aj multimediálne správy, fotografovať a podobne,
3. Internet – je to verejne dostupný celosvetový systém vzájomne prepojených počítačových sietí (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 38).

Šikanovanie vo virtuálnom priestore sa môže diať rôznymi formami a prostredníctvom rôznych prostriedkov.

3.1.3 Aktéri kyberšikanovania

Autorka K. Hollá (2010, s. 28) rozdeľuje aktérov elektronického šikanovania do troch skupín a to na agresorov, obeť a posledná skupina je špecifická, ktorú tvoria okoloidúci respektíve okolostojaci, prizerajúci sa ľuďia.

Agresor (e-agresor)

Je osoba, ktorá iniciuje útoky voči druhým. Toto pomenovanie upozorňuje na človeka agresívne konajúceho prostredníctvom informačno-komunikačných technológií. K. Hollá (2010, s. 29) uvádza, že z hľadiska pohlavia sa agresormi elektronického šikanovania stávajú skôr chlapci ako dievčatá, a to v dôsledku ich schopnosti pracovať aj so zložitejšími internetovými aplikáciami. Agresor vystupuje aj v klasickom šikanovaní a práve šikanovanie v on-line prostredí mu dáva priestor pre anonymitu a jeho zhubné správanie. Agresormi sa môžu stať aj deti, ktorým rodičia sprostredkujú nevhodné identifikačné vzory, deti týrané, zneužívané, zanedbávané a deti emocionálne otupené, u ktorých prevládajú negatívne city voči slabším jedincom v dôsledku ich nesprávnej výchovy (Határ, 2007, s. 34-35). Existujú rôzne dôvody, prečo deti (agresori) šikanujú v elektronickom prostredí:

- Je to určitá forma zábavy, pričom si neuvedomujú dôsledky ich správania a konania,
- Môžu mať rodinné a školské problémy a elektronické šikanovanie berú ako spôsob prekonávania frustrácie,
- Potrebujú upútať pozornosť a elektronické šikanovanie im ponúka príležitosť dostať sa do povedomia,
- Elektronické šikanovanie ako forma pomsty respektíve odplaty za niečo, čo bolo im v minulosti vykonané,

- Internetové prostredie ponúka agresorovi priestor k šikanovaniu obete nielen v školskom prostredí, ale aj v iných prostrediach,
- Majú potrebu ovládať iných (Hollá, 2010, s. 30).

Faktory ovplyvňujúce vznik kyberšikanovania zo strany agresora môžu byť zakotvené vo vzťahoch, kedy agresori často na základe minulých zraňujúcich zážitkov si budujú moc a vzbudzujú strach, aby ich okolie vnímalo ako silných jedincov, tiež môže byť zakotvené v konfliktoch a záťažových situáciách, kedy agresorom obeť poslúži na ventiláciu ich nepríjemných pocitov, no skutočná príčina kyberšikanovania sa nachádza niekde inde. Príčinou kyberšikanovania môžu byť konfliktné situácie v rodine, ubližovanie zo strany rodiny, ale tiež aj neúspechy v škole. Patrí sem aj empatia a hodnotový rámec rodiny. K základným hodnotám sa deti učia najmä v rodine, no napriek tomu, že každé dieťa prichádza do kontaktu s nejakým hodnotovým rebríčkom, ktorý preberá od rodičov, aj v novom prostredí sa dajú vytvoriť nové, iné hodnoty i pravidlá, ktoré platia v tom konkrétnom prostredí a agresori si môžu vynucovať ich dodržiavanie (<http://kybersikanovanie.sk/index.php/slovník#ID4>).

Obet'

Virtuálny priestor a taktiež internet ponúka množstvo príležitostí, no vytvára aj také okolnosti, kedy sa obeťou kyberšikanovania môže stať ktokoľvek – rovnako, ako aj v bežnom svete každý z nás je vystavený určitým rizikám (<http://kybersikanovanie.sk/index.php/slovník#ID4>). Agresor svoje obete vyberá na základe určitých kritérií. Môžu to byť jedinci slabší, neobratní, majúci určitý špecifický problém alebo hendikep (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 41-42).

Faktory ovplyvňujúce vznik kyberšikanovania u obeti sú zakotvené v schopnosti brániť sa, každé dieťa by sa malo naučiť brániť sa a strážiť si svoj priestor. Rodičia môžu byť prekážkou v tomto procese, ak svoje deti nadmerne ochraňujú a nedajú im priestor na vytvorenie si vlastnej ochrany. Ďalším faktorom je reziliencia, ktorú chápeme ako psychickú odolnosť alebo aj ako schopnosť vyrovnávať sa so záťažovými situáciami, nepriaznivými udalosťami v živote a inými prekážkami. Každé dieťa reaguje na kyberšikanovanie rôzne. Jedno dieťa môže reagovať uzavretím sa, stiahnutím sa, môže začať pochybovať o sebe, iné dieťa môže tento akt naviesť k tomu, aby sa začalo aktívne brániť. Patria sem aj zdroje dieťaťa, to znamená, že jeho vzťahy a miera záťažových situácií v živote dieťaťa môžu ovplyvniť aj jeho reakciu na kyberšikanovanie. Ak má dieťa pevné zázemie a lásku a podporu zo strany blízkych, kyberšikanovanie bude zvládať ľahšie. No ak sú jeho vzťahy dysfunkčné a narušené, tak bude záťaž zvládať oveľa horšie.

Vyjadrovanie emócií v záťažových situáciách je veľmi nápomocné, pretože dieťa vie identifikovať a konkrétne pomenovať svoje pocity a emócie. Sociálne zručnosti pomáhajú obetiam lepšie existovať v sociálnych vzťahoch. Zarádajú sa sem najmä schopnosť získať si priateľov, zručnosti pri riešení rôznych konfliktov, schopnosť požiadať o pomoc a podobne (<http://kybersikanovanie.sk/index.php/slovník#ID4>).

Prizerajúca sa skupina

Poslednú skupinu tvoria tí, ktorí sa aktívne nepodieľajú na kyberšikanovaní, ale ak sa stanú svedkami tohto javu, tak nezasiahnu. Je to skupina, ktorá kyberšikanovanie schvaľuje a podnecuje. Dôvodom ich prizierania sa je strach z toho, aby sa oni nestali obeťami kyberšikanovania (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 42). Okolostojacich respektíve prizierajúcich K. Hollá (2010, s. 33) rozdeľuje do dvoch skupín:

- Okolostojaci, ktorí majú strach zasiahnuť,
- Okolostojaci, ktorí sa na kyberšikanovaní zabávajú.

Kyberšikanovanie zanecháva množstvo nepríjemných zážitkov, najmä u obetí kyberšikanovania.

3.2 Nebezpečenstvo sociálnych sietí na internete

Sociálnu sieť môžeme podľa Kormošovej (2015, s. 72) definovať ako „internetovú službu, ktorá registrovaným užívateľom umožňuje vytvárať vlastné verejné profily, komunikovať, zdieľať obrázky, fotografie a videá, informácie, vytvárať skupiny užívateľov s rovnakými záujmami. Slúži predovšetkým k udržiavaniu vzťahov a k zábave.“

„Sociálna sieť je internetová služba, ktorá umožňuje svojim členom vytvárať verejné, uzavreté alebo firemné profily, prezentácie, diskusné fóra a ponúka priestor pre zdieľanie fotografií, videí, obsahu a ďalších aktivít (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 24).“

Obsah na sociálnych sieťach vytvárajú jej užívatelia a to prostredníctvom príspevkov, verejnej komunikácie, čtu a iných kanálov. Rozmach sociálnych sietí nastal práve neobmedzeným využívaním internetu, ktorý bol pred tým pre užívateľov viac nedostupný a tiež aj drahý (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 24).

Niektoré zahraničné sociálne siete boli pre užívateľov neatraktívne z dôvodu jazykovej bariéry. Ich atraktivnosť stúpala najmä po ich jednoduchšej dostupnosti. Dnes k využívaniu sociálnych sietí nie sú potrebné len osobné počítače a notebooky, ale sú dostupné ako aplikácie na stiahnutie do mobilných telefónov a môžu sa využívať všade tam, kde sa užívateľ dokáže pripojiť k internetu.

Internetové sociálne siete sú internetové stránky, ktoré po zaregistrovaní sa umožňujú komunikovať s ľuďmi z celého sveta, ktorí ale musia byť tiež zaregistrovaní na rovnakej sociálnej sieti. Umožňujú užívateľom ukladať na stránky fotky, poskytovať o sebe rôzne informácie, vyjadrovať svoje názory alebo sa združovať do skupín s ľuďmi so zhodnými názormi, spoznávať sa s nimi a komunikovať medzi sebou (<http://internetove-socialne-siete.webnode.cz/co-su-to-socialne-siete-/>). Existujú rôzne výhody i nevýhody sociálnych sietí. Medzi výhody môžeme zaradiť:

- pravidelné udržiavanie kontaktu so známymi,
- pomocou sociálnych sietí môžu užívatelia nájsť svojich starých známych i kamarátov,
- poskytuje nenáročné zdieľanie fotiek, videí a informácií s inými užívateľmi,
- ľahký prístup k množstvu informácií,
- cez sociálne siete sa veľmi jednoducho nadväzujú nové kontakty, nadobúdanie nových priateľov je prostredníctvom nich oveľa rýchlejšie (<http://internetove-socialne-siete.webnode.cz/vyhody-socialnych-sieti/>).

Pozitívom tejto siete je najmä interakcia medzi užívateľmi a komunikácia medzi užívateľmi (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 26) a taktiež aj vysoký počet užívateľov a tým pádom príjemcov reklamy (Petrowski, 2014, s. 137). Negatívom môže byť najmä to, že ľudia často poskytujú na Facebooku také informácie o sebe, ktoré by v reálnom živote nikdy neposkytli (Kyška, 2010, s. 85).

„Kto nie je registrovaný na Facebooku, ako keby ani neexistoval.“ Tento výrok používajú užívatelia virtuálneho sveta, ktorí veľmi radi označujú za tretiu najľudnatejšiu krajinu zemegule. Byť súčasťou tejto sociálnej siete má však mnoho úskalí (Kyška, 2010, s. 85). „Facebook je najväčšia sociálna sieť sveta, ktorú využíva cez 1,5 miliardy užívateľov (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 26) a je najširšou užívateľskou základňou (Pospíšilová, 2016, s. 3).“ „Narastajúca obľúbenosť sociálnych sietí vo veľkej miere nahrádza iné formy komunikácie, ktoré vo virtuálnom prostredí vytvárajú nové sociálne situácie. Zmeny sociálneho správania v dôsledku zmeny sociálnych situácií súvisia najmä s nízkou mierou oddeľovania súkromného a verejného správania sa a s uvoľňovaním pevnosti väzby medzi fyzickým miestom a sociálnou skúsenosťou (Poláková a kol., 2013, s. 98).“ V súvislosti s nebezpečenstvom kyberšikanovania je dôležité si uvedomiť, že Facebook je verejná stránka, preto je potrebné veľmi dôkladne zvažovať, ktoré informácie o sebe zverejníme. Facebook ponúka pre svojich užívateľov aj nastavenie súkromia, no nie každý je schopný situáciu zvládnuť a zabezpečiť tak, aby nedošlo k zneužitiu informácií

(Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 43). Virtuálni užívatelia sa snažia svoju samotu zahnať zapájaním sa do spoločných diskusií alebo aj hľadaním virtuálnych kamarátstiev (Poláková a kol., 2013, s. 99).

Pokec je portál, ktorý sa považuje za najväčšiu komunitu na Slovensku. Registrácia v tejto sieti nie je ohraničená vekom a len málokto na tejto sieti vystupuje pod svojím reálnym menom. Práve táto anonymita poskytuje príležitosť na kyberšikanovanie. Užívateľ sa po registrácii naskytne pred rôznymi miestnosťami. Po zvolení jednej miestnosti sa pred ním ocitne sklo, z ktorého môže čítať rôzne príspevky a na ktoré môže aj pridávať príspevky. Ak sa agresor a obeť stretnú v jednej miestnosti, môže to prerásť k verejnému osočovaniu, ohováraniu a urážaniu obete komentármi na skle miestnosti. Agresor môže na Pokeci vytvoriť verejnú miestnosť s menom obete a ktokoľvek, kto obeť pozná, sa môže do tejto miestnosti pridať a pridávať rôzne príspevky, čo môže byť pre obeť mimoriadne frustrujúce. V sieti Pokec je najvyužívanejšou službou rýchla pošta. Hneď po tom, ako agresor zistí, že obeť je registrovaná na Pokeci, môže svoj útok realizovať prostredníctvom rýchlej pošty. Podobne ako aj na Facebooku, aj tu si užívatelia môžu zverejňovať fotky a videá, čo môže mať za následok zverejnenie intímnych fotografií, písanie urážlivých komentárov a taktiež aj zosmiešňovanie obete (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 44-45).

Sociálne siete nie sú len priestorom pre zdieľanie radosti, ale aj priestorom konfrontácie, v rámci ktorej môže dôjsť k páchaniu trestnej činnosti (Donát, Tomíšek, 2016, s. 267) a je nutné si uvedomiť, že sociálne siete so sebou prinášajú i veľký množstvo rizík a nebezpečenstiev ako napríklad:

- strata súkromia, zneužívanie fotiek a videí užívateľov, krádež identity užívateľov a tým spojené dôsledky,
- používanie osobných údajov na reklamné účely a tým súvisiace ponúkanie predmetov a služieb, o ktoré užívatelia nemajú záujem,
- hrozba počítačových vírusov,
- urážanie, obťažovanie iných užívateľov,
- nevhodný materiál na sociálnych sieťach, ktoré môžu byť dostupné aj pre deti,
- pravidelné a časté využívanie sociálnych sietí môže viesť k závislosti (<http://internetove-socialne-siete.webnode.cz/rizika-a-nevyhody-socialnych-sieti/>).

Je pravdou a nedá sa spochybniť fakt, že sociálne siete a moderné technológie vo všeobecnosti často ľuďstvu slúžia presne na to, čo ľudia zodpovední za ich vznik nechceli. Namiesto rýchlej a rozsiahlej komunikácie po celom svete sa ľudia utápajú v smútku z toho, že niekto žije naoko krajší život a to je jedným z dôvodov, prečo sa

postupne môžeme dostať do sociálnej izolácie (<https://refresher.sk/41495-Socialne-siete-stoja-za-socialnou-izolaciou-Namiesto-lepsej-komunikacie-prisla-studia-na-to-ze-ludi-demotivuju-a-znizuju-mieru-socializacie>).

3.3 Happy slapping a sexting ako riziká virtuálneho priestoru

Happy slapping (fackovanie pre zábavu) - ide o nečakaný útok, počas ktorého kamaráti útočníka celý tento akt filmujú, pričom toto snímanie môže zvyšovať agresiu a podnecovať k ďalším agresívnym prejavom. Napadnutí ľudia sú často neznámi a vždy ide minimálne o dve osoby. Záznam o tomto útoku sa vo väčšine prípadov zverejní na internete alebo si to medzi sebou rozposielajú (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 34).. Skupina si vytipuje obeť, buď medzi spolužiakmi alebo aj medzi náhodnými okoloidúcimi, obeť provokujú do bitky, ponižujú ju, agresívne napádajú, sexuálne obťažujú alebo znásilnia. Svoj útok si nahrávajú na mobilný telefón a následne preposielajú medzi kamarátmi alebo zverejnia na internete (<http://zodpovedne.sk/index.php/sk/ohrozenia/mobily/75-nasilne-videa-happy-slapping>). Obeť je týmto spôsobom traumatizovaná niekoľkonásobne ako samotným útokom, tak aj jeho následným zverejnením videa. Existuje niekoľko typov videí, ktoré obsahujú agresívne prvky. Niektoré sú len zinscenované, niektoré sú vytvorené podľa úryvkov z filmov a tie ostatné sú skutočné nahrávky násilných činov (<http://www.bezpecne-online.cz/pro-rodice-a-ucitele/teenageri-a-komunikace-na-internetu/sikana-v-mobilnich-telefonech-outing-happy-slapping-a-spol.html>).

Sexting znamená elektronické rozposielanie textových správ, fotografií aj videí so sexuálnym obsahom (Hajdúková, Bacigál, 2015, s. 18). Ide o odosielanie vlastných obnažených fotografií ale aj sexuálne orientovaných správ. Takéto posielanie sa problémom stáva vtedy, ak jeden z partnerov tieto materiály zneužije (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 34).

Priebeh tejto aktivity má dve úrovne a to:

1. výmenu podobných typov správ s vlastným partnerom
2. výmenu podobných typov správ s neznámymi osobami.

Obzvlášť riziková môže byť druhá úroveň, jeho dôsledky môžu byť na obeť i fatálne, pretože po odoslaní citlivého materiálu strácame nad ním kontrolu a tento materiál sa môže objaviť aj na iných miestach. Sexting môže byť spájaný aj s vydieraním, pretože obsah, ktorý obeť pošle, môže byť hocikedy zneužitý proti nej. Ak sa takýto materiál dostane do verejného priestoru, obeť si musí byť vedomá toho, že takýto materiál je nemožné

vymazať. Mimo posielania štekľivých správ s partnerom je ďalšou možnosťou aj komunikácia s neznámymi ľuďmi z internetu, ktorí túto činnosť úmyselne vyhľadávajú. Existuje veľké množstvo serverov, ktoré túto činnosť ponúkajú, so sextingom sa môžeme stretnúť aj na serióznej zoznamovacej stránke. Medzi kanály, cez ktoré sa tento materiál vymieňa, patrí najčastejšie e-mail alebo rôzne iné komunikačné nástroje, ako napríklad Skype (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 83, 87).

Dosť často sa stretávame so situáciami, kedy môže dôjsť aj k vydieraniu zo strany príjemcu obsahu. Prijemca môže vytvoriť nátlak na obeť k poslaniu ďalších materiálov. Najväčšou hrozbou môže byť vydieranie zo strany príjemcu, že tieto materiály zverejní alebo pošle najbližším osobám obete (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 88). Keď sa hovorí o sextingu, zvyčajne to znamená odosielanie a prijímanie:

- nahých obrázkov alebo aktov,
- posielanie fotografií v spodnej bielizni,
- sexuálne alebo "špinavé" fotografie,
- hrubé textové správy alebo videá.

Môžu byť zaslané alebo od priateľa, partnera, od priateľky alebo od niekoho, s kým sa obeť stretla on-line (<https://www.childline.org.uk/info-advice/bullying-abuse-safety/online-mobile-safety/sexting/>).

3.4 Kybergrooming a iné riziká virtuálneho priestoru

Deti a mládež väčšinou hľadajú na internete a sociálnych sieťach nové známosti a v niektorých prípadoch je ťažko identifikovateľné aj samotným rodičom, či sa jedná o skutočnú osobu alebo nie.

Cyber grooming (inými slovami aj sexuálne obťažovanie alebo zneužívanie detí) je to proces vylákania dieťaťa za použitia informačno-komunikačných technológií na schôdzky za účelom ich zneužitia (Hajdúková, Bacigál, 2015, s. 18). Ide o zámer vytvoriť dôverný vzťah medzi dospelou osobou a dieťaťom s cieľom vytvoriť ideálnu situáciu k tomu, aby agresor dieťa pohlavne zneužil (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 35). Grooming v širšom slova zmysle znamená viacero druhov manipulatívneho správania sa (Hulanová, 2012, s. 52).

Za kybergrooming môžeme považovať tiež aj zneužitie detí a mladistvých k inému účelu. Prvou fázou kybergroomingu je vzbudenie dôvery u obeti. Útočník si túto dôveru môže získať tým, že sa stavia do role, ktorá chápe problémy obete a má podobné záujmy i problémy ako obeť. Ak útočník obeť osloví, môže to byť na základe informácií, ktoré má

obeti uvedené na internete. Potom dochádza k tipovaniu obete, kedy si útočník prezerá profil i fotky obetí a svoje obete väčšinou oslovuje pod nejakou zámienkou. Takíto útočníci môžu mať vytvorených niekoľko falošných identít, ktoré súbežne využíva na prípadné potvrdenie vlastnej skutočnej identity. Po nadviazaní kontaktu útočníka s obeťou môže dôjsť k vytvoreniu istého emočného vzťahu. Môže ísť o kamarátsky vzťah, v nebezpečnejších formách i o milostný vzťah. Predposlednou fázou kybergroomingu je osobné stretnutie sa útočníka a obete. Útočník väčšinou vyberá také miesta, odkiaľ obeť nemá možnosť uniknúť a privolať si pomoc. Napadnutie, obťažovanie i zneužitie obete je poslednou fázou kybergroomingu. Počet nenahlásených prípadov narastá, pretože si obeť túto nepríjemnú skúsenosť nechávajú pre seba a neohlásia ju (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 72-75).

K iným nebezpečenstvám, s ktorými sa môžeme stretnúť vo virtuálnom priestore môžeme zaradiť:

- Nevyžiadaná pošta (spamy, hoax, vírusy a podobne) – obťažujú príjemcu a zahlcujú mu e-mailovú schránku. Užívateľom môžu poskytovať nebezpečné rady, ktoré pôsobia na ich psychiku a tiež priamo ohrozujú počítač príjemcu (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 37). Hoax najčastejšie považujeme za falošnú poplašnú správu, ktorá varuje pred neexistujúcim nebezpečenstvom (Hajdúková, Bacigál, 2015, s. 18),
- Hejtovanie - ide o neprimeranú kritiku, nenávisťné kritizovanie, cynické komentáre a znevažovanie práce inej osoby. Môžeme ho označiť aj ako nenávisť na internete (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 35),
- Phishing - (password phishing – rybárčenie hesiel) – snaha vylákať prístupové heslá založením falošnej webovej stránky, ktorá má za úlohu vzbudiť dôveryhodnosť (Hajdúková, Bacigál, 2015, s. 17),
- Farming (farmárčenie) – neoprávnené získanie údajov presmerovaním názvu webovej stránky na inú stránku, ktorá je dokonalou napodobeninou stránky (napríklad webové stránky bánk),
- Spoofing (SMS vtipu) – rozposielanie nepravých SMS správ pomocou formulára na webových stránkach mobilných operátorov alebo aj priamo prostredníctvom e-mailu (Hajdúková, Bacigál, 2015, s. 18).

Existujú rôzne riziká virtuálneho priestoru, ktorým je potrebné venovať zvýšenú pozornosť, najmä u detí a mládeže.

4 PREVENCIA RIZIKOVÝCH VPLYVOV VIRTUÁLNEHO PRIESTORU V ŠKOLÁCH

Frekvencia využívania internetu a jeho ponúk zo strany žiakov sa zvyšuje. Je preto dôležité viesť žiakov k rozumnému a zodpovednému využívaniu internetu a upozorňovať na rôzne riziká, ktoré vyplývajú z jeho frekventovaného využívania.

Ako uvádza M. Kormošová (2015, s. 49) problém s internetom na Slovensku nie je tak preferovaný ako iné problémy a naskytuje sa príležitosť pre pomáhajúce profesie, kde je potrebné vybudovať fungujúci systém bojujúci proti všetkým rizikám spojených s využívaním internetu.

4.1 Prevencia rizikových vplyvov virtuálneho priestoru v školskom prostredí

Hlavným pravidlom internetu je, že čo užívateľ raz uverejní, tak to tam aj ostane. Je dôležité si uvedomiť, že aj keď sa užívateľ bude usilovať svoje osobné údaje vymazať, napriek tomu tam останú. Prvým krokom k bezpečnejšiemu užívaniu internetu je, aby si užívateľ neudával svoje osobné údaje na sociálnych sieťach a vo všeobecnosti na internete (Juhász, Kocur, Szabó, 2014, s. 10). Na to, aby sme vedeli viesť deti a mládež k bezpečnému užívaniu internetu, tak musíme pochopiť vnímanie vonkajšieho sveta zo strany detí a mládeže. Nie je to ľahká úloha, ale musíme byť informovaní o ich svete, pretože o tom, čo nepoznáme, sa ťažko hovorí. Najväčšie nebezpečenstvo spočíva v tom, že u dnešnej mladej generácie sa takmer nevyskytuje empatia, je ťažké u nich vzbudiť záujem k hocičomu v „offline“ živote, pre nich je virtuálny svet samozrejímavý, dobre sa tam cítia, zverejňovanie intímnejších materiálov považujú za niečo normálne. Považujú za zbytočné učiť sa o veciach súvisiacich s internetom, neuvedomujú si to, že nie je poznaním to, keď viem, kde mám hľadať rôzne informácie na internete. Aj kvôli tomuto je nesmierne dôležité ich naučiť bezpečne využívať internet (Juhász, Kocur, Szabó, 2014, s. 34).

Cieľom preventívnych aktivít realizovaných v školách by malo byť zníženie alebo úplné vylúčenie agresívneho a násilného správania, ktoré sa do školského prostredia dostáva pomocou informačno-komunikačných technológií (Hollá, 2013, s. 66).

Aby mohli učitelia hovoriť so žiakmi o problémoch, ktoré sú spojené s využívaním internetu a sociálnych sietí, musia sa o nich najskôr sami informovať. Nestačí si naštudovať základné informácie z odborných zdrojov, mali by sa prihlásiť na sociálnu sieť a vytvoriť si tak obraz o možnostiach tejto platformy, aby potom mohli upozorňovať aj na

riziká s tým spojené. Je dôležité, aby učitelia žiakov viedli k správne výberu sociálnych sietí, aby ich varovali pred rizikami, ktoré s nimi súvisia a ktoré si žiaci často neuvedomujú, je dôležité, aby žiaci o sebe neprehrádzali priveľa informácií z ich súkromia a upozorniť ich na to, čo sa smie a čo by sa nemalo zverejňovať. Učitelia by sa so žiakmi mali rozprávať o tom, ako správne a vhodne voliť fotografie, ktoré chcú zverejniť na sociálnych sieťach a aby počas uverejnenia fotografií dbali aj na práva iných. Ešte pred vyššie uvedenými radami je možno najdôležitejšie žiakov upozorniť na kontrolu ich nastavenia, aby sa predišlo možnému zneužitiu konta a informácií (Benner, Bemmerlein, Jaglarz, Strauf, 2014, s. 65).

Uvedieme niekoľko odporúčaní pre učiteľov podľa autorov Benner, Bemmerlein, Jaglarz a Strauf (2014, s. 66):

- Buďte neustále v obraze o aktuálnom vývoji v oblasti informačno-komunikačných technológií a oboznámte sa s používaním aj nových médií,
- Stanovte záväzné štandardy na používanie médií (napríklad na používanie internetu a mobilu) a informujte žiakov o dôsledkoch ich nedodržiavania,
- Je nevyhnutné žiakom pripomínať, že médiá neodrážajú realitu,
- Naučte mládež porozumieť médiám a ich obsahu a správne ho zaradiť,
- Pravidelne informujte žiakov o možných rizikách i možnostiach, ako im zabrániť,
- Raz do roka so svojimi kolegami zorganizujte celodenné podujatie na tému „Mediálna kompetencia“, do ktorej aktívne zapojte aj žiakov.

Aj napriek tomu, že sa kyberšikanovanie nedeje bezprostredne v školskom prostredí, je potrebné mu venovať osobitnú pozornosť.

4.2 Úlohy školy v prevencii rizikových vplyvov virtuálneho priestoru

Každá vzdelávacia inštitúcia musí zabezpečiť bezpečnosť žiakov a zamestnancov. Základnou podmienkou prevencie je vytvorenie priaznivej klímy v škole, budovať priateľské a otvorené vzťahy. Prevencia kyberšikanovania v školskom prostredí si vyžaduje zainteresovanosť všetkých – to znamená od žiakov vo všetkých ročníkoch, učiteľov, rodičov žiakov, ale aj celej spoločnosti (Hollá, 2013, s. 65).

Dôležitou súčasťou dobrej prevencie je podpora žiakov v oblasti médií, ktorá by mala byť súčasťou programu každej školy. Mediálna kompetencia je neodmysliteľnou súčasťou každého školského programu. Pod pojmom „mediálna kompetencia“ sa rozumie nástroj na správne zaobchádzanie s novými médiami, ktorý zahŕňa znalosti o médiách, využívanie médií a úvahy o médiách. Okrem znalostí o médiách je nevyhnutné žiakom

poskytnúť pomoc pri používaní rôznych médií, aby sa dokázali orientovať v množstve možností, ktoré im internet ponúka. Je podstatné, aby žiaci využívaním médií neškodili sebe, ani spoločnosti. Žiaci si musia uvedomiť, že by sa vo virtuálnom priestore mali správať tak, ako by chceli, aby sa správali iní k nim (Benner, Bemmerlein, Jaglarz, Strauf, 2014, s. 67).

Škola sa tiež môže postarať o to, aby žiaci získali dostatočné informácie o sociálnych sieťach, aby mali žiaci mediálnu kompetenciu aj tým, že sa do vyučovania budú zapájať aj médiá, aby žiaci vedeli, kde majú vyhľadať pomoc v otázkach týkajúcich sa internetu a používania sociálnych sietí, informovať rodičov o tejto problematike a nadviazať spoluprácu aj s inými inštitúciami, ktoré sa venujú danej problematike (Benner, Bemmerlein, Jaglarz, Strauf, 2014, s. 69). Úloha škôl v zmysle aktívnej primárnej prevencie kyberšikanovania zahŕňa najmä:

- Presné zadefinovanie kyberšikanovania v školskom poriadku,
- Upozornenie na sankcie za kyberšikanovanie a jeho formy páchané v školskom prostredí,
- Podporu obetí, ak sa kyberšikanovanie odohráva v škole ale aj mimo prostredia školy,
- Podporovanie pozitívneho prínosu médií,
- Spoločné objavovanie bezpečnosti na internete (Hollá, 2013, s. 69).

Aktívnym vytváraním a zapájaním sa do rôznych preventívnych aktivít zameraných na elimináciu kyberšikanovania a iných rizikových vplyvov virtuálneho priestoru u žiakov zo strany školy by mohlo znížiť výskyt tohto fenoménu a prispieť k lepšiemu vnímaniu samého seba a k efektívnejšiemu využívaniu voľného času u žiakov.

Zásady ochrany pred kyberšikanovaním môžu byť nasledovné:

- Každé zverejnenie fotografie, videa, osobných údajov sa môže obrátiť proti užívateľovi, preto je potrebné žiakov učiť, že tak, ako v bežnom živote neprezeradia nič o svojom živote, tak by to malo byť aj v prostredí internetu,
- Okamžitá reakcia na kyberšikanovanie zaistí včasné podchytenie a riešenie problému, treba učiť žiakov, ako majú reagovať na nepríjemné situácie vo virtuálnom prostredí,
- Veľa páchatel'ov si myslí, že vo virtuálnom prostredí je zaistená ich anonymita a nikto nepríde na to, kto sú. Opak je však pravdou a vo virtuálnom priestore stále ostávajú stopy, na základe ktorých je možné identifikovať páchatel'a alebo zaistiť dôkazy o činoch spáchaných na internete,

- Nápomocné môže byť aj blokovanie a nahlasovanie na internete, užívateľ si sám môže zvoliť s kým chce a s kým nechce komunikovať a šikanujúce správanie môže zastaviť práve blokovaním agresora. Ak sa kyberšikanovanie deje medzi spolužiakmi, mali by byť informovaní učitelia o takomto správaní (<http://kybersikanovanie.sk/index.php/slovník#ID18>).

Škola zohráva tiež dôležitú úlohu pri prevencii a riešení rizikových vplyvov virtuálneho priestoru u žiakov. Môže poskytnúť podstatné informácie o správnom využívaní internetu i sociálnych sietí.

4.3 Koordinátor prevencie ako realizátor prevencie v školách

Prevencii sa aj napriek zvyšujúcemu sa výskytu rôznych sociálno-patologických javov v školách neprípisuje požadovaná vážnosť. Sociálny pedagóg je erudovaným odborníkom v oblasti realizácie prevencie rôznych sociálno-patologických javov v školách, ktorý má potrebné vedomosti, zručnosti a spôsobilosti k plnohodnotnému vykonávaniu profesie. Faktom ale je, že len malé percento týchto odborníkov pôsobia v školách. Ich miesto tak zastupujú koordinátori prevencie, ktorí preberajú rolu hlavných realizátorov prevencie sociálno-patologických javov v školách. Aj v Zákone č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa v §130, č. 3 uvádza, že k ďalším zložkám systému výchovného poradenstva a prevencie sa, okrem sociálneho pedagóga, zaraďuje aj koordinátor prevencie. Koordinátor prevencie ale nie je erudovaným odborníkom v oblasti realizácie primárnej prevencie sociálno-patologických javov v školách. Túto úlohu vykonávajú učitelia, ktorým táto funkcia bola pridelená vedením školy. Na to, aby dokázal plnohodnotne vykonávať svoju funkciu, musí disponovať vedomosťami, poznatkami, skúsenosťami a spôsobilosťami, ktoré môže počas výkonu svojej funkcie aplikovať. Ako uvádza autor Varmuža (2001, s. 19) koordinátor prevencie je pedagogický zamestnanec, ktorý na základe spolupráce s pedagogickými zamestnancami i ostatnými zamestnancami koordinuje preventívne aktivity v škole, ktoré predchádzajú alebo eliminujú výskyt sociálno-patologických javov. Koordinátor prevencie by mal k úspešnému výkonu funkcie spĺňať nasledovné osobnostné predpoklady:

- je osobným príkladom v zdravom spôsobe života a je presvedčený o správnosti a účinnosti prevencie,
- je osobnosťou, ktorá vie komunikovať, kooperovať a koordinovať aktivity so žiakmi, pedagógmi, vedením školy i partnermi iných organizácií,

- má predpoklady na riešenie vzťahov, ale i hraničných životných situácií hlavne z hľadiska ochrany zdravia,
- má predpoklady pre osobný rast a ďalšie vzdelávanie,
- nevyhnutná je aj odborná spôsobilosť v problematike sociálno-patologických javov (Varmuža, 2001, s. 19).

Koordinátor prevencie pôsobiaci v tejto oblasti by mal pochopiť a poznať rôzne modely a teórie závislostí, poznať základné pojmy rôznych systémov a ich vplyv na problematiku závislostí, poznať normalitu vývinu osobnosti žiaka, poznať všeobecné modely poskytovania služieb osobám so závislosťami, poznať úlohu a miesto rodiny, blízkych ľudí, sociálnych sietí v liečbe závislostí, vedieť pracovať v diagnostickom procese podľa platných a uznávaných diagnostických kritérií, byť schopný spolupracovať s inými odborníkmi z rôznych typov inštitúcií a poznať etické princípy práce so závislými a dodržiavať ich vo svojej praxi (Živný, 2008, s. 12-13). Koordinátor prevencie má vymedzené nasledovné úlohy:

- ✓ plní úlohu školského poradenstva v otázkach prevencie drogových a iných závislostí,
- ✓ osobitnú pozornosť venuje žiakom zo znevýhodneného sociálneho prostredia, u ktorých je zvýšené riziko výskytu sociálno-negatívnych javov,
- ✓ zabezpečuje koordináciu prevencie ako integrálnej súčasti výchovno-vzdelávacieho procesu, poskytuje preventívno-výchovné konzultácie žiakom a ich zákonným zástupcom,
- ✓ sprostredkúva prepojenie školy s preventívnymi, poradenskými a inými odbornými zariadeniami a mimovládnyimi organizáciami zaoberajúcimi sa prevenciou,
- ✓ informuje žiakov, ich rodičov o činnosti preventívnych poradenských a iných odborných zariadení o možnostiach prevencie drogových a iných závislostí,
- ✓ v rámci svojej preventívnej činnosti úzko spolupracuje s výchovným poradcom v škole a s príslušným centrom pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, ktoré poskytuje metodickú pomoc (Slovíková, Pétiová, Lančarič, 2000, s. 17).

Keďže nie sú erudovanými odborníkmi a často popri tejto funkcii vykonávajú aj ďalšie funkcie, musí byť zabezpečené ich vzdelávanie, na ktorom sa podieľajú aj centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie.

4.4 Preventívne programy a projekty zamerané na prevenciu rizikového vplyvu virtuálneho priestoru

Preventívne programy a projekty sú zamerané na prevenciu, riešenie a pomoc žiakom základných i stredných škôl. Podávajú rady i odporúčania pre rodičov, pedagógov, pre verejný, súkromný i tretí sektor. Medzi najznámejšie programy respektíve projekty u nás patrí Zodpovedne.sk, Ovce.sk, Stopline.sk, Kybersikanovanie.sk, Nehejtuj.sk, Šikana v školských laviciach, projekt Človek človeku človekom, Žabky. sk a iné (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 64).

Občianske združenie eSlovensko spoločne s Ministerstvom vnútra, Slovenským výborom pre Unicef a podporou Európskej komisie v rámci komunitárneho programu Safer Internet plus realizuje projekt Zodpovedne.sk. Projekt sa v súčasnosti realizuje v 25 krajinách Európskej únie. Hlavným cieľom projektu je zvyšovať povedomie o zodpovednom používaní internetu a spustenie združenej linky pomoci na Slovensku (http://www.eslovensko.sk/11zodpovedne_sk.htm).

Projekt OVCE.sk vznikol z iniciatívy občianskeho združenia eSlovensko ako súčasť projektov Zodpovedne.sk, Pomoc.sk a Stopline.sk. Projektovými partnermi sú ďalej Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky a Slovenský výbor pre Unicef. Hlavným cieľom projektu je detský animovaný seriál a medzinárodný internetový portál. Projekt sa zameriava na bezpečnosť detí a mládeže, najmä na riziká internetu, mobilov a nových technológií. Pre nižšiu vekovú kategóriu detí projekt pôsobí ako prevencia, mládeži vtípne nastavuje zrkadlo ich nevhodného správania sa a dospelých chce projekt poučiť (<http://sk.sheep.live.eu/o-projekte/zakladne-informacie>).

Hlavným cieľom projektu Stopline.sk je prevádzkovanie národného centra pre nahlásenie nezákonného obsahu alebo činností na internete. Bojuje proti zneužívaniu detí (detská pornografia, sexuálne vykorisťovanie, detská prostitúcia, obchod s deťmi, grooming...), rasizmu a xenofóbie a inému obsahu alebo činnostiam, ktoré vykazujú znaky trestného činu (<http://stopline.sk/sk/uvod/>).

V Českej republike existujú nasledovné preventívne projekty, na ktoré sa obeť v prípade problémov môžu obrátiť: E-bezpečí (www.e-bezpeci.cz), Poradna Napiš nám (www.napisnam.cz), Seznam sa bezpečně! (www.seznamsebezpecne.cz), Linka bezpečí (telefónne číslo 116 111), Bílý kruh bezpečí (www.bkb.cz), Dětské krizové centrum (www.dkc.cz) (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 95).

Projekt Seznam se bezpečně! Vznikol ako doplnková aktivita k sociálnej sieti Lidé.cz, na ktorej bolo možné pozorovať javy, ktoré ohrozovali ich užívateľov. Úlohou

bolo informovať užívateľov o rizikách zoznamovania sa alebo komunikácie s neznámymi ľuďmi. Posunom v projekte bolo vytvorenie filmu v roku 2009, ktoré bolo rozposlané na adresy všetkých užívateľov sociálnych sietí prevádzkovaných spoločnosťou Seznam.cz. V roku 2012 sa začali v správaní sa užívateľov prejavovať zmeny. Vzniklo pokračovanie filmu. Film Seznam se bezpečně! 2 sa venuje problematike detskej prostitúcie, zoznamovaniu sa a sociálnemu inžinierstvu. Hlavnou úlohou projektu je popularizácia závažných internetových tém. V roku 2015 bol natočený film Seznam se bezpečně! 3, ktorý je určený najmä rodičom. Opisuje prípad skautských vedúcich, ktorí prostredníctvom internetu a sociálnych sietí zneužili 39 detí (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 144-145).

Projekt pod názvom E-bezpečí realizuje Centrum prevencie rizikovej virtuálnej komunikácie Pedagogickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Je zameraný na nešpecifickú primárnu prevenciu v oblasti rizík spojených s elektronickou komunikáciou. Okrem prevencie realizovanej formou terénnej edukácie sa zaoberá aj výskumom, poradenstvom a intervenciou. Primárnu skupinu projektu predstavujú deti, osobitnú cieľovú skupinu tvoria rodičia, pedagógovia a ďalšie osoby pracujúce s deťmi (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 146-147).

Bezpečný internet je projekt, ktorý vznikol s cieľom poukázať na množstvo rizík spojených s používaním internetu a tiež na spôsoby, ako sa proti nim účinne brániť. Projekt oslovuje rôzne cieľové skupiny a na názorných príkladoch pomáha vytvárať správne návyky ohľadom internetovej bezpečnosti (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 148).

Projekt Bílý kruh bezpečí zahrňuje poskytovanie právnych informácií, psychologické poradenstvo, sociálne poradenstvo a praktické rady a informácie. Pomoc poskytujú odborne spôsobilí poradcovia, predovšetkým právnici, psychológovia a sociálni pracovníci. Poskytujú bezpečný priestor na ventiláciu emócií, zmapovanie individuálnej situácie, utriedenie cieľov a problémov, poskytujú pomoc pri hľadaní stratégií, znovuobnovení pocitu bezpečia, osvetu prostredníctvom prednášok, seminárov, konferencií a publikačnej činnosti a rôzne iné služby (Kožíšek, Písecký, 2016, s. 151).

V zahraničí sa realizujú LP model prevencie v Nórsku, Olweusov program prevencie šikanovania, americký program Stop cyberbullying a ďalšie (Hudecová, Kurčíková, 2014, s. 64).

Existuje množstvo preventívnych projektov i programov zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru u nás i v zahraničí, ktoré bojujú proti nástrahám súvisiacich s využívaním internetu.

5 PROJEKT VÝSKUMU

5.1 Predmet a cieľ výskumu

Internet ponúka množstvo možností a príležitostí. Je pozorovateľný nárast využívania internetu už žiakmi na základných školách a preto vidíme potrebu v zmapovaní výskytu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru najmä u tejto vekovej kategórií.

Predmetom nášho výskumu sú rizikové vplyvy virtuálneho priestoru u žiakov základných škôl a možnosti ich prevencie v školskom prostredí.

Cieľom nášho výskumu je zistiť a analyzovať, do akej miery je používanie sociálnych sietí rozšírené medzi žiakmi základných škôl, zistiť, ktoré z rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa žiakov najčastejšie dotýkajú a aké formy prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa zo strany koordinátorov prevencie na základných školách realizujú.

5.2 Výskumný problém a výskumné otázky

Výskumným problémom rigorózneho práce je zistiť, ktoré z rizikových vplyvov virtuálneho priestoru predstavujú pre žiakov základných škôl najväčšiu hrozbu a aké formy prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru realizujú koordinátori prevencie na základných školách.

Z vyššie uvedených výskumných problémov nám vyplývajú nasledovné výskumné otázky:

- Existuje vzťah medzi frekvenciou využívania internetu a kyberšikanovaním?
- Existuje rozdiel medzi školským prospechom a kyberšikanovaním z pozície agresora?
- Prevláda sexting skôr u dievčat ako u chlapcov?
- Ako často realizuje koordinátor prevencie aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru?
- Spolupracuje koordinátor prevencie aj s inými odborníkmi respektíve inštitúciami pri realizácii preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru?

5.3 Úlohy výskumu

Na dosiahnutie cieľov výskumu sme si určili nasledovné úlohy výskumu:

- úlohou nášho výskumu je zistiť, do akej miery je rozšírené kyberšikanovanie na jednotlivých školách,
- úlohou nášho výskumu je zistiť, koľko žiakov z celkového počtu respondentov využíva sociálne siete,
- úlohou nášho výskumu je zistiť, do akej miery je rozšírený sexting u žiakov základných škôl,
- úlohou nášho výskumu je zistiť, či sa už respondenti stretli s happy slappingom,
- úlohou nášho výskumu je zistiť, aké formy prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa na základných školách realizujú,
- úlohou nášho výskumu je zistiť, s akými odborníkmi a inštitúciami spolupracuje škola pri realizácii prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru u žiakov základných škôl.

5.4 Hypotézy výskumu

Na základe vyššie uvedených úloh výskumu nám vyplynuli nasledovné výskumné hypotézy:

H1 Predpokladáme, že existuje štatisticky významný rozdiel v kyberšikanovaní z pozície agresora z hľadiska školského prospechu u agresorov.

H2 Predpokladáme, že tí respondenti, ktorí denne používajú internet a sociálne siete, sú vo väčšej miere účastníkmi kyberšikanovania ako tí, ktorí netrávia čas na internete a nemajú účty na sociálnych sieťach.

H3 Predpokladáme, že výskyt sextingu bude vyšší skôr u dievčat ako u chlapcov.

H4 Predpokladáme, že existuje štatisticky významný rozdiel vo formách kyberšikanovania medzi jednotlivými školami.

H5 Predpokladáme, že na základných školách, kde realizujú preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru odborníci z oblasti IKT, je výskyt tohto fenoménu nižší.

5.5 Charakteristika výskumnej vzorky a lokality výskumu

Našu výskumnú vzorku tvoria dve skupiny respondentov. Prvú skupinu tvoria žiaci 8. a 9. ročníka základných škôl v počte 226 respondentov, z toho 118 chlapcov a 108 dievčat. Na výskume sa zúčastnili žiaci 8. ročníka ZŠ Filľakovo v počte 27 žiakov, žiaci 9. ročníka ZŠ Filľakovo v počte 31 žiakov, žiaci 8. ročníka ZŠ Lučenec v počte 48 žiakov,

žiaci 9. ročníka ZŠ Lučenec v počte 42 žiakov, žiaci 8. ročníka ZŠ Sliač v počte 52 žiakov a žiaci 9. ročníka ZŠ Sliač v počte 26 žiakov.

Výskum sme realizovali v mesiacoch február a marec 2017 v troch základných školách v Banskobystrickom kraji a to v mestách Filákov (ďalej len ZŠ 1), Lučenec (ďalej len ZŠ 2) a Sliač (ďalej len ZŠ 3).

T1 Prehľad respondentov podľa pohlavia v skúmaných ZŠ

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Pohlavie	n	%	n	%	n	%	N	%
chlapci	30	51,72	49	54,44	39	50,00	118	52,22
dievčatá	28	48,28	41	45,56	39	50,00	108	47,78
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

Celkovo sa na výskume zúčastnilo 226 (100 %) respondentov. Z pohľadu pohlavia vo vybraných základných školách prevládajú chlapci a to v počte 118 (52,22 %) respondentov. Dievčatá na vybraných základných školách boli zastúpené v menšom počte, a to 108 (47,78 %) respondentov.

T2 Prehľad respondentov 8. ročníkov podľa veku v skúmaných ZŠ

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Vek	n	%	n	%	n	%	N	%
13	10	37,03	15	31,26	10	19,24	35	27,55
14	14	51,85	26	54,16	35	67,30	75	59,06
15	3	11,12	7	14,58	4	7,69	14	11,02
16	0	0,00	0	0,00	2	3,84	2	1,57
17	0	0,00	0	0,00	1	1,92	1	0,80
SPOLU	27	100	48	100	52	100	127	100

Výskumný súbor žiakov 8. ročníka tvorilo celkovo 127 (100 %) respondentov. Respondenti 8. ročníkov vybraných základných škôl boli zastúpení vo veku od 13 rokov do 17 rokov. V najvyššom zastúpení boli respondenti vo veku 14 rokov v počte 75 (59,06 %) respondentov a respondenti vo veku 13 rokov v počte 35 (27,55 %) respondentov.

T3 Prehľad respondentov 9. ročníkov podľa veku v skúmaných ZŠ

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Vek	n	%	n	%	n	%	N	%
14	16	51,62	5	11,90	11	42,30	32	32,33
15	14	45,16	34	80,95	14	53,85	62	62,62
16	1	3,22	3	7,15	1	3,85	5	5,05
SPOLU	31	100	42	100	26	100	99	100

Výskumný súbor žiakov 9. ročníka tvorilo celkovo 99 (100 %) respondentov. Respondenti 9. ročníkov vybraných základných škôl boli zastúpení vo veku od 14 rokov do 16 rokov. V najvyššom zastúpení boli respondenti vo veku 15 rokov v počte 62 (62,62 %) respondentov a respondenti vo veku 14 rokov v počte 32 (32,33 %) respondentov.

Druhú skupinu respondentov tvoria koordinátori prevencie pôsobiaci vo vybraných základných škôl v počte 3 respondenti, a to koordinátor prevencie zo základnej školy vo Filákovke (ďalej len KP1), koordinátor prevencie zo základnej školy v Lučenci (ďalej len KP2) a koordinátor prevencie zo základnej školy v Sliači (ďalej len KP3). Koordinátori prevencie sú ženského pohlavia vo veku 43 rokov (KP1), 46 rokov (KP2) a 62 rokov (KP3). Funkciu koordinátora prevencie vykonávajú z pohľadu času rôzne. KP1 vykonáva funkciu koordinátora prevencie už 20 rokov, KP2 túto funkciu vykonáva 4 roky a KP3 má funkciu koordinátora prevencie pridelenú už 5 rokov. Dôvod, pre ktorý im táto funkcia bola pridelená je u každej respondentky iný. U KP1 bolo dôvodom najmä to, že bola mladá neskúsená učiteľka a táto funkcia jej bola pridelená „či chcela alebo nechcela“, u KP2 bolo dôvodom schopnosť vcítiť alebo vcítiť sa do sveta a prežívania iných, jej dôveryhodnosť a aj to, že jej manžel je príslušníkom Policajného zboru a u KP3 je to vzbudzovanie veľkého rešpektu a autority u žiakov. Všetky respondentky majú ukončené vysokoškolské vzdelanie II. stupňa v odbore učiteľstvo. KP1 vyučuje predmety v 1.- 4. ročníku, KP2 vyučuje anglický jazyk a etickú výchovu a KP3 vyučuje matematiku a občiansku náuku.

5.6 Charakteristika výskumných metód

Výskum je kvantitatívne zameraný a na získanie potrebných údajov a overenie hypotéz sme použili dotazníky vlastnej konštrukcie, ktoré sme distribuovali žiakom 8. a 9. ročníka vybraných základných škôl a koordinátorom prevencie pôsobiacich na vybraných základných školách. Výskum budeme realizovať v štyroch etapách.

V prvej etape sme využili literárnu metódu, kde sme sa oboznamovali s problematikou kyberšikanovania a ďalších rizík virtuálneho priestoru prostredníctvom štúdia teoretických poznatkov. Tieto poznatky sme čerpali z rôznych domácich i zahraničných zdrojov, najmä z knižnej a časopiseckej literatúry a tiež štúdiom teoretických poznatkov z internetových zdrojov. Ďalším krokom bolo stanovenie si predmetu a cieľa rigorózneho práce, výskumného problému a výskumných otázok, úloh, hypotéz a charakterizovali sme výskumnú vzorku a lokalitu výskumu. Na zistenie údajov sme si zvolili dotazníkovú metódu.

V druhej etape budeme prostredníctvom dotazníkovej metódy realizovať výskum na vybraných základných školách. Dotazníková metóda je najfrekventovanejšia a najvyužívannejšia metóda vo výskumoch, pri ktorých je potrebné zistiť veľké množstvo informácií, postojov, názorov, emócií i hodnôt u respondentoch. Vytvorili sme dva typy dotazníkov – prvý budú vyplňať žiaci 8. a 9. ročníkov vybraných základných škôl a druhý budú vyplňať koordinátori prevencie pôsobiaci vo vybraných základných školách. Dotazník určený pre žiakov obsahuje 30 otázok otvoreného, zatvoreného i kombinovaného typu. Dotazník určený koordinátorom prevencie sa skladá zo 17 otvorených otázok.

V tretej etape spracujeme a vyhodnotíme výsledky získané prostredníctvom realizácie výskumu. Pre vyhodnotenie kvantitatívnej stránky zistených javov použijeme matematicko-štatistické metódy i štatistické vyhodnotenie pomocou programu SPSS. Na kvalitatívne vyjadrenie zistených javov použijeme logické metódy ako analýzu, syntézu, dedukciu a porovnávanie.

V záverečnej etape, za použitia logických metód – metódy generalizácie a abstrakcie, predložíme zistené skutočnosti a ponúkneme odporúčania pre prax.

6 INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU

6.1 Mladiství vo virtuálnom svete

V prvej časti sa zameriavame na mladistvých vo virtuálnom priestore. V dotazníku určenom pre žiakov vybraných základných škôl sme zisťovali, ako často žiaci používajú internet, kde sa najčastejšie žiaci pripájajú na internet, na aké činnosti najčastejšie využívajú internet, či sú žiaci registrovaní na sociálnej sieti Facebook, koľko mali rokov, keď sa na túto sociálnu sieť registrovali a či majú vytvorený účet aj na iných sociálnych sieťach. Výberom týchto otázok a interpretovaním zistených údajov chceme poukázať na zvyšujúce sa prenikanie internetu a moderných technológií do bežného života žiakov. Predpoklad stanovený v H2, že tí respondenti, ktorí denne používajú internet a sociálne siete, sú vo väčšej miere účastníkmi kyberšikanovania ako tí, ktorí netrávia čas na internete a nemajú účty na sociálnych sieťach sme overovali otázkami č. 2, 5 a 7 v dotazníku určenom pre žiakov.

T4 Frekvencia využívania internetu zo strany respondentov (žiakov) podľa pohlavia

Pohlavie	Chlapci		Dievčatá		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	N	%
som pripojený (-á) nonstop	45	38,15	54	50,00	99	43,80
každú hodinu	29	24,57	25	23,16	54	23,89
2-3x za deň	27	22,88	23	21,29	50	22,12
1x za deň	15	12,71	6	5,55	21	9,29
iné	2	1,69	0	0,00	2	0,90
nepoužívam internet	0	0,00	0	0,00	0	0,00
SPOLU	118	100	108	100	226	100

Na základe zistených údajov, ktoré prezentujeme v T4 môžeme skonštatovať, že internet sa stal bežnou súčasťou života respondentov. Alarmujúce je pre nás zistenie, že z celkového počtu 226 (100 %) respondentov až 99 (43,80 %) respondentov odpovedalo, že sú na internete pripojení nonstop a 54 (23,89 %) respondentov sa na internet pripája každú hodinu. Zo Záverečnej správy z výskumu pod názvom „Dospievajúci vo virtuálnom priestore“, ktorý realizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave v roku 2010 (2011), ktorého sa zúčastnilo 303 respondentov vyplýva, že 99,70 % respondentov sa aspoň občas pripájajú na internet a 63 % respondentov sa na internet pripája viackrát denne, z toho 31,80 % respondentov pri jednom pripojení sa na internet

strávi najčastejšie 1 až 2 hodiny a 24,80 % respondentov pri jednom pripojení sa na internet strávi 2 až 3 hodiny. Podľa údajov zo Záverečnej správy z výskumnej úlohy „Príležitosti a riziká sociálnych médií pre detského používateľa (P-133, P-140)“ pod názvom „Príležitosti a riziká používania internetu deťmi: sociálna sieť Facebook“, ktorú realizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave (2015) žiaci vo veku od 11 do 18 rokov trávajú čas na internete počas školského roka 1 hodinu až dve hodiny denne a počas víkendov až 4 hodiny denne. Zaujímalo nás, kde sa respondenti najčastejšie pripájajú na internet.

T5 Miesto pripájania sa na internet zo strany respondentov (žiakov) podľa pohlavia

Pohlavie	Chlapci		Dievčatá		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	N	%
doma	104	88,13	92	85,18	196	86,72
na inom mieste	6	5,08	13	12,05	19	8,40
v škole	7	5,95	3	2,77	10	4,42
nepripájam sa na internet	1	0,84	0	0,00	1	0,46
SPOLU	118	100	108	100	226	100

Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov sa 196 (86,72 %) najčastejšie pripája na internet doma. Pri tejto otázke respondenti zvolili aj možnosť, že sa pripájajú na inom mieste, kde 19 (8,40 %) respondentov sa vyjadrilo, že internet používa všade. Zo súhrnnej správy o výsledkoch výskumu pod názvom „On-line generácia: informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti“, ktorú realizoval N. Vrabec (2009) a ktorej sa zúčastnilo 3 350 respondentov vo veku od 13 rokov vyplýva, že 86,40 % respondentov je najčastejšie pripojených na internet doma a 21,80 % respondentov sa často pripája na internet aj v škole. Aj v Záverečnej správe z výskumu pod názvom „Dospievajúci vo virtuálnom priestore“, ktorý realizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave v roku 2010 (2011), ktorého sa zúčastnilo 303 respondentov sa uvádza, že 84,50 % respondentov sa k internetu pripája najčastejšie doma a 74,50 % respondentov sa najčastejšie na internet pripája v škole. Túto možnosť v našom výskume označilo len 10 (4,42 %) respondentov. V prípade pripájania sa na internet doma ale ostáva nejasné, či počas ich pripojenia na internet sú respondenti rodičmi sledovaní a či rodičia sú oboznámení s obsahom, ktorý na internete vyhľadávajú.

T6 Činnosti, na ktoré respondenti (žiaci) využívajú internet podľa pohlavia

Pohlavie	Chlapci		Dievčatá		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	N	%
komunikácia s kamarátmi prostredníctvom sociálnych sietí	59	50,00	86	79,62	145	64,15
hranie hier	59	50,00	10	9,25	69	30,53
sťahovanie dát	35	29,66	28	25,92	63	27,87
vyhľadávanie informácií	27	22,88	33	30,55	60	26,54
nakupovanie	16	13,55	7	6,48	23	10,17
iné	1	0,84	0	0,00	1	0,44
nevyužívam internet	0	0,00	0	0,00	0	0,00
SPOLU	118	100	108	100	226	100

Nie je dôležité len to, ako často sa respondenti pripájajú na internet, ale najmä to, na aké činnosti využívajú internet. Pri tejto otázke si respondenti mohli zvoliť aj viacero odpovedí. Z výsledkov vyplýva, že 145 (64,15 %) respondentov využíva internet najmä na komunikáciu s kamarátmi prostredníctvom sociálnych sietí. Na druhom mieste, 69 (30,53 %) respondentov využíva internet na hranie hier. Na porovnanie sme aj v tomto prípade použili Záverečnú správu z výskumu pod názvom „Dospievajúci vo virtuálnom priestore“, ktorý realizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave v roku 2010 (2011), ktorého sa zúčastnilo 303 respondentov, v ktorej sa uvádza, že 77,20 % respondentov využíva internet na čítanie na sociálnych sieťach a 51,50 % respondentov využíva internet na hranie hier. Medzi obľúbené aktivity dospievajúcich na internete sa stáva aj pozeranie videí na stránke Youtube. Na základe porovnania výskumov Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie z roku 2008 a 2010 a nášho výskumu môžeme skonštatovať, že využívanie sociálnych sietí sa stále udržiava na vysokej úrovni. Tiež sme zisťovali, koľko respondentov (žiacov) má vytvorený účet na sociálnej sieti Facebook.

T7 Účet na sociálnej sieti Facebook podľa pohlavia v skúmaných ZŠ

Pohlavie	Chlapci		Dievčatá		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	N	%
áno	108	91,52	104	96,30	212	93,80
nie	10	8,48	4	3,70	14	6,20
SPOLU	118	100	108	100	226	100

Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov má vytvorený účet na sociálnej sieti Facebook 212 (93,80 %) respondentov. Toto číslo je alarmujúce vzhľadom na to, že sa jedná len o 8. a 9. ročník základných škôl. Účet na sociálnej sieti Facebook podľa pohlavia uvádzame v prílohe č. 3. Záverečná správa z výskumnej úlohy „Príležitosti a riziká sociálnych médií pre detského používateľa (P-133, P-140)“ pod názvom „Príležitosti a riziká používania internetu deťmi: sociálna sieť Facebook“, ktorú realizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave (2015) uvádza podobné výsledky. Až 80,40 % respondentov vo veku od 11 do 13 rokov má vytvorený účet na sociálnej sieti Facebook a 96,50 % respondentov vo veku od 15 do 18 rokov má vytvorený účet na sociálnej sieti Facebook. Dôležité je aj zistenie, koľko mali respondenti rokov, keď sa na sociálnu sieť Facebook registrovali, ktoré uvádzame v ďalšej tabuľke.

T8 Vek respondentov (žiakov), keď sa registrovali na sociálnu sieť Facebook podľa pohlavia

Pohlavie	Chlapci		Dievčatá		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	N	%
menej ako 10 rokov	21	17,79	9	8,33	30	13,27
10 rokov	14	11,90	23	21,29	37	16,40
11 rokov	18	15,25	28	25,92	46	20,35
12 rokov	26	22,03	24	22,25	50	22,12
13 rokov	13	11,01	14	12,96	27	11,94
14 rokov	13	11,01	4	3,70	17	7,52
15 rokov	3	2,54	2	1,85	5	2,21
iné	0	0,00	0	0,00	0	0,00
nemám účet	10	8,47	4	3,70	14	6,19
SPOLU	118	100	108	100	226	100

Na základe výpovedí žiakov môžeme skonštatovať, že k registrácii na sociálnej sieti Facebook dochádza u respondentov vo veľmi skorom veku. Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov sa 50 (22,12 %) respondentov registrovalo na sociálnu sieť Facebook vo veku 12 rokov, ďalej 46 (20,35 %) respondentov sa registrovalo vo veku 11 rokov a 37 (16,40 %) respondentov sa registrovalo na sociálnu sieť Facebook vo veku 10 rokov. Pokladáme za dôležité zdôrazniť aj ten fakt, že 30 (13,27 %) respondentov uviedlo, že sa na sociálnu sieť Facebook registrovalo vo veku menej ako 10 rokov. Vek respondentov, keď sa registrovali na sociálnu sieť Facebook podľa skúmaných základných škôl uvádzame v prílohe č. 4. Podobné výskumné zistenie prináša aj Záverečná správa z výskumnej úlohy „Príležitosti a riziká sociálnych médií pre detského používateľa (P-133, P-140)“ pod názvom „Príležitosti a riziká používania internetu deťmi: sociálna sieť Facebook“, ktorú

realizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave (2015), ktorá uvádza, že žiaci sa stretávajú s Facebook-om už v skoršom veku. Vek pri zakladaní profilov má klesajúcu tendenciu a klesá pod hranicu vekových obmedzení Facebook-u, ktorá je 13 rokov. Respondenti si svoje profily najčastejšie zakladali vo veku od 9 do 10 rokov (57,00 %) a vo veku od 14 do 16 rokov (59,00 %).

T9 Účet aj na inej sociálnej sieti zo strany respondentov (žiacov)

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
Instagram	36	62,06	59	65,55	57	73,07	152	67,25
nie, nemám	12	20,68	22	24,44	18	23,07	52	23,00
iná sieť	13	22,41	17	18,88	18	23,07	48	21,23
Twitter	11	18,96	21	23,33	13	16,66	45	19,91
Pokec.sk	8	13,79	11	12,22	11	14,10	30	13,27
badoo.com	0	0,00	2	2,22	0	0,00	2	0,88
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

Zaujímalo nás, na akej inej sociálnej sieti, okrem Facebook-u, sú respondenti zaregistrovaní. Pri tejto otázke si respondenti mohli zvoliť aj viacero odpovedí. Druhou prevládajúcou sociálnou sieťou u respondentov je Instagram, túto možnosť označilo 152 (67,25 %) respondentov. Najviac respondentov prihlásených na sociálnu sieť Instagram je na ZŠ 2 a ZŠ 3. Zaujalo nás, že 52 (23,00 %) respondentov uviedlo, že nemá založený účet na žiadnej inej sociálnej sieti, z toho 22 (24,44 %) respondentov označilo túto odpoveď na ZŠ 2. Respondenti, registrovaní na iných sociálnych sieťach, ktoré neboli uvedené, mohli vypísať, na akej inej sociálnej sieti sú registrovaní. U respondentov prevládali nasledovné sociálne siete: Snapchat, Skype, Tumblr, We Heart It, Viber, Google, WhatsApp, WattPad, Twitch a Youtube. Z výpovedí respondentov je jasné, že žiaci 8. a 9. ročníkov sa bez problémov pohybujú v rôznych sociálnych sieťach, no je potrebné si uvedomiť, že s užívaním viacerých a rôznych sociálnych sietí sa zvyšuje aj riziko kyberšikanovania a ďalších rizík virtuálneho priestoru.

6.2 Rizikové správanie vo virtuálnom priestore

V druhej časti sa zameriavame na rizikové správanie respondentov (žiacov) vo virtuálnom priestore. Zisťovali sme, či respondenti majú skúsenosť so zosmiešňovaním, ponižovaním a urážaním prostredníctvom elektronických technológií z pozície obete, akým spôsobom bolo obetiam ublížené, skúsenosť respondentov so zosmiešňovaním, ponižovaním a urážaním prostredníctvom elektronických technológií z pozície agresora, akým spôsobom ubližovali obetiam, či sa respondenti priatelia aj s cudzími osobami na

internete, ako často si prezerajú časovú os na sociálnej sieti Facebook, či si respondenti kontrolujú časovú os na sociálnej sieti Facebook aj pred spaním, či majú skúsenosť s nepríjemným alebo urážajúcim komentárom k ich fotke z pozície obete a z pozície agresora, aký bol dôvod napísania nepríjemného alebo urážajúceho komentára k fotke z pozície agresora, či majú skúsenosť s vyhrážaním sa cez internet z pozície obete i z pozície agresora, či už respondenti zverejnili alebo posielali fotky cez internet, na ktorých boli odhalení (vyzlečení), či sa už stretli s niekým, koho poznali len z internetu a či to bola aj v skutočnosti tá osoba, ktorú mali možnosť vidieť na fotografiách, či už respondentov niekedy natáčali v nepríjemnej situácii a potom video zverejnili na internete a aká iná nepríjemná situácia sa respondentom na internete stala. Predpoklad stanovený v hypotéze H1, že existuje štatisticky významný rozdiel v kyberšikanovaní z pozície agresora z hľadiska školského prospechu u agresorov sme overovali otázkami č. 1 a 7 v dotazníku určenom pre žiakov, predpoklad stanovený v H3, že výskyt sextingu bude vyšší skôr u dievčat ako u chlapcov sme overovali otázkami č. 21 a 22 v dotazníku určenom pre žiakov a v H4, že existuje štatisticky významný rozdiel vo formách kyberšikanovania medzi jednotlivými školami sme overovali otázkami č. 6 a 7 v dotazníku určenom pre žiakov.

T10 Skúsenosť respondentov (žiakov) so zosmiešňovaním, ponižovaním a urážaním prostredníctvom elektronických technológií z pozície obete podľa pohlavia v skúmaných ZŠ

Možnosti			áno	nie	SPOLU
ZŠ 1	Chlapci	n	7	23	30
		%	23,34	76,66	100
	Dievčatá	n	11	17	28
		%	39,29	60,71	100
ZŠ 2	Chlapci	n	15	34	49
		%	30,61	69,39	100
	Dievčatá	n	14	27	41
		%	34,15	65,85	100
ZŠ 3	Chlapci	n	10	29	39
		%	25,65	74,35	100
	Dievčatá	n	9	30	39
		%	23,08	76,92	100
SPOLU	Chlapci	N	32	86	118
		%	27,12	72,88	100
	Dievčatá	N	34	74	108
		%	31,48	68,52	100

V rámci rizikového správania sa respondentov vo virtuálnom priestore sme zisťovali, či majú respondenti skúsenosť s kyberšikanovaním z pozície obete. Z celkového počtu 226 (100 %) označilo 34 (31,48 %) respondentov ženského pohlavia, že má skúsenosť s kyberšikanovaním z pozície obete a 32 (27,12 %) respondentov mužského pohlavia, že má skúsenosť s kyberšikanovaním z pozície obete. Výsledky výskumu, ktorý realizovali S. Hinduja a J. W. Patchin v USA (2016) na výskumnej vzorke 5 700 žiakov vo veku od 12 do 17 rokov uvádzajú, že až 34,00 % žiakov zažilo kyberšikanovanie počas ich života. Vo výskumnej správe z výskumu pod názvom „The Annual Cyberbullying Survey 2013“, ktorú vydala Charita proti šikanovaniu Ditch the Label pôsobiaca vo Veľkej Británii (2013) a ktorého sa zúčastnilo 10 008 respondentov vo veku od 13 do 22 rokov sa uvádza, že 7 z 10 mladých ľudí je obeťou kyberšikanovania, 37,00 % respondentov zažíva kyberšikanovanie vo vysokej miere a 20,00 % mladých ľudí každodenne trpí extrémnym kyberšikanovaním.

T11 Spôsob, akým bolo respondentom (žiakom) ublížené podľa pohlavia v skúmaných ZŠ

Možnosti			Vytvorením nepríjemných webových stránok o mojej osobe	Útočnou alebo zosmiešňujúcou SMS správou	Vytvorením skupiny zameranej na ohováranie mojej osoby	Zverejnením nepríjemných fotiek na internete	Zverejnením nepríjemného videa na internete	Zosmiešňovaním alebo urážaním na sociálnych sieťach	Iným spôsobom	Nebolo mi ublížené	SPOLU
ZŠ 1	CH	n	1	0	1	0	0	5	0	23	30
		%	3,33	0,00	3,33	0,00	0,00	16,66	0,00	76,68	100
	D	n	2	3	0	1	0	4	1	17	28
		%	7,14	10,71	0,00	3,57	0,00	14,28	3,57	60,71	100
ZŠ 2	CH	n	1	3	3	1	2	6	1	34	49
		%	2,04	6,12	6,12	2,04	4,08	12,24	2,04	69,38	100
	D	n	2	5	1	3	1	2	3	27	41
		%	4,87	12,19	2,43	7,31	2,43	4,87	7,31	65,85	100
ZŠ 3	CH	n	1	3	0	1	1	8	0	29	39
		%	2,56	7,69	0,00	2,56	2,56	20,51	0,00	74,35	100
	D	n	0	4	1	1	0	5	1	29	39
		%	0,00	10,25	2,56	2,56	0,00	12,82	2,56	74,35	100
SPOLU	CH	N	3	6	4	2	3	19	1	86	118
		%	2,54	5,08	3,38	1,69	2,54	16,10	0,84	72,88	100
	D	N	4	12	2	5	1	11	5	73	108
		%	3,70	11,11	1,85	4,62	0,92	10,18	4,62	67,59	100

Spôsobom, akým boli respondenti kyberšikanovaní, je rôzny. Pri tejto otázke si respondenti mohli zvoliť aj viacero odpovedí. Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov uviedlo až 30 (13,27 %) respondentov, že agresori ich zosmiešňovali a urážali na sociálnych sieťach a 18 (7,96 %) respondentov uviedlo, že im bolo ublížené útočnou alebo zosmiešňujúcou SMS správou. Vytvorenie nepríjemných webových stránok o ich osobe a zverejnenie nepríjemných fotiek na internete označilo rovnako 7 (3,09 %) respondentov. Respondenti mali tiež možnosť vypísať, akým iným spôsobom im bolo ublížené. Najčastejšie odpovede boli: obťažovanie, zosmiešňovanie zo srandy, v škole pred triedou ma ohovárali a ponižovali, v škole mi nadávali a ohovárali ma. Výsledky výskumu, ktorý realizovali S. Hinduja a J. W. Patchin v USA (2016) na výskumnej vzorke 5 707 žiakov vo veku od 12 do 17 rokov uvádzajú, že až 22,50 % respondentov má skúsenosť so zlomyseľnými alebo urážajúcimi komentármi na internete a 20,10 % respondentov má skúsenosť so šírením nepravdivých informácií na internete. Z výskumnej správy z výskumu pod názvom „The Annual Cyberbullying Survey 2013“, ktorú vydala Charita proti šikanovaniu Ditch the Label pôsobiaca vo Veľkej Británii (2013) a ktorého sa zúčastnilo 10 008 respondentov vo veku od 13 do 22 rokov vyplýva, že 54,00 % mladých ľudí, ktorí používajú sociálnu sieť Facebook, uviedlo, že v tejto sociálnej sieti zažili kyberšikanovanie. Na porovnanie sme použili aj Záverečnú správu z výskumu pod názvom „Dospievajúci vo virtuálnom priestore“, ktorý realizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave v roku 2010 (2011), ktorého sa zúčastnilo 303 respondentov, v ktorej sa uvádza, že 49,80 % respondentov sa stretáva s nadávaním a vysmievaním na internete a 42,60 % respondentov uviedlo ohováranie a šírenie nepravdivých informácií.

T12 Formy kyberšikanovania v jednotlivých základných školách

Alternatívy	Jednotlivé základné školy									
	1		2		3		SPOLU		FPT	P≤0,05
	n	%	n	%	n	%	n	%		
a	3	1,32	3	1,32	1	0,44	7	3,09	1,754	0,435
b	3	1,32	8	3,53	7	3,09	18	7,96	0,801	0,672
c	1	0,44	4	1,76	1	0,44	6	2,65	1,552	0,578
d	1	0,44	4	1,76	2	0,88	7	3,09	0,847	0,704
e	0	0,00	3	1,32	1	0,44	4	1,76	1,825	0,454
f	9	3,98	8	3,53	13	5,75	30	13,27	2,659	0,275
g	1	0,44	4	1,76	1	0,44	6	2,65	1,552	0,578
h	40	17,69	61	26,99	58	25,66	159	70,35	0,957	0,638

a = vytvorením nepríjemných webových stránok o mojej osobe, b = útočnou alebo zosmiešňujúcou SMS správou, c = vytvorením skupiny zameranej na ohováranie mojej

osoby, d = zverejnením nepríjemných fotiek na internete, e = zverejnením nepríjemného videa na internete, f = zosmiešňovaním alebo urážaním na sociálnych sieťach, g = iným spôsobom, h = nebolo mi ublížené, 1 = ZŠ 1, 2 = ZŠ 2, 3 = ZŠ 3, FPT = Fisherov presný test

Na základe výsledkov výskumu prezentovaných v T12 môžeme konštatovať, že na základe použitia Fisherovho presného testu sa štatisticky významný rozdiel vo formách kyberšikanovania medzi jednotlivými školami nepotvrdil (hladina významnosti $\leq 0,05$).

T13 Skúsenosť respondentov (žiakov) so zosmiešňovaním, urážaním a ponižovaním prostredníctvom elektronických technológií z pozície agresora podľa pohlavia v skúmaných ZŠ

Možnosti			áno	nie	SPOLU
ZŠ 1	Chlapci	n	5	25	30
		%	16,66	83,34	100
	Dievčatá	n	3	25	28
		%	10,72	89,28	100
ZŠ 2	Chlapci	n	12	37	49
		%	24,48	75,52	100
	Dievčatá	n	9	32	41
		%	21,95	78,05	100
ZŠ 3	Chlapci	n	7	32	39
		%	17,95	82,05	100
	Dievčatá	n	5	34	39
		%	12,82	87,18	100
SPOLU	Chlapci	N	24	94	118
		%	20,34	79,66	100
	Dievčatá	N	17	91	108
		%	15,75	84,25	100

Skúsenosť so zosmiešňovaním, urážaním a ponižovaním z pozície agresora prevláda u chlapcov, a to v počte 24 (20,34 %) respondentov. Skúsenosť s kyberšikanovaním z pozície agresora uviedlo 17 (15,75 %) respondentov ženského pohlavia. Na porovnanie uvádzame výsledky výskumu, ktorý realizovali S. Hinduja a J. W. Patchin v USA (2016) na výskumnej vzorke 5 707 žiakov vo veku od 12 do 17 rokov, ktoré uvádzajú, že 30,50 % respondentov mužského pohlavia už kyberšikanovalo iných počas ich života a 36,70 % respondentov ženského pohlavia už kyberšikanovalo iných počas ich života.

T14 Prehľad obetí a agresorov podľa pohlavia

Pozícia	Obet'				Agresor			
Pohlavie	CH		D		CH		D	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	n	%
nie	86	72,88	74	68,52	94	79,66	91	84,26
áno	32	27,12	34	31,48	24	20,34	17	15,74
SPOLU	118	100	108	100	118	100	108	100

Skúsenosť so zosmiešňovaním, urážaním a ponižovaním prostredníctvom elektronických technológií je vyššia z pozície obete, a to v počte 66 (29,20 %) respondentov. Skúsenosť z pozície agresora označilo 41 (18,14 %) respondentov. Zaujalo nás, že pozíciu obete označilo viac dievčat, a to 34 (31,48 %) respondentov a pozíciu agresora označilo viac chlapcov, a to 24 (20,34 %) respondentov. V projekte pod názvom „Kyberšikana u mládeže vo Flámsku“, ktorý sa realizoval vo Flámsku v rokoch 2005 až 2006 a bol zameraný na žiakov základných a stredných škôl, sa uvádza, že množstvo času, ktoré mladiství trávia na internete a stupeň závislosti od internetu, ktorý vykazujú, môže byť známkou ich zainteresovanosti v kyberšikane. Zdá sa, že najzraniteľnejšia skupina (obete ako aj páchatelia) trávi viac času v kyberpriestore.

T15 Kyberšikanovanie z pozície agresora z hľadiska školského prospechu u agresorov

ŠP	Kyberšikanovanie z pozície agresora					Fisherov presný test	P≤0,05
	áno		nie				
	n	%	n	%			
1	7	3,09	53	23,45	5,313	0,254	
2	12	5,30	63	27,87			
3	15	6,63	51	22,56			
4	7	3,09	17	7,52			
5	0	0,00	1	0,44			
SPOLU	41	18,41	185	81,85			

ŠP = školský prospech, P = hladina významnosti

Skúmali sme, či existuje štatisticky významný rozdiel v kyberšikanovaní z pozície agresora z hľadiska školského prospechu u agresorov. Školský prospech „dobrý“ označilo 15 (36,60 %) respondentov a školský prospech „chválitebný“ označilo 12 (29,26 %) respondentov. Kyberšikanovanie z pozície agresora z hľadiska školského prospechu u agresorov podľa pohlavia v skúmaných základných školách uvádzame v prílohe č. 5. Na základe zistených skutočností môžeme konštatovať, že na základe použitia Fisherovho

presného testu sa štatisticky významný rozdiel v kyberšikanovaní z pozície agresora nepotvrdil ani z hľadiska školského prospechu u agresorov (hladina významnosti $\leq 0,05$).

Prostredníctvom otvorenej otázky sme zisťovali, akým spôsobom respondenti (žiaci) zosmiešňovali, urážali alebo ponižovali iných prostredníctvom elektronických technológií. Na ZŠ 1 u chlapcov to bolo vysmievanie sa, urážanie iného cez hru, napísanie svojho názoru, vysmievanie sa zo srandy. U dievčat prevláda kyberšikanovanie cez sociálnu sieť Facebook, ohováranie a ponižovanie fotkami, zosmiešňovanie a písanie škaredých slov a jedna respondentka sa nevyjadrila. Na ZŠ chlapci uvádzali zverejnenie nepríjemných fotiek a urážanie, zverejnenie fotky, na ktorej bola daná osoba odfotená „v dobrom momente“, kyberšikanovanie „zo srandy“, zosmiešňovanie zo srandy, nadávanie, vysmievanie a nadávanie, kyberšikanovanie cez herný čít a tiež zverejňovanie nepríjemných fotiek. Dievčatá sa v spôsobe výrazne nelíšia, kyberšikanujú iných zo srandy, urážanie „z lásky“, kyberšikanovanie na sociálnej sieti Facebook, ohováranie, jedna respondentka uviedla, že takým istým spôsobom ako aj ju a 4 respondentky sa nevyjadrili. Na ZŠ 3 je to podobné ako na ostatných základných školách. Chlapci uvádzali vysmievanie sa, robenie si srandy z iného človeka, nadávanie, kyberšikanovanie cez SMS a sociálnu sieť Facebook, kyberšikanovanie určitého človeka, ktorého ideológiu respondent ničil faktami a argumentmi a 5 respondentov sa k spôsobu nevyjadrilo. Dievčatá uviedli kyberšikanovanie fotkami a ako formu obrany.

Na základe výpovedí respondentov môžeme skonštatovať, že najčastejšie sa vyskytuje vysmievanie sa, nadávanie, zverejňovanie fotiek, ponižovanie fotkami a kyberšikanovanie cez sociálne siete. Podobné údaje prináša aj Záverečná správa z výskumnej úlohy „Príležitosti a riziká sociálnych médií pre detského používateľa (P-133, P-140)“ pod názvom „Príležitosti a riziká používania internetu deťmi: sociálna sieť Facebook“, ktorú realizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave (2015), kde sa uvádza, že respondenti vo veku od 11 do 13 rokov a od 15 do 18 rokov najčastejšie urážali iného a boli inak hnusný na niekoho v komentároch na nástenke. Taktiež prevláda aj zosmiešňovanie druhých strápanie iných zverejnením fotky, fotomontáže alebo zosmiešňujúceho videa. Aj podľa výskumu, ktorý realizovali S. Hinduja a J. W. Patchin v USA (2016), 7,10 % respondentov napísalo zlomyselné alebo ubližujúce komentáre o niekom na internete. Záverečná správa z výskumu pod názvom „Dospievajúci vo virtuálnom priestore“, ktorý realizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave v roku 2010 (2011), ktorého sa zúčastnilo 303

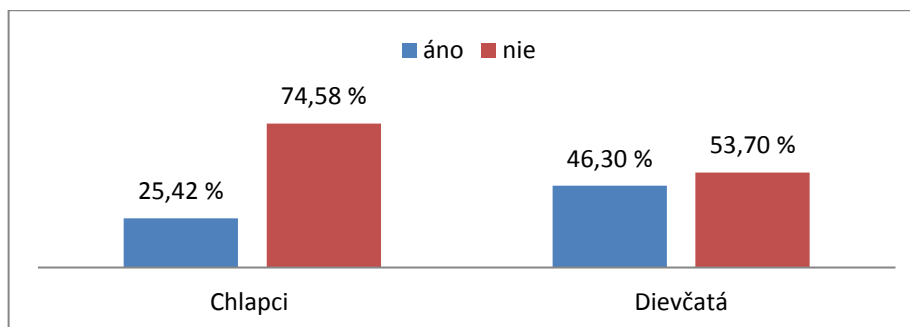
respondentov, poukazuje tiež na to, že 49,80 % respondentov sa na internete najčastejšie stretávajú s nadávaním a vysmieváním.

T16 Priateľstvá respondentov (žiakov) s cudzími osobami na sociálnych sieťach v skúmaných ZŠ

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
nie	46	79,32	54	60,00	46	58,98	146	64,60
áno	12	20,68	36	40,00	32	41,02	80	35,40
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

Za rizikové správanie vo virtuálnom priestore považujeme aj pridávanie cudzích osôb medzi priateľov na sociálnych sieťach. Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov označilo 80 (35,40 %) respondentov, že sa priatelia aj s cudzími osobami na sociálnych sieťach. Rozdelenie podľa pohlavia uvádzame v grafe G1.

G1 Grafické zobrazenie priateľstiev respondentov (žiakov) s cudzími osobami na sociálnych sieťach podľa pohlavia

Z pohľadu pohlavia, pridávanie cudzích osôb medzi priateľov na sociálnych sieťach označilo 46,30 % dievčat a 25,42 % chlapcov.

T17 Frekvencia kontroly časovej osi na sociálnej sieti Facebook zo strany respondentov (žiakov)

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
1x za deň	19	32,75	27	30,00	16	20,52	62	27,43
2-3x za deň	15	25,86	17	18,88	20	25,64	52	23,00
každú hodinu	9	15,51	11	12,22	13	16,66	33	14,60
nonstop	7	12,06	16	17,77	9	11,53	32	14,15
iné	5	8,62	8	8,88	9	11,53	22	9,73
nemám účet	3	5,20	6	6,70	5	6,42	14	6,19
každú polhodinu	0	0,00	5	5,55	6	7,70	11	4,90
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

V prvej časti sme zisťovali, či respondenti majú vytvorený účet na sociálnej sieti Facebook. Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov má vytvorený účet na sociálnej sieti Facebook 212 (93,80 %) respondentov. Tiež nás zaujímalo, ako často kontrolujú respondenti svoju časovú os na sociálnej sieti Facebook. Minimálne 1x za deň si svoju časovú os na sociálnej sieti Facebook skontroluje 62 (27,43 %) respondentov, 2-3x za deň si svoju časovú os skontroluje 52 (23,00 %) respondentov a každú hodinu si časovú os na Facebook-u skontroluje 33 (14,60 %) respondentov. Respondenti tiež uvádzali nasledovné odpovede: každé 3 hodiny, vždy, keď mám čas, keď sa mi zachce, 1x za týždeň, nechodím na Facebook, 1-2x za mesiac, 1x za rok, 1x za 2 týždne, nekontrolujem ju, každých 10 minút, nikdy, skoro vôbec, 5x za deň. Frekvencia kontroly časovej osi je u respondentov rozdielna, no napriek tomu môžeme skonštatovať, že trávajú veľa času na internete a na sociálnych sieťach a reálny svet sa presúva do virtuálneho sveta.

T18 Kontrola časovej osi na sociálnej sieti Facebook aj pred spaním zo strany respondentov (žiacov)

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
nie	27	46,55	46	51,12	34	43,58	107	47,34
áno	28	48,27	38	42,22	39	50,00	105	46,46
nemám účet	3	5,18	6	6,66	5	6,42	14	6,20
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

Pozornosť treba venovať aj tomu, či si respondenti kontrolujú časovú os na sociálnej sieti Facebook aj pred spaním. Môže to nepriaznivo vplyvať na kvalitu spánku a sústredenosť respondentov v škole počas vyučovania. Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov označilo 105 (46,46 %) respondentov, že si časovú os na sociálnej sieti Facebook kontrolujú aj pred spaním. Tento fakt môže spôsobovať aj nedostatočná kontrola respondentov zo strany rodičov. Z výskumnej práce vedcov z Univerzity v Cardiffe, ktorí skúmali mladistvých vo veku 12 až 15 rokov vyplýva, že približne 20% respondentov sa pravidelne budí, aby napísalo nové alebo si skontrolovalo prijaté správy na sociálnych sieťach. Jeden z piatich opýtaných uviedol, že sa pre správy na sociálnych sieťach budí „takmer každý deň“. Dievčatá pritom mali tendenciu budiť sa v noci o čosi častejšie ako chlapci (<http://www.zive.sk/clanok/122471/tinedzeri-sa-v-noci-pravidelne-budia-aby-si-kontrolovali-socialne-siete>).

T19 Skúsenosť respondentov (žiakov) s nepríjemným alebo urážajúcim komentárom k fotke z pozície obete podľa pohlavia v skúmaných ZŠ

Možnosti			áno	nie	SPOLU
ZŠ 1	Chlapci	n	7	23	30
		%	23,34	76,66	100
	Dievčatá	n	10	18	28
		%	35,72	64,28	100
ZŠ 2	Chlapci	n	12	37	49
		%	24,48	75,52	100
	Dievčatá	n	16	25	41
		%	39,02	60,98	100
ZŠ 3	Chlapci	n	10	29	39
		%	25,64	74,36	100
	Dievčatá	n	7	32	39
		%	17,94	82,06	100
SPOLU	Chlapci	N	29	89	118
		%	24,58	75,42	100
	Dievčatá	N	33	75	108
		%	30,56	69,44	100

Zisťovali sme aj skúsenosť respondentov s nepríjemným alebo urážajúcim komentárom k fotke z pozície obete podľa pohlavia. Túto skúsenosť celkovo označilo 62 (27,43 %) respondentov. Podľa pohlavia sa tento jav vyskytuje častejšie u dievčat, kde z celkového počtu 108 (100 %) respondentov ženského pohlavia označilo 33 (30,56 %), že majú skúsenosť s nepríjemným alebo urážajúcim komentárom k fotke z pozície obete. U chlapcov označilo 29 (24,58 %) respondentov, že majú skúsenosť s týmto problémom. Ako uvádza aj Výskumná správa z výskumu pod názvom „The Annual Cyberbullying Survey 2013“, ktorú vydala Charita proti šikanovaniu Ditch the Label pôsobiaca vo Veľkej Británii (2013) a ktorého sa zúčastnilo 10 008 respondentov vo veku od 13 do 22 rokov, 40,00 % respondentov označilo, že majú skúsenosť s nepríjemnými komentármi k fotografiám.

T20 Skúsenosť respondentov (žiakov) s nepríjemným alebo urážajúcim komentárom k fotke z pozície agresora podľa pohlavia v skúmaných ZŠ

Možnosti			áno	nie	SPOLU
ZŠ 1	Chlapci	n	3	27	30
		%	10,00	90,00	100
	Dievčatá	n	2	26	28
		%	7,15	92,85	100
ZŠ 2	Chlapci	n	9	40	49
		%	18,36	81,64	100
	Dievčatá	n	4	37	41
		%	9,75	90,25	100
ZŠ 3	Chlapci	n	6	33	39
		%	15,38	84,62	100
	Dievčatá	n	4	35	39
		%	10,25	89,75	100
SPOLU	Chlapci	N	18	100	118
		%	15,25	84,75	100
	Dievčatá	N	10	98	108
		%	9,25	90,75	100

Skúsenosť s nepríjemným alebo urážajúcim komentárom k fotke z pozície agresora označilo celkovo 28 (12,38 %) respondentov. Podľa pohlavia sa tento jav vyskytuje najčastejšie u chlapcov, kde túto možnosť z celkového počtu 118 (100 %) respondentov mužského pohlavia označilo 18 (15,25 %) respondentov, že má skúsenosť s nepríjemným alebo urážajúcim komentárom k fotke z pozície agresora. Menšiu skúsenosť s nepríjemným alebo urážajúcim komentárom z pozície agresora označili dievčatá, a to v počte 10 (9,25 %) respondentov ženského pohlavia. Respondenti sa vo väčšej miere stávajú obeťami kyberšikanovania, ako iniciátormi.

Existujú rôzne dôvody zo strany respondentov (žiakov), pre ktoré napísali nepríjemný alebo urážajúci komentár iným k fotke. Na ZŠ 1 u chlapcov bolo dôvodom robenie si srandy z kamaráta, podpichovanie kamaráta a tiež aj napísanie nepríjemného alebo urážajúceho komentáru zo srandy. U dievčat sa jedna respondentka vyjadrila, že dôvodom jej konanie bolo to, že nenávidí ľudí a na svete nie je taká osoba, ktorú by nenávidela a ďalším dôvodom bola obranná reakcia zo strany respondentky na urážanie zo strany iného. Na ZŠ 2 u chlapcov bolo dôvodom napísania nepríjemného komentára k fotke to, že to z pohľadu respondenta bola pravda, že osoba, ktorej to napísal mala zlú gramatiku, tiež zo srandy, ako odplata, z dôvodu stávky, z dôvodu nízkeho veku a robenia „frajerín“ pred kamarátmi, jeden z respondentov mal potrebu sa k fotke negatívne vyjadriť

a dôvodom takéhoto konania bola aj antipatia a negatívny emocionálny vzťah respondenta voči nejakému dievčaťu. Z výpovedí dievčat hlavným dôvodom bol negatívny vzťah k inej osobe, vyjadrenie svojho názoru a odplata. Na ZŠ 3 u chlapcov je to komentovanie obnaženej fotky, ktorá bola nevhodná v jednej skupine, respondentov kamarát bol na jednej fotke zosmiešnený, pretože jedna osoba pridávala „nezmysly“ na sociálne siete, odpor voči inej osobe, kvôli vonkajšiemu vzhľadu inej osoby a tiež aj kvôli sporom, ktoré mali medzi sebou respondent a iná osoba. U dievčat dôvodom ich konania bolo bezdôvodné urážanie niekoho mladšieho, zo srandy, jedna respondentka sa vyjadrila, že na to nemala veľký dôvod a svoje konanie oľutovala a našli sa aj také respondentky, ktoré sa k nepríjemnému a urážlivému komentovaniu priznali, no dôvod už nenapísali.

T21 Vyhrážanie sa cez internet u respondentov (žiakov) z pozície obete podľa pohlavia v skúmaných ZŠ

Možnosti			áno	nie	SPOLU
ZŠ 1	Chlapci	n	6	24	30
		%	20,00	80,00	100
	Dievčatá	n	7	21	28
		%	25,00	75,00	100
ZŠ 2	Chlapci	n	15	34	49
		%	30,62	69,38	100
	Dievčatá	n	11	30	41
		%	26,82	73,18	100
ZŠ 3	Chlapci	n	9	30	39
		%	23,08	76,92	100
	Dievčatá	n	6	33	39
		%	15,38	84,62	100
SPOLU	Chlapci	N	30	88	118
		%	25,42	74,58	100
	Dievčatá	N	24	84	108
		%	22,22	77,78	100

Respondenti sa vo virtuálnom prostredí môžu stretnúť s rôznymi negatívnymi javmi. Medzi takéto negatívne javy zaradujeme aj vyhrážanie sa u respondentov z pozície obete. S takýmto správaním sa celkovo stretlo 54 (23,90 %) respondentov. Podľa pohlavia s vyhrázaním cez internet má skúsenosť 30 (25,42 %) respondentov mužského pohlavia. Dievčatá majú s vyhrázaním sa cez internet menej skúseností, skúsenosť označilo 24 (22,22 %) respondentov ženského pohlavia.

T22 Miera dôvery respondentov (žiakov) k iným osobám pri vyhrážaní sa cez internet z pozície obete

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
nie	5	38,46	12	46,16	13	86,66	30	55,55
áno	8	61,54	14	53,84	2	13,34	24	44,45
SPOLU	13	100	26	100	15	100	54	100

Ak sa respondenti stretnú s negatívnym javom v virtuálnom priestore, je dôležité, aby sa o svojom probléme zdôverili aj iným osobám. Zaujímalo nás, či sa obe vyhrážania sa cez internet niekomu zdôveria alebo nie. Z celkového počtu 54 (100 %) respondentov z pozície obete označilo 30 (55,55 %) respondentov, že o skúsenosti s vyhrážaním sa cez internet nikomu nepovedali a 24 (44,45 %) označilo, že s týmto problémom sa zdôverili iným osobám. Osoby, ktorým respondenti dôverujú a zdôverili sa im o svojom probléme boli najmä kamaráti a spolužiaci, rodičia a okruh blízkej rodiny a v jednom prípade to bola aj polícia. Výsledky výskumu prezentované v Záverečnej správe pod názvom „Dospievajúci vo virtuálnom priestore“, ktorý realizoval Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave v roku 2010 (2011) uvádzajú, že vo väčšine prípadov obe o svojej negatívnej skúsenosti na internete nikomu nepovedia. Ak sa niekomu zdôveria, tak najčastejšie kamarátom, dospelou osobou, rodičom a v poslednom rade učiteľovi. Za hlavný problém pri identifikácii problému a jeho následnom podchytení a riešení považujeme práve mlčanie zo strany obetí o problémoch, s ktorými sa stretávajú vo virtuálnom priestore.

T23 Vyhrážanie sa cez internet u respondentov (žiakov) z pozície agresora podľa pohlavia v skúmaných ZŠ

Možnosti			áno	nie	SPOLU
ZŠ 1	Chlapci	n	4	26	30
		%	13,34	86,66	100
	Dievčatá	n	4	24	28
		%	14,28	85,72	100
ZŠ 2	Chlapci	n	7	42	49
		%	14,28	85,72	100
	Dievčatá	n	3	38	41
		%	7,32	92,68	100
ZŠ 3	Chlapci	n	2	37	39
		%	5,12	94,88	100
	Dievčatá	n	2	37	39
		%	5,12	94,88	100
SPOLU	Chlapci	N	13	105	118
		%	11,02	88,98	100
	Dievčatá	N	9	99	108
		%	8,34	91,66	100

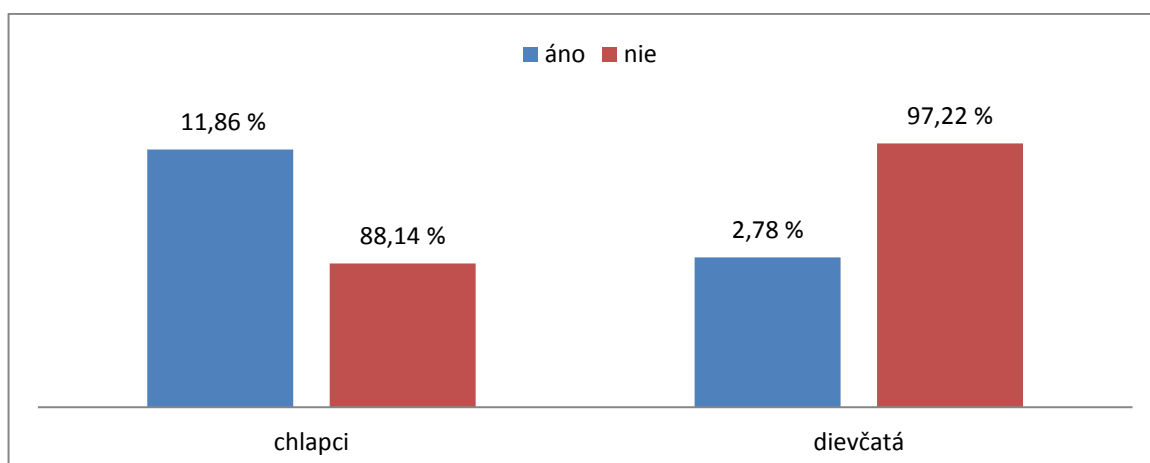
Aj v tomto prípade platí, že respondenti sa častejšie stávajú obeťami vo virtuálnom priestore ako iniciátormi. Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov má skúsenosť s vyhrážaním sa cez internet z pozície agresora 22 (9,73 %) respondentov. Z pohľadu pohlavia majú skúsenosť s vyhrážaním sa cez internet z pozície agresora skôr chlapci a to v počte 13 (11,02 %) respondentov. Len 9 (8,34 %) respondentov ženského pohlavia má skúsenosť s vyhrážaním sa cez internet z pozície agresora.

T24 Zverejnenie a posielanie fotky zo strany respondentov (žiakov), na ktorých boli čiastočne odhalení (vyzlečení) v skúmaných ZŠ

Možnosti			áno	nie	SPOLU
ZŠ 1	Zverejnenie	n	4	54	58
		%	6,90	93,10	100
	Posielanie	n	6	52	58
		%	10,35	89,65	100
ZŠ 2	Zverejnenie	n	10	80	90
		%	11,12	88,88	100
	Posielanie	n	18	72	90
		%	20,00	80,00	100
ZŠ 3	Zverejnenie	n	3	75	78
		%	3,85	96,15	100
	Posielanie	n	9	69	78
		%	11,54	88,46	100
SPOLU	Zverejnenie	N	17	209	226
		%	7,52	92,48	100
	Posielanie	N	33	193	226
		%	14,60	85,40	100

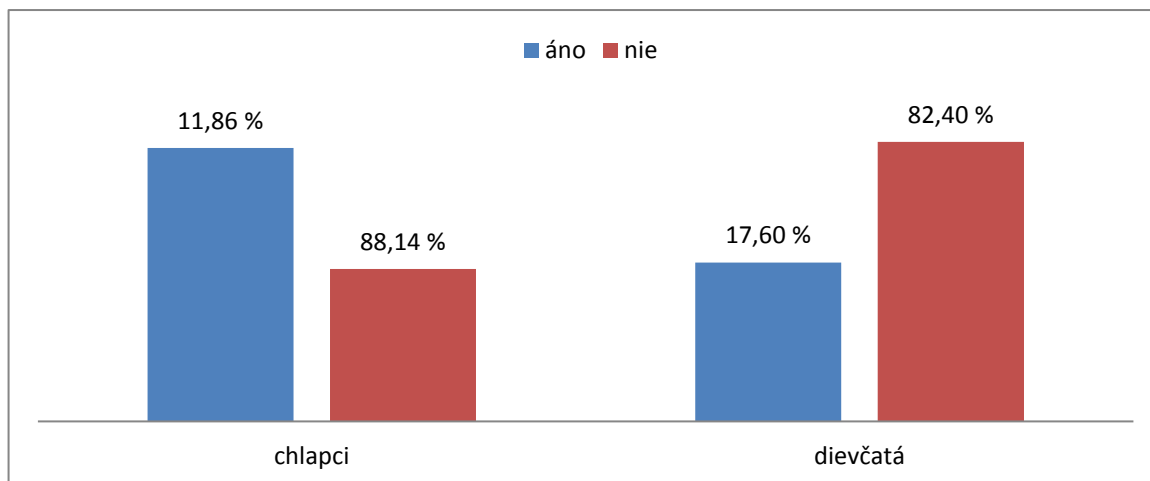
Aktuálnym problémom vo virtuálnom priestore je aj zverejňovanie a posielanie takých fotiek zo strany respondentov, na ktorých boli čiastočne odhalení respektíve vyzlečení. Dominantným sa stáva posielanie takýchto fotiek cez internet, túto možnosť označilo až 33 (14,60 %) respondentov. So zverejňovaním takýchto fotiek má skúsenosť len 17 (7,52 %) respondentov. Výskumná správa z výskumu pod názvom „The Annual Cyberbullying Survey 2013“, ktorú vydala Charita proti šikanovaniu Ditch the Label pôsobiaca vo Veľkej Británii (2013) a ktorého sa zúčastnilo 10 008 respondentov uvádza, že 37,00 % respondentov vo veku od 13 do 25 rokov má skúsenosť s posielaním svojej nahej fotky cez internet a 49,00 % respondentov si myslí, že je to len neškodná zábava.

G2 Grafické zobrazenie zverejnenia fotografie na internete podľa pohlavia

So zverejnením fotografie, na ktorej boli respondenti čiastočne vyzlečení respektíve nahí majú väčšiu skúsenosť chlapci ako dievčatá. V prípade chlapcov túto skúsenosť označilo 11,86 % respondentov a v prípade dievčat takúto skúsenosť označilo 2,78 % respondentov.

G3 Grafické zobrazenie posielania fotografie na internete podľa pohlavia

V prípade posielania fotky, na ktorej boli respondenti čiastočne odhalení respektíve vyzlečení majú väčšiu skúsenosť dievčatá ako chlapci. Túto skúsenosť označilo 17,60 % respondentov ženského pohlavia a 11,86 % respondentov mužského pohlavia. Aj z Výskumnej správy z výskumu pod názvom „The Annual Cyberbullying Survey 2013“, ktorú vydala Charita proti šikanovaniu Ditch the Label pôsobiaca vo Veľkej Británii (2013) vyplýva, že u dievčat je dvakrát viac pravdepodobné, že posielajú svoje nahé fotografie viac ako raz týždenne, ako u chlapcov.

T25 Stretnutie s osobami, ktoré respondenti (žiaci) spoznali len cez internet

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
nie	30	51,72	39	43,34	46	58,98	115	50,88
áno	28	48,28	51	56,66	32	41,02	111	49,12
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

Za rizikové správanie vo virtuálnom priestore možno považovať aj stretnutie sa s osobami zo strany respondentov, ktoré spoznali len cez internet. Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov sa s cudzími osobami, ktoré spoznali len cez internet stretlo 111 (49,12 %) respondentov.

T26 Negatívna skúsenosť respondentov (žiakov) so stretnutím sa s cudzou osobou, ktorú poznali len cez internet (nebola to tá osoba)

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
nie	52	89,66	86	95,56	73	93,58	211	93,36
áno	6	10,34	4	4,44	5	6,42	15	6,64
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

V rámci stretnutia s cudzou osobou, ktorú respondenti spoznali len cez internet môže nastať situácia, že to nie je tá osoba, ktorú mohli vidieť na fotografiách na sociálnych sieťach. Zisťovali sme, či respondenti majú takúto negatívnu skúsenosť. Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov takúto negatívnu označilo len 15 (6,64 %) respondentov. Stretávanie sa s cudzími osobami môže byť nebezpečné, pretože respondenti si často neuvedomujú aj možné dôsledky takéhoto stretnutia.

T27 Natáčanie respondentov (žiakov) v nepríjemnej situácii a následne zverejnenie videa na internete

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
nie	54	93,10	82	91,12	72	92,30	208	92,04
áno	4	6,90	8	8,88	6	7,70	18	7,96
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

S natáčaním v nepríjemnej situácii a následne zverejnením videa na internete má skúsenosť 18 (7,96 %) respondentov. S takouto skúsenosťou sa respondenti vo väčšej miere stretli na ZŠ 2 a ZŠ 3.

T28 Iná nepríjemná situácia, ktorá sa stala respondentom (žiakom) na internete

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
nie	55	94,82	85	94,44	74	94,88	214	94,70
áno	3	5,18	5	5,56	4	5,12	12	5,30
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

Vo virtuálnom priestore sa okrem tých negatívnych javov, ktoré sme skúmali, môžu vyskytnúť aj iné nepríjemné javy. Respondenti dostali príležitosť vyjadriť sa aj k iným nepríjemným situáciám, ktoré sa im stali na internete. K iným nepríjemným situáciám môžeme na ZŠ 1 zaradiť: byť svedkom kyberšikany, natáčanie respondenta v „dobrej nálade“ a jeho následné zverejnenie na internete, natáčanie respondenta počas „blbnutia

doma“ zverejnenie videa na internete a po 10 minútach jeho stiahnutie. Na ZŠ 2 je to ohováranie, odfotenie respondenta inou osobou a následné zverejnenie fotografie na internete, respondent sa vyjadril, že to pre neho bolo nepríjemné, vytvorenie stránky na sociálnej sieti Facebook s fotkou respondenta a jedna respondentka sa vyjadrila, že nerada o tom hovorí. Na ZŠ 3 to bolo fotenie respondenta počas hodiny, hádky cez Messenger, vysmievanie sa zo strany kamarátov a zverejňovanie „hnusných“ fotiek respondentky na sociálnej sieti Ask.fm.

Virtuálny svet neponúka len pozitíva, ale prináša so sebou aj mnoho negatívnych javov, s ktorými sa stretávajú už žiaci na 2. stupni základných škôl.

6.3 Prevencia rizikového správania sa vo virtuálnom priestore

V tretej časti sme sa zamerali na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru a zisťovali sme, či sa vo vybraných základných školách realizujú preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru z pohľadu respondentov, ako často sa takéto preventívne aktivity realizujú na vybraných základných školách z pohľadu respondentov, aké formy preventívnych aktivít sa vo vybraných základných školách realizujú z pohľadu respondentov a zisťovali sme aj atraktivnosť preventívnych aktivít z pohľadu respondentov. Predpoklad stanovený v H5, že na základných školách, kde realizujú preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru odborníci z oblasti IKT, je výskyt tohto fenoménu nižší sme overovali otázkami č. 29 a 30 v dotazníku určenom pre žiakov.

T29 Realizovanie preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru z pohľadu respondentov (žiacov)

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
áno	24	41,38	83	92,22	78	100,00	185	81,85
nie	34	58,62	7	7,78	0	0,00	41	18,15
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

V realizácii preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru snímame značné rozdiely z pohľadu respondentov vo vybraných základných školách. Na ZŠ 3 odpovedalo 100 % respondentov, že sa na ich škole realizujú preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru, čo hodnotíme veľmi pozitívne. Za negatívne považujeme zistenia na ZŠ 1, kde až 34 (58,62

%) respondentov označilo, že sa na ich škole nerealizujú preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru.

T30 Frekvencia realizovania preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru z pohľadu respondentov (žiacov)

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
raz za školský rok	34	58,62	47	52,22	38	48,71	119	52,66
raz za polrok	6	10,34	24	26,66	35	44,87	65	28,76
iné	18	31,04	7	7,78	0	0,00	25	11,06
raz za mesiac	0	0,00	12	13,34	5	6,42	17	7,52
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

Frekvenciu realizovania preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru vnímajú respondenti rôzne. Preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa na vybraných základných školách realizujú minimálne raz za školský rok, túto možnosť označilo 119 (52,66 %) respondentov. Realizovanie preventívnych aktivít na vybraných základných školách raz za polrok eviduje 65 (28,76 %) respondentov. Respondenti mali možnosť aj slovne vyjadriť, ako často sa preventívne aktivity na ich školách realizujú. Na ZŠ 1 respondenti uvádzali odpovede typu ani raz, nikdy, nie sú realizované, skoro nikdy, málokedy, žiadne a neviem. Na ZŠ 2 to boli odpovede typu nikdy, nerealizované a odpoveď ešte som o tom nepočul.

T31 Formy preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru z pohľadu respondentov (žiacov)

Typ školy	ZŠ 1		ZŠ 2		ZŠ 3		SPOLU	
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	N	%
besedy s príslušníkmi Policajného zboru	32	55,17	36	40,00	66	84,62	134	59,30
besedy s odborníkmi z CPPPaP	3	5,17	25	27,78	5	6,42	33	14,60
iné	18	31,05	8	8,88	0	0,00	26	11,50
besedy s odborníkmi z oblasti IKT	2	3,44	11	12,22	4	5,12	17	7,52
besedy s odborníkmi z projektu Kyberšikanovanie.sk	3	5,17	10	11,12	3	3,84	16	7,08
SPOLU	58	100	90	100	78	100	226	100

Zamerali sme sa aj na formy preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru, ktoré sa vo vybraných základných školách

najčastejšie realizujú z pohľadu respondentov. Na vybraných základných školách prevládajú besedy s príslušníkmi Policajného zboru, túto možnosť označilo 134 (59,30 %) respondentov, čo hodnotíme veľmi pozitívne. Besedy s odborníkmi z CPPPaP označilo 33 (14,60 %) respondentov. Respondenti mali možnosť sa aj slovné vyjadriť k formám preventívnych aktivít realizovaných na ich škole v kolónke „iné“, kde sa vyjadrovali nasledovne: nijaké, žiadne, nič, nepamätám si, neviem a nerealizované. Myslíme si, že v budúcnosti by bolo vhodné častejšie zapájať do realizácie preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru aj odborníkov z oblasti IKT.

T32 Atraktivnosť preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru zo strany respondentov (žiakov)

Možnosti			besedy s odborníkmi v oblasti IKT	besedy s príslušníkmi Policajného zboru	preventívne aktivity realizované školou zamerané na prevenciu kyberšikanovania	iné	SPOLU
ZŠ 1	Chlapci	n	7	8	12	3	30
		%	23,34	26,66	40,00	10,00	100
	Dievčatá	n	7	9	12	0	28
		%	25,00	32,15	42,85	0,00	100
ZŠ 2	Chlapci	n	16	20	11	2	49
		%	32,65	40,82	22,45	4,08	100
	Dievčatá	n	9	13	17	2	41
		%	21,96	31,70	41,46	4,88	100
ZŠ 3	Chlapci	n	13	18	7	1	39
		%	33,34	46,15	17,95	2,56	100
	Dievčatá	n	10	8	20	1	39
		%	25,64	20,52	51,28	2,56	100
SPOLU		N	62	76	79	9	226
		%	27,45	33,62	34,95	3,98	100

Zisťovali sme, aké formy prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sú pre respondentov atraktívne. Atraktívne by pre respondentov boli preventívne aktivity realizované školou zamerané na prevenciu kyberšikanovania, túto možnosť označilo 79 (34,95 %) respondentov a tiež aj besedy s príslušníkmi Policajného zboru, túto možnosť označilo 76 (33,62 %) respondentov. Aj v tomto prípade mali respondenti možnosť sa

slovne vyjadriť v kolónke „iné“, kde uvádzali nasledovné odpovede: žiadne, žiadne, lebo to podľa mňa nepomáha, už žiadne, mal som toho dosť, nijaké, besedy o šikane a odpoveď jednej respondentky, že na ich škole je toho akurát.

6.4 Aktuálny stav realizácie prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru z pohľadu koordinátorov prevencie pôsobiacich vo vybraných základných školách

Druhú skupinu respondentov tvorili koordinátori prevencie pôsobiaci vo vybraných základných školách v počte 3 respondenti a to koordinátor prevencie zo základnej školy vo Filákovke (ďalej len KP1), koordinátor prevencie zo základnej školy v Lučenci (ďalej len KP2) a koordinátor prevencie zo základnej školy v Sliači (ďalej len KP3). Dotazník určený koordinátorom prevencie obsahoval 17 otvorených otázok. Prostredníctvom dotazníka sme zisťovali, ako dlho pôsobia učitelia vo funkcii koordinátor prevencie, prečo im daná funkcia bola pridelená, aké predmety učitelia vyučujú, aké majú najvyššie dosiahnuté vzdelanie, či majú doplnené nejaké vzdelanie v oblasti prevencie sociálno-patologických javov, aké ďalšie funkcie vykonávajú, s akými problémami sa najčastejšie stretávajú zo strany žiakov, ako často sa stretávajú s problémom kyberšikanovania v ich škole, do akej miery si žiaci uvedomujú svoje konanie na internete, ako často realizujú aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru, aké konkrétne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru v ich škole realizujú, či spolupracujú aj s inými odborníkmi respektíve inštitúciami pri realizácii prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru, či spolupracujú aj s odborníkmi z oblasti IKT (napríklad aj s odborníkmi z OZ Preventista) pri realizácii prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru, ako vnímajú spoluprácu rodiny a školy pri riešení problémov, s akými bariérami sa najčastejšie stretávajú pri realizácii prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru, ako si koordinátori prevencie predstavujú účinnú prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru v ich škole a či by uvítali sociálneho pedagóga v ich škole.

Respondentky uviedli, že nemajú doplnené žiadne vzdelanie v oblasti prevencie sociálno-patologických javov, KP3 chodievala na stretnutia koordinátorov prevencie, ktoré sa konajú v rámci okresu za prítomnosti príslušníkov Policajného zboru a tiež aj kriminalistov, kde je čiastočne zahrnuté aj ich vzdelávanie a na tomto stretnutí si koordinátori prevencie navzájom vymieňajú aj skúsenosti. Všetky koordinátorky prevencie by v budúcnosti prijali doplnenie vzdelania v oblasti prevencie sociálno-patologických

javov v školách. Aj napriek tomu, že vykonávajú funkciu koordinátora prevencie, všetkým trom respondentkám je pridelená aj funkcia triedneho učiteľa.

V školskom prostredí sa KP1 najčastejšie stretáva so šikanovaním, neohľadupnosťou a agresivitou zo strany žiakov, KP2 uviedol tiež šikanovanie, drzé správanie sa voči učiteľom zo strany žiakov a záškoláctvo, KP3 uviedol šikanovanie, v minulosti aj vydieranie, ktoré už bolo odstránené, v čase, keď bola respondentke pridelená funkcia koordinátora prevencie sa riešil aj prípad kyberšikany, v minulosti bol aj prípad žiaka, ktorý predával drogy, no v tomto prípade zasahovala polícia a v súčasnosti sa nestretáva s nijakými vážnejšími problémami zo strany žiakov.

Problematiku kyberšikanovania koordinátori prevencie zaznamenávajú odlišne. KP1 tento problém eviduje 2-3x za školský rok, KP2 sa s týmto javom stretáva 3-4x za školský rok a KP3 sa s týmto problémom, od jej menovania, nestretla.

Čo sa týka uvedomovania si rizík svojho konania na internete zo strany žiakov sa všetky tri koordinátorky prevencie zhodli. Žiaci si svoje konanie neuvedomujú, aj napriek tomu, že ich s rizikami a nebezpečenstvami na internete oboznamujú. Neuvedomujú si, že aj táto problematika ich môže ľahko postihnúť a nepriznávajú si to, až kým sa niečo nestane.

Aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa vo vybraných základných školách realizujú rozlične. KP1 tieto aktivity realizuje minimálne 2x za školský rok a to najmä v mesiacoch apríl a november, KP2 preventívne aktivity realizuje 2-3x za školský rok, tento rok boli prizvaní na základe požiadavky aj príslušníci Policajného zboru, ktorí realizovali preventívne aktivity a prevencia kyberšikanovania je zahrnutá aj na hodinách IKT. KP3 realizuje preventívne aktivity 3-4x počas školského roka najmä pre 3. ročník, 4. ročník a 8. ročník. Z výpovedí žiakov sa preventívne aktivity v školách realizujú minimálne raz za školský rok, túto možnosť označilo 52,66 % žiakov a raz za polrok, túto možnosť označilo 28,76 % žiakov.

KP1 realizuje najmä prednášky a besedy s odborníkmi, KP2 organizuje besedy s odborníkmi, počas školského roka distribuuje aj anonymné dotazníky na zmapovanie situácie v triedach a celkovo v škole, po vyhodnotení dotazníkov sa zistené problémy a ich riešenie prezentujú na hodinách a tiež zvykne organizovať aj výchovné koncerty. KP3 organizuje besedy s príslušníkmi Mestskej polície vo Zvolene, besedy s príslušníkmi obvodného oddelenia Policajného zboru vo Zvolene a besedy so sociálnou pedagogičkou z CPPPaP zo Zvolena. Žiaci evidujú na školách najmä besedy s príslušníkmi Policajného zboru, túto možnosť uviedlo 59,30 % žiakov a prednášky s odborníkmi z CPPPaP, túto

možnosť označilo 14,60 % žiakov. Absentujú besedy s odborníkmi v oblasti IKT, ktorí by mohli objektívne poukázať na reálne hrozby i nebezpečenstvá internetu.

Zaujímalo nás, na akej úrovni je kooperácia s inými odborníkmi respektíve inštitúciami pri realizácii prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru. KP1 spolupracuje s CPPPaP, s príslušníkmi Policajného zboru a s Finančnou správou, KP2 s príslušníkmi Policajného zboru a s CPPPaP a KP3 s príslušníkmi Policajného zboru, s občianskym združením „Slovensko bez drog“, aj s inými koordinátormi prevencie, napríklad nedávno kooperovala s koordinátorom prevencie, ktorý pôsobí v Brne v Českej republike, čo hodnotíme veľmi pozitívne.

S odborníkmi z oblasti IKT (napríklad s odborníkmi z OZ Preventista) je kooperácia na nižšej úrovni. Všetky respondentky uviedli, že nespolupracujú s takýmito odborníkmi, ale na ich školách pôsobia učitelia - informatici, ktorí vyučujú hodiny IKT a v rámci ich hodín sa venujú aj prevencii kyberšikanovaniu a iných rizikových vplyvov virtuálneho priestoru.

Negatívnu skúsenosť v rámci spolupráce školy s rodinou eviduje KP3, ktorá uviedla, že spolupráca školy a rodiny pri riešení problémov je veľmi slabá, rodičia nemajú záujem o svoje deti a ak sa nejaký problém vyskytne, práve ona, koordinátorka prevencie vyvíja najväčšiu iniciatívu pri riešení problémov. KP1 a KP2 majú dobré skúsenosti v rámci kooperácie školy a rodiny pri riešení problémov. Spoluprácu školy s rodinou vnímajú dobre, aj vďaka dobrému tímu ľudí, ktorí problémy hneď podchytia a zastavia, keď sa problém vyskytne, rodičia prejavujú záujem o svoje deti, zaujímajú sa o ne a na riešení problémov sa zapájajú osobne.

Koordinátori prevencie nie sú erudovanými odborníkmi (čo vyplýva aj z výpovedí koordinátorov prevencie, ktorí sa vyjadrili, že nemajú doplnené žiadne vzdelanie v oblasti prevencie sociálno-patologických javov) v oblasti realizácie primárnej prevencie sociálno-patologických javov v školskom prostredí a preto sa časti stretávajú aj s rôznymi bariérami pri výkone ich funkcie. KP1 pokladá za najväčšiu bariéru nedostatok času, nedostatok priestoru, nedostatok materiálu na realizovanie preventívnych aktivít, nedostatok financií na realizovanie preventívnych aktivít a pociťuje potrebu prijímania sociálnych pedagógov do škôl, ktorí by sa plnohodnotne venovali primárnej prevencii sociálno-patologických javov. U KP2 je bariérou pri výkone funkcie nedostatok času, chýbajú semináre, školenia a častejšie organizovanie stretnutí koordinátorov prevencie, pre KP2 by bol vhodný okruh ľudí respektíve odborníkov, na ktorých by sa pri riešení problémov mohla obrátiť. KP3 uviedla, že by prijala znížený úväzok, aby sa prevencii mohla viac venovať.

Účinnú prevenciu kyberšikanovania a iných rizikových vplyvov virtuálneho priestoru si respondentky predstavujú rôzne. KP1 by žiakov zamestnávala rôznymi aktivitami v škole i mimoškolskými aktivitami respektíve odporúča žiakov zapisovať na rôzne krúžky. KP2 je so stavom súčasnej prevencie spokojná. KP3 by častejšie premietala žiakom filmy, mala by sa u žiakov viac podporovať empatia, mali by sa realizovať rolové hry a úlohy a tiež realizovať besedy v úzkom kruhu so žiakmi na rôzne témy.

Všetky koordinátorky prevencie by sociálneho pedagóga rady uvítali, najmä ak by to bolo v prospech veci a pomohlo by to žiakom, pretože v súčasnej dobe je veľa nástrah. KP2 uviedla, že z dôvodu väčšieho počtu pedagogických asistentov pôsobiacich na ich škole vedia chýbajúcich odborníkov vykryť.

7 ZÁVERY A ODPORÚČANIA PRE PRAX

Výskum sme realizovali v troch základných školách v mestách Fiľakovo, Lučenec a Sliač. Našu výskumnú vzorku tvorili žiaci 8. a 9. ročníkov vybraných základných škôl a koordinátori prevencie pôsobiaci vo vybraných základných školách. Na overenie našich hypotéz sme použili dotazníky vlastnej konštrukcie, ktoré sme distribuovali žiakom i koordinátorom prevencie vo vybraných základných školách. Vo výskume sme si stanovili nasledovné hypotézy:

H1 *Predpokladáme, že existuje štatisticky významný rozdiel v kyberšikanovaní z pozície agresora z hľadiska školského prospechu u agresorov.* Túto hypotézu sme overovali otázkami č. 1 a 7 v dotazníku určenom pre žiakov. Na základe vyhodnotenia údajov sme zistili, že skúsenosť so zosmiešňovaním, urážaním a ponižovaním z pozície agresora prevláda z pohľadu pohlavia u chlapcov, a to v počte 24 (20,34 %) respondentov. Skúsenosť s kyberšikanovaním z pozície agresora uviedlo 17 (15,75 %) respondentov ženského pohlavia. Z celkového počtu 226 (100 %) respondentov uviedlo skúsenosť so zosmiešňovaním, urážaním a ponižovaním z pozície agresora 41 (18,14 %) respondentov. U týchto respondentov sme zisťovali, či existuje štatisticky významný rozdiel v kyberšikanovaní z pozície agresora z hľadiska školského prospechu u agresorov. Z pozície agresora, zo 41 (100 %) prospieva „dobre“ 15 (36,60 %) respondentov, školský prospech „chválitebný“ uviedlo 12 (29,26 %) respondentov, školský prospech „dostatočný“ uviedlo 7 (17,07 %) respondentov a školský prospech „výborný“ uviedlo tiež 7 (17,07 %) respondentov. Z pohľadu pohlavia, z 24 (100 %) respondentov mužského pohlavia označilo 11 (45,83 %), že prospieva „dobre“, 6 (25,00 %) respondentov označilo, že ich školský prospech je „chválitebný“, 3 (12,50 %) respondentov má školský prospech „dostatočný“ a tiež 4 (16,66 %) respondentov má školský prospech „výborný“. U respondentov ženského pohlavia, z celkového počtu 17 (100 %) respondentov školský prospech „chválitebný“ označilo 6 (35,32 %) respondentov, 4 (23,52 %) respondentov prospieva „dobre“, taktiež 4 (23,52 %) respondentov označili školský prospech „dostatočný“ a „výborne“ prospievajú 3 (17,64 %) respondenti. Školský prospech „nedostatočný“ nebol zaznamenaný ani v jednom prípade. Na základe zistených skutočností môžeme skonštatovať, že neexistuje štatisticky významný rozdiel v kyberšikanovaní z pozície agresora z hľadiska školského prospechu u agresorov. Respondenti z pozície agresora uvádzali najčastejšie školský prospech „chválitebný“ a

„dobrý“, no kyberšikanovanie sa vyskytuje aj u respondentov so školským prospechom „výborný“ a dostatočný“. Hypotéza H1 sa na základe použitia Fisherovho presného testu na hladine významnosti 0,05 nepotvrdila.

H2 *Predpokladáme, že tí respondenti, ktorí denne používajú internet a sociálne siete, sú vo väčšej miere účastníkmi kyberšikanovania ako tí, ktorí netrávia čas na internete a nemajú účty na sociálnych sieťach.* Túto hypotézu sme overovali otázkami č. 2, 5 a 7 v dotazníku určenom pre žiakov. Internet sa stáva každodennou súčasťou života. Pripájanie sa internet všade tam, kde je to možné je brané ako samozrejmosť a ten, kto nie je prihlásený na Facebook-u alebo na inej sociálnej sieti, ako keby ani neexistoval. Na základe vyhodnotenia našich údajov sme zistili, že z celkového počtu 226 (100 %) respondentov je pripojených nonstop na internet až 99 (43,80 %) respondentov, každú hodinu sa na internet pripája 54 (23,89 %) respondentov, 2-3x za deň sa na internet pripojí 50 (22,12 %) respondentov a 1x za deň sa pripojí 21 (9,29 %) respondentov. Skúsenosť s kyberšikanovaním z pozície obete z celkového počtu 226 (100 %) respondentov označilo 66 (29,20 %) respondentov. Skúsenosť s kyberšikanovaním z pozície obete prevláda u dievčat a to v počte 34 (51,51 %) respondentov. Skúsenosť s kyberšikanovaním z pozície agresora z celkového počtu 226 (100 %) respondentov označilo 41 (18,14 %) respondentov. Kyberšikanovanie z pozície agresora prevláda u chlapcov a to v počte 24 (58,53 %) respondentov. Respondenti sa stávajú vo virtuálnom priestore častejšie obeťami kyberšikanovania, ako jeho iniciátormi. Z výsledkov je možné skonštatovať, že s každodenným využívaním internetu sa častejšie vyskytuje aj kyberšikanovanie, či už z pozície obete alebo agresora. U respondentov, ktorí sa niekoľkokrát za deň alebo denne nachádzajú vo virtuálnom prostredí, je vyššia pravdepodobnosť, že sa stanú účastníkmi kyberšikanovania (bud' obeťami alebo agresormi). Čím častejšie sa pripájajú na internet, tým je väčšia pravdepodobnosť, že budú mať skúsenosť s kyberšikanovaním. Tí respondenti, ktorí nevyužívajú internet a nemajú založené účty na rôznych sociálnych sieťach, nie sú vystavovaní tomuto riziku. Táto hypotéza sa nám potvrdila.

H3 *Predpokladáme, že výskyt sextingu bude vyšší skôr u dievčat ako u chlapcov.* Túto hypotézu sme overovali otázkami č. 21 a 22 v dotazníku určenom pre žiakov. Sexting je novodobý fenomén, ktorý sa šíri cez internet. Mladí ľudia, v mylnej myšlienke zaujať čo najviac a najlepšie, začali posilať svoje fotografie, na ktorých sú čiastočne odhalení, respektíve vyzlečení. Z výsledkov nášho výskumu vyplýva, že dominantným sa vo virtuálnom priestore stáva posielanie svojej vlastnej fotografie niekomu inému, túto možnosť označilo 33 (14,60 %) respondentov z celkového počtu 226 (100 %)

respondentov. So zverejnením fotografie na internete má skúsenosť len 17 (7,52 %) respondentov. Z pohľadu pohlavia, so zverejnením fotografie na internete, na ktorej boli respondenti čiastočne odhalení respektíve vyzlečení majú väčšiu skúsenosť chlapci ako dievčatá. V prípade chlapcov túto skúsenosť označilo 11,86 % respondentov a v prípade dievčat túto skúsenosť označilo len 2,78 % dievčat. Čo sa týka posielania fotografie respondentmi, na ktorých boli čiastočne odhalení respektíve vyzlečení z pohľadu pohlavia tu prevládajú dievčatá. V prípade dievčat túto skúsenosť označilo 17,60 % respondentov a v prípade chlapcov túto skúsenosť označilo 11,86 % respondentov. Celkovo môžeme konštatovať, že z celkového počtu 118 (100 %) respondentov mužského pohlavia má skúsenosť so zverejnením a posielaním fotografie 27 (22,88 %) respondentov a z celkového počtu 108 (100 %) respondentov ženského pohlavia má skúsenosť so zverejnením a posielaním fotografie 22 (20,37 %) respondentov. Na základe uvedených skutočností môžeme skonštatovať, že so zverejnením i posielaním fotky majú skúsenosť skôr chlapci ako dievčatá. Táto hypotéza sa nám nepotvrdila.

H4 *Predpokladáme, že existuje štatisticky významný rozdiel vo formách kyberšikanovania medzi jednotlivými školami.* Túto hypotézu sme overovali otázkami č. 6, 7. Túto hypotézu si rozdelíme na dve časti a to na formy kyberšikanovania z pozície obete a formy kyberšikanovania z pozície agresora. *K formám kyberšikanovania z pozície obete* v ZŠ 1 môžeme zaradiť zosmiešňovanie alebo urážanie prostredníctvom sociálnych sietí, túto možnosť označilo 9 (15,51 %) respondentov, vytvorenie nepríjemných webových stránok o mojej osobe, túto možnosť uviedli 3 (5,17 %) respondenti a útočná alebo zosmiešňujúca SMS správa, túto možnosť označili 3 (5,17 %) respondenti. Na ZŠ 2 prevláda najmä útočná alebo zosmiešňujúca SMS správa v počte 8 (8,88 %) respondentov, zosmiešňovanie alebo urážanie na sociálnych sieťach označilo tiež 8 (8,88 %) respondentov, vytvorením skupiny zameranej na ohováranie mojej osoby v počte 4 (4,44 %) respondentov a zverejňovanie nepríjemných fotiek na internete označili tiež 4 (4,44 %) respondenti. Na ZŠ 3 dominuje zosmiešňovanie alebo urážanie na sociálnych sieťach v počte 13 (16,66 %) respondentov a útočná alebo zosmiešňujúca SMS správa v počte 7 (8,97 %) respondentov. Z tejto pozície môžeme konštatovať, že viditeľné rozdiely vo formách kyberšikanovania na vybraných základných školách nie sú. Na všetkých troch základných školách najviac prevláda kyberšikanovanie cez sociálne siete, útočná alebo zosmiešňujúca SMS správa i vytvorenie nepríjemných webových stránok o mojej osobe. *K formám kyberšikanovania z pozície agresora* na ZŠ 1 môžeme zaradiť vysmievanie sa, urážanie iného, ohováranie, nadávanie, zosmiešňovanie, kyberšikanovanie cez sociálnu

sieť Facebook. Na ZŠ 2 prevláda najmä zverejnenie nepríjemných fotiek, zosmiešňovanie, nadávanie, vysmievanie sa, kyberšikanovanie cez herný čít a kyberšikanovanie cez sociálnu sieť Facebook. Na ZŠ 3 dominuje vysmievanie si, robenie si „srandy“ z iného, nadávanie, kyberšikanovanie cez SMS a sociálnu sieť Facebook a kyberšikanovanie zverejnením fotiek. Z tejto pozície môžeme konštatovať, že neexistuje štatisticky významný rozdiel vo formách kyberšikanovania medzi jednotlivými školami. Na všetkých troch základných školách prevláda najmä kyberšikanovanie cez sociálnu sieť Facebook, útočné až výhražné SMS správy, nadávanie, vysmievanie sa, zosmiešňovanie, zverejnenie fotiek a iné. Hypotéza H4 sa na základe použitia Fisherovho presného testu na hladine významnosti 0,05 nepotvrdila.

H5 *Predpokladáme, že na tých základných školách, kde vo väčšej miere realizujú preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru odborníci z oblasti IKT, je výskyt tohto fenoménu nižší.* Túto hypotézu sme overovali otázkami č. 29 a 30 v dotazníku určenom pre žiakov. Na začiatok chceme uviesť, na akej úrovni je realizácia preventívnych aktivít na vybraných základných školách z pohľadu žiakov. Najlepšie výsledky dosahuje ZŠ 3, kde sa na 100% realizujú preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru. Prevencia rizikových vplyvov virtuálneho priestoru je najslabšia na ZŠ 1, kde až 58,62 % respondentov označilo, že sa preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru v ich škole nerealizujú. Na ZŠ 2 označilo 92,22 % respondentov, že sa v ich škole realizujú preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru. Z výsledkov nášho výskumu vyplýva, že z pohľadu žiakov vo všetkých troch základných školách najčastejšie realizujú preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru príslušníci Policajného zboru, túto možnosť označilo 134 (59,30 %) respondentov. Na druhom mieste, na základe výpovedí žiakov, preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho prostredia realizujú odborníci z CPPPaP, túto možnosť označilo 33 (14,60 %) respondentov. Preventívne aktivity realizované odborníkmi z oblasti IKT označilo len 17 (7,52 %) respondentov, najviac odpovedí z pohľadu základnej školy bolo na ZŠ 2, kde túto možnosť označilo 11 (12,22 %) respondentov a najmenej odpovedí z pohľadu základnej školy bolo na ZŠ 1, kde túto možnosť označili len 2 (3,44 %) respondenti. Na ZŠ 3 túto možnosť označili 4 (5,12 %) respondenti. Tiež sme zisťovali atraktivnosť preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru z pohľadu žiakov. Na základe zistených údajov, až 62 (27,45 %) respondentov by prijalo besedy s odborníkmi v oblasti

IKT. Najviac túto možnosť označili respondenti na ZŠ 2 v počte 29 (32,22 %) respondentov a ZŠ 3 v počte 23 (29,48 %) respondentov. Na ZŠ 1 by respondenti prijali preventívne aktivity realizované školou zamerané na prevenciu kyberšikanovania v počte 24 (41,37 %) respondentov. Koordinátori prevencie pôsobiaci na vybraných základných školách uviedli, že v rámci hodín Informatiky realizujú učitelia informatiky preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru. Čo sa týka skúsenosti s kyberšikanovaním z pozície agresora, najviac sa tento fenomén vyskytuje v ZŠ 2, kde túto možnosť označilo z celkového počtu 90 (100 %) respondentov až 21 (23,33 %) respondentov. Na ZŠ 3 má skúsenosť s kyberšikanovaním z pozície agresora 12 (15,38 %) respondentov a na ZŠ 1 má takúto skúsenosť 8 (13,79 %) respondentov. Záverom je možné konštatovať, že najmenej sa preventívne aktivity realizované odborníkmi z oblasti IKT realizujú na ZŠ 1 a tiež realizácia preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru je na základe výpovedí žiakov práve na tejto škole najslabšia. Na ostatných ZŠ je realizácia preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru na vysokej úrovni, no spolupráca s odborníkmi z oblasti IKT by mohla byť aktívnejšia. Táto hypotéza sa nám nepotvrdila.

Na záver by sme chceli uviesť niekoľko odporúčaní do praxe. Rizikové vplyvy virtuálneho priestoru sa nezvratným tempom šíria medzi žiakov. Čím skôr sa stretávajú s internetom a jeho neobmedzenými možnosťami, tak tým skôr vzniká riziko, že sa môžu s týmito rizikovými vplyvmi stretnúť.

- Odporúčame, aby vedenie škôl upravilo prostredníctvom školského poriadku využívanie moderných informačno-komunikačných technológií zo strany žiakov v školách,
- Odporúčame, aby vedenie škôl zaujalo negatívne stanovisko k problematike kyberšikanovania a iným rizikovým vplyvom virtuálneho priestoru, oboznámilo žiakov s týmto stanoviskom a zaviedlo možné sankcie pri výskyte tohto fenoménu,
- Odporúčame, aby učitelia informatiky zahrnuli do svojich výchovno-vzdelávacích plánov aj praktické rady a ukážky pre žiakov, ako si správne zabezpečiť ochranu súkromia a osobných údajov na sociálnych sieťach,
- Odporúčame, aby sa v rámci preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru venovala väčšia pozornosť problematike sextingu ako rizikovému správaniu zo strany žiakov,

- Odporúčame, aby sa v rámci prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru venovala osobitná pozornosť aj nebezpečenstvám, ktoré vyplývajú zo stretnutí s cudzími osobami zo strany žiakov, ktoré spoznali len cez internet, pretože v mnohých prípadoch môže ísť o falošnú identitu za cieľom vylákať žiakov na stretnutie,
- Odporúčame, aby sa aspoň 1x za školský rok realizovali preventívne aktivity aj s odborníkmi z oblasti IKT (napríklad Preventista.sk), ktorí dokážu najadekvátnejšie poukázať na rôzne hrozby virtuálneho sveta,
- Odporúčame, aby sa v školách vytvorili tzv. schránky dôvery (s využitím obyčajných škatúl) určené žiakom, ktoré by boli uložené mimo kabinetov učiteľov respektíve mimo dozoru učiteľov a do ktorých by anonymne prostredníctvom lístočkov mohli žiaci nahlasovať prípady kyberšikanovania a iné prípady, ktoré sa stali vo virtuálnom prostredí,
- Odporúčame, aby sa organizovali rôzne vzdelávacie kurzy a školenia určené pre koordinátorov prevencie zamerané na zvýšenie vzdelania v oblasti prevencie sociálno-patologických javov,
- Odporúčame prijímanie sociálnych pedagógov do škôl, ktorí by sa plnohodnotne venovali primárnej prevencii sociálno-patologických javov v školách.

ZÁVER

Moderné technológie a internet sú rozšírené do takej miery, že sa stali bežnou súčasťou života. Cieľom našej rigoróznejšej práce bolo zistiť a analyzovať, do akej miery je používanie sociálnych sietí rozšírené medzi žiakmi základných škôl, zistiť, ktoré z rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa žiakov najčastejšie dotýkajú, aké formy prevencie rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa zo strany koordinátorov prevencie na základných školách realizujú.

Rigorózna práca sa skladá z teoretickej a empirickej časti. Teoretická časť je rozdelená do 4 kapitol, v ktorých vymedzujeme teoretické rozpracovanie problematiky, charakterizujeme kyberpriestor, virtuálny svet, virtuálnu realitu, vytváranie identity vo virtuálnom svete a ich možné riziká, pozornosť venujeme rizikovým vplyvom virtuálneho priestoru, popisujeme kyberšikanovanie, kybergrooming, happy slapping a sexting, poukazujeme aj na nebezpečenstvo sociálnych sietí, iné riziká virtuálneho priestoru a sústreďujeme sa aj na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru v školskom prostredí. V empirickej časti sme prostredníctvom distribúcie dotazníkov vlastnej konštrukcie zisťovali problematiku prenikania rizikových vplyvov virtuálneho priestoru do života žiakov. Zistené výsledky sme prezentovali formou tabuliek a grafov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BENNER, T. – BEMMERLEIN, G. – JAGLARZ, B. – STRAUF, H.: *Sociálne kompetencie, zodpovednosť a sebauvedomenie. Názov národného programu: Komplexný poradenský systém prevencie a ovplyvňovania sociálno-patologických javov v školskom prostredí* (odborná metodika pre psychodiagnostiku vybraných stavov a vlastností u detí so ŠVVP v podmienkach SR so zameraním na oblasť "Intelektové schopnosti" v rámci národného projektu). 1. vyd. Bratislava : Josef Raabe Slovensko, 2014. 84 s. ISBN 978-80-8140-098-8.
- BRYANT, J. – THOMPSON, S.: *Fundamentals of Media Effects*. New York : McGraw-Hill, 2002. 395 s. ISBN 978-00-7243-576-4.
- CANTIJOCH, M. – GIBSON, R. – WARD, S.: *Analysing social media data and web networks*. 1 vyd. New York : Palgrave MacMillan, 2014. 287 s. ISBN 978-1-137-27676-6.
- DONÁT, J. – TOMÍŠEK, J.: *Právo v síti – průvodce právem na internetu*. 1 vyd. Praha : C. H. Beck, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7400-610-4.
- GÁLIK, S. a kol.: *Možnosti a nebezpečenstvá komunikácie na internete*. 1. vyd. Trnava : FMK UCM, 2014. 166 s. ISBN 978-80-8105-605-5.
- GREGUSOVÁ, M. – TOMKOVÁ, J. – BALÁŽOVÁ, M.: *Dospievajúci vo virtuálnom priestore* (záverečná správa z výskumu 2010). Bratislava : Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, 2011. 27 s. Dostupné na internete: http://www.vudpap.sk/sub/vudpap.sk/images/info-z-cinnosti/vyskumna_sprava_sk.pdf.
- HAJDÚKOVÁ, T. – BACIGÁL, I.: *Ochrana detí vo virtuálnom prostredí*. 1. vyd. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2015. 115 s. ISBN 987-80-8054-654-0.
- HATÁR, C.: *Agresia žiakov očami sociálneho pedagóga*. 1. vyd. Nitra : PF UKF, 2007. 99 s. ISBN 978-80-8094-103-1.
- HOLLÁ, K.: *Elektronické šikanovanie – nová forma agresie*. 1 vyd. Bratislava : IRIS, 2010. 92 s. ISBN 978-80-89256-58-7.
- HOLLÁ, K.: *Kyberšikana*. 1 vyd. Bratislava : IRIS, 2013. 111 s. ISBN 978-80-8153-011-1.
- HUDECOVÁ, A. – KURČÍKOVÁ, K.: *Kyberšikanovanie ako rizikové správanie*. 1. vyd. Banská Bystrica : Belianum, 2014. 114 s. ISBN 978-80-557-0745-7.

- HULANOVÁ, L.: *Internetová kriminalita páchaná na deťoch : psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. 1 vyd. Praha : Triton, 2012. 217 s. ISBN 978-80-7387-545-9.
- JIRÁK, J. – KÖPPLOVÁ, B.: *Média a spoločnosť*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 208 s. ISBN 80-7178-697-7.
- JIROVSKÝ, V.: *Kybernetická kriminalita : nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství*. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. 284 s. ISBN 978-80-247-1561-2.
- JUHÁSZ, G. – KOCUR, L. – SZABÓ, CS.: *Netlabirintus – útmutató a média és internet világához*. 2. vyd. Dunajská Streda : Zväz skautov maďarskej národnosti, 2014. 52 s. ISBN 978-80-971619-2-7.
- KORMOŠOVÁ, M.: *Človek – svet – internet*. 1. vyd. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2015. 164 s. ISBN 978-80-555-1398-0.
- KOŽÍŠEK, M. – PÍSECKÝ, V.: *Bezpečně na internetu*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2016. 176 s. ISBN 978-80-247-5595-3.
- KYŠKA, R.: *Všetci sme nahí na Facebooku*. Bratislava : Forza Music, 2010. 147 s. ISBN 978-80-89359-24-0.
- LUCAS, E.: *Cyberphobia – identity, trust, security and the internet*. London : Bloomsbury Publishing, 2015. 306 s. ISBN 978-1-4088-5012-1.
- PETROWSKI, T.: *Bezpečí na internetu pro všechny*. 1. vyd. Liberec : Dialog, 2014. 248 s. ISBN 978-80-7424-066-9.
- <http://www.cudzieslova.sk/hladanie/virtu%C3%A1lny>.
- POLÁKOVÁ a kol.: *Internetová komunikácia, príležitosti a riziká*. 1. vyd. Banská Bystrica : Belianum, 2013. 118 s. ISBN 978-80-557-0599-6.
- POSPÍŠILOVÁ, M.: *Facebooková (ne)závislosť – identita, interakcie a užívateľská kariéra na Facebooku*. 1 vyd. Praha : Karolinum, 2016. 136 s. ISBN 978-80-246-3306-0.
- SHELLMANN, B. – GAIDA, P. – GLÄSER, M. – KEGEL, T.: *Média – základní pojmy – návrhy – výroba*. 1. vyd. Praha : nakladatelství Europa-Sobotáles cz. s.r.o., 2004. 484 s. ISBN 80-86706-06-0.
- SLOVÍKOVÁ, M. – PÉTIOVÁ, M. – LANČARIČ, A. a kol.: *Prevencia drogových závislostí v rezorte školstva*. Bratislava: ÚIPŠ, 2000. 52 s. ISBN 80-7098-237-3.
- TOMKOVÁ, J. – SZAMARANSZKÁ, I. – VARHOLÍKOVÁ, J. – BELICA, I.: *Príležitosti a riziká používania internetu deťmi. Sociálna sieť Facebook (záverečná správa z výskumnej úlohy „Príležitosti a riziká sociálnych médií pre detského používateľa (P-133,*

P-140). Bratislava : Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, 2015. 49 s.
Dostupné na internete:
http://www.vudpap.sk/sub/vudpap.sk/images/publikacna_cinnost/tomkova.a.kol.2015.prilezitosti.a.rizika.pouzivania.internetu.detmi.socialna.siet.facebook.pdf.

VARMUŽA, J.: *Metodická príručka pre koordinátorov prevencie drogových závislostí na základných, stredných školách a v školských zariadeniach v SR*. Bratislava: OZ Prevencia, 2001. 46 s. ISBN 80-968701-0-6.

VRABEC, N.: *On-line generácia: informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti* (súhrnná správa o výsledkoch výskumu). Bratislava, 2009.
Dostupné na internete:
https://www.iuventa.sk/files/documents/7_vyskummladeze/spravy/davm027/on_line_generacia_publicacia.pdf.

ŽIVNÝ, H.: Do pozornosti/kompetentnosť a kvalifikovanosť terapeutov. Výchova je i terapiou, terapia je i výchovou. In *Čistý deň*. ISSN 1336-4243, 2008, roč. 6, č. 2, s. 12-13.
Zákon č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Internetové zdroje:

<https://www.childline.org.uk/info-advice/bullying-abuse-safety/online-mobile-safety/sexting/>.
<http://internetove-socialne-siete.webnode.cz/co-su-to-socialne-siete/>.
<http://kybersikanovanie.sk/index.php/slovník#ID4>.
http://neviem-meno.webnode.sk/kybersikana/formy-kybersikany/?utm_source=copy&utm_medium=paste&utm_campaign=copypaste&utm_content=http%3A%2F%2Fneviem-meno.webnode.sk%2Fkybersikana%2Fformy-kybersikany%2F.
<https://refresher.sk/41495-Socialne-siete-stoja-za-socialnou-izolaciou-Namiesto-lepsej-komunikacie-prisla-studia-na-to-ze-ludi-demotivuju-a-znizuju-mieru-socializacie>.
<http://cyberbullying.org/2016-cyberbullying-data>.
<https://www.ditchthelabel.org/research-papers/the-cyberbullying-survey-2013/>.
<http://www.prevenciasikanovania.sk/?mod=odbornici--projekty-sk--kybersikana-u-mladeze-vo-flamsku>.
<http://zodpovedne.sk/index.php/sk/ohrozenia/mobily/75-nasilne-video-happy-slapping>.

<http://www.bezpecne-online.cz/pro-rodice-a-ucitele/teenageri-a-komunikace-na-internetu/sikana-v-mobilnich-telefonech-outing-happy-slapping-a-spol.html>.

PRÍLOHY

Príloha č. 1

DOTAZNÍK

Vážení respondenti,

do rúk sa Vám dostáva dotazník, ktorého cieľom je zistiť, do akej miery je kyberšikanovanie rozšírené medzi žiakmi na základných školách. Dotazník je anonymný, skladá sa z niekoľkých otázok. V každej otázke je možné zvoliť si len jednu správnu odpoveď. Chceme Vás poprosiť o pravdivé vyplnenie dotazníka, ktorého výsledky budú zverejnené v rigoróznej práci.

Za vyplnenie vopred ďakujeme.

Riešitelia

Vek: _____

Pohlavie: chlapec dievča

Ročník: _____

Názov školy: _____

1. Aký je tvoj školský prospech?

- a) výborný (1) c) dobrý (3) e) nedostatočný (neprospievam)
b) chválitebný (2) d) dostatočný (4)

2. Ako často používaš internet?

- a) 1 krát za deň c) každú hodinu e) iné: _____
b) 2-3 krát za deň d) som pripojený (-á) nonstop f) nepoužívam internet

3. Kde sa najčastejšie pripájaš na internet?

- a) doma c) na inom mieste: _____
b) v škole d) nepripájam sa na internet

4. Na aké činnosti najčastejšie využívaš internet?

- a) na hranie hier f) nevyužívam internet
b) na vyhľadávanie informácií g) iné: _____
c) na nakupovanie
d) na komunikáciu s kamarátmi
 prostredníctvom sociálnych sietí
e) na sťahovanie dát (filmy, hudba a pod.)

5. Stalo sa ti už, že ťa niekto zosmiešňoval, ponižoval ťa alebo ťa urážal prostredníctvom elektronických technológií (internet, mobilný telefón, počítač a pod.)?

- a) áno
b) nie

6. Akým spôsobom ti bolo ublížené?

- a) vytvorením nepríjemných webových stránok o mojej osobe
- b) útočnou alebo zosmiešňujúcou SMS správou
- c) vytvorením skupiny zameranej na ohováranie mojej osoby
- d) zverejnením nepríjemných fotiek na internete
- e) zverejnením nepríjemného videa na internete
- f) zosmiešňovaním alebo urážaním na sociálnych sieťach (Facebook, Pokec.sk a pod.)
- g) iným spôsobom: _____
- h) nebolo mi ublížené

7. Zosmiešňoval (-a), urážal (-a) alebo ponižoval (-a) si už ty niekoho prostredníctvom elektronických technológií (internet, mobilný telefón, počítač a pod.)?

- a) áno
- b) nie

8. Akým spôsobom si ty niekoho zosmiešňoval (-a), urážal (-a) alebo ponižoval (-a) prostredníctvom elektronických technológií? Vypíš.

9. Máš vytvorený účet na sociálnej sieti Facebook?

- a) áno
- b) nie

10. Koľko si mal (-a) rokov, keď si sa registroval (-a) na sociálnej sieti Facebook?

- a) menej ako 10 rokov
- d) 12 rokov
- g) 15 rokov
- b) 10 rokov
- e) 13 rokov
- h) iné: _____
- c) 11 rokov
- f) 14 rokov
- i) nemám účet na Facebook-u

11. Máš vytvorený účet aj na inej sociálnej sieti? Ak áno, zakrúžkuj na ktorej.

- a) Pokec.sk
- c) Twitter
- e) nie, nemám
- b) Instagram
- d) Badoo.com
- f) iná sieť: _____

12. Pridávaš si medzi priateľov na sociálnych sieťach aj cudzie osoby?

- a) áno
- b) nie

13. Ako často cez deň kontroluješ svoju časovú os na Facebook-u?

- a) 1 krát za deň
- d) každú polhodinu
- g) iné: _____
- b) 2 až 3 krát za deň
- e) nonstop
- c) každú hodinu
- f) nemám účet na Facebook-u

14. Kontroluješ svoju časovú os na Facebook-u aj pred spaním?

- a) áno
- b) nie
- c) nemám účet na Facebook-u

15. Napísal ti niekto niekedy na internete nepríjemný alebo urážajúci komentár k tvojej fotke?

- a) áno
- b) nie

16. Napísal (-a) si už ty niekedy niekomu nepríjemný alebo urážajúci komentár k fotke?

- a) áno
- b) nie

17. Ak si na predošlú odpoveď odpovedal (-a) áno, prečo si to urobil (-a)? Vypíš.

18. Vyhrážal (-a) sa ti už niekto cez internet?

- a) áno
- b) nie

19. Ak si na predošlú otázku odpovedal (-a) áno, povedal (-a) si o tom niekomu? Ak áno, tak komu?

- a) áno, _____
- b) nie

20. Vyhrážal (-a) si sa už ty niekomu cez internet?

- a) áno
- b) nie

21. Dal (-a) si už niekedy na internet fotografiu, na ktorej si bol (-a) čiastočne vyzlečený (-á)?

- a) áno
- b) nie

22. Posielal (-a) si už niekedy niekomu fotografiu, na ktorej si bol (-a) čiastočne vyzlečený (-á)?

- a) áno
- b) nie

23. Stretol (stretla) si sa už s takou osobou, ktorú si poznal (-a) len z internetu?

- a) áno
- b) nie

24. Stala sa ti už situácia, keď si sa s niekým cudzím z internetu stretol (-a) a nebola to tá osoba, ktorú si mal (-a) možnosť vidieť na fotografiách?

- a) áno b) nie

25. Stalo sa ti už, že ťa niekí kamaráti (kamarátky) tajne natáčali v nejakej nepríjemnej situácii a potom to video zverejnili na internete?

a) áno

b) nie

26. Stala sa ti nejaká iná nepríjemná situácia na internete? Ak áno, vypíš aká.

a) áno:

b) nie

27. Sú vo vašej škole realizované preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru?

- a) áno b) nie

28. Ako často zaznamenávaš realizovanie preventívnych aktivít zameraných na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru?

a) raz za školský rok c) raz za mesiac

b) raz za pol rok

d) iné: _____

29. Aké preventívne aktivity zamerané na prevenciu rizikových vplyvov virtuálneho priestoru sa na vašej škole realizujú?

a) besedy s odborníkmi z oblasti IKT (napríklad preventisti z OZ Preventista)

b) besedy s odborníkmi z projektu Kyberšikanovanie.sk

c) besedy s príslušníkmi Policajného zboru

d) besedy s odborníkmi z CPPPaP

e) iné: _____

30. Aké preventívne aktivity by si na vašej škole prijal (-a)?

a) besedy s odborníkmi v oblasti IKT

b) besedy s príslušníkmi Policajného zboru

c) preventívne aktivity realizované školou zamerané na prevenciu kyberšikanovania

d) iné: _____

Príloha č. 2

DOTAZNÍK

ŠKOLA _____

POHLAVIE _____

VEK _____

1. Ako dlho pôsobíte ako koordinátor prevencie?

2. Z akého dôvodu vám bola funkcia koordinátora prevencie pridelená?

3. Aké predmety vyučujete?

4. Aké máte najvyššie dosiahnuté vzdelanie?

5. Máte doplnené vzdelanie z oblasti prevencie sociálno-patologických javov?

6. Aké ďalšie funkcie máte pridelené?

7. S akými problémami sa najčastejšie stretávate zo strany žiakov?

8. Ako často sa stretávate s problémom kyberšikanovania vo Vašej škole?

9. Čo si myslíte, do akej miery si žiaci uvedomujú riziká svojho konania na internete?

10. Ako často realizujete aktivity zamerané na prevenciu kyberšikanovania a iných
rizikových vplyvov virtuálneho priestoru?

11. Aké konkrétne aktivity zamerané na prevenciu kyberšikanovania a iných rizikových vplyvov virtuálneho priestoru realizujete?

12. Spolupracujete aj s inými odborníkmi respektíve inštitúciami pri realizácii prevencie kyberšikanovania a iných rizikových vplyvov virtuálneho priestoru?

13. Spolupracujete pri realizácii prevencie kyberšikanovania a iných rizikových vplyvov virtuálneho priestoru aj s odborníkmi z oblasti IKT (napríklad aj s odborníkmi z OZ Preventista)?

14. Ako vidíte spoluprácu školy a rodiny pri riešení problémov?

15. S akými problémami (bariérami) sa najčastejšie stretávate vy pri realizácii prevencie?

16. Ako koordinátor prevencie, ako si predstavujete účinnú prevenciu kyberšikanovania a iných rizikových vplyvov virtuálneho priestoru vo vašej škole?

17. Prijali by ste možnosť prijatia sociálneho pedagóga na Vašu školu?

Príloha č. 3

Účet na sociálnej sieti Facebook podľa pohlavia v skúmaných ZŠ

Možnosti			áno	nie	SPOLU
ZŠ 1	Chlapci	n	28	2	30
		%	93,34	6,66	100
	Dievčatá	n	27	1	28
		%	96,42	3,58	100
ZŠ 2	Chlapci	n	45	4	49
		%	91,84	8,16	100
	Dievčatá	n	39	2	41
		%	95,12	4,88	100
ZŠ 3	Chlapci	n	35	4	39
		%	89,75	10,25	100
	Dievčatá	n	38	1	39
		%	97,44	2,56	100
SPOLU	Chlapci	N	108	10	118
		%	91,52	8,48	100
	Dievčatá	N	104	4	108
		%	96,30	3,70	100

Príloha č. 4

**Vek respondentov, keď sa registrovali na sociálnu sieť Facebook podľa pohlavia
v skúmaných ZŠ**

Možnosti			menej ako 10 rokov	10 rokov	11 rokov	12 rokov	13 rokov	14 rokov	15 rokov	iné	nemám účet	SPOLU
ZŠ 1	CH	n	3	4	6	6	4	5	0	0	2	30
		%	10,00	13,33	20,00	20,00	13,33	16,66	0,00	0,00	6,68	100
	D	n	2	9	5	6	2	3	0	0	1	28
		%	7,14	32,14	17,85	21,42	7,14	10,71	0,00	0,00	3,60	100
ZŠ 2	CH	n	10	6	6	11	6	4	2	0	4	49
		%	20,40	12,24	12,24	22,46	12,24	8,16	4,10	0,00	8,16	100
	D	n	6	5	12	7	8	0	1	0	2	41
		%	14,63	12,19	29,26	17,07	19,55	0,00	2,43	0,00	4,87	100
ZŠ 3	CH	n	8	4	6	9	3	4	1	0	4	39
		%	20,55	10,25	15,38	23,07	7,69	10,25	2,56	0,00	10,25	100
	D	n	1	9	11	11	4	1	1	0	1	39
		%	2,56	23,07	28,20	28,20	10,29	2,56	2,56	0,00	2,56	100
SPOLU	CH	N	21	14	18	26	13	13	3	0	10	118
		%	17,79	11,90	15,25	22,03	11,01	11,01	2,54	0,00	8,47	100
	D	N	9	23	28	24	14	4	2	0	4	108
		%	8,33	21,29	25,92	22,25	12,96	3,70	1,85	0,00	3,70	100

Príloha č. 5

Kyberšikanovanie z pozície agresora z hľadiska školského prospechu u agresorov podľa pohlavia

Typ školy	ZŠ 1				ZŠ 2				ZŠ 3				SPOLU	
Pohlavie	CH		D		CH		D		CH		D			
Alternatívy	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
výborný	0	0,00	1	33,34	1	8,33	0	0,00	3	42,85	2	40,00	7	17,07
chváľitebný	1	20,00	0	0,00	3	25,00	5	55,56	2	28,59	1	20,00	12	29,26
dobrý	3	60,00	2	66,66	7	58,34	2	22,22	1	14,28	0	0,00	15	36,60
dostatočný	1	20,00	0	0,00	1	8,33	2	22,22	1	14,28	2	40,00	7	17,07
nedostatočný	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
SPOLU	5	100	3	100	12	100	9	100	7	100	5	100	41	100